

Riksdagens protokoll

1989/90:37

Fredagen den 1 december

Protokoll
1989/90:37

Kl. 9.00–14.31

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

Svar på interpellationer

1 § Svar på interpellation 1989/90:50 om en riksomfattande kampanj mot våld

Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Olof Johansson har i en interpellation frågat mig vilka omedelbara åtgärder regeringen är beredd att vidta för att stävja våldsvågen. Han frågar också om jag är beredd att stödja en landsomfattande kampanj mot våldet och om regeringen är villig att ställa erforderliga medel till förfogande för detta ändamål.

Jag instämmer helt med Olof Johansson att vi aldrig får eller kan acceptera en utveckling mot ett råare och alltmer hänsynslöst våld. Jag känner sorg och vrede över att så många enskilda drabbas av våld och av annan brottslighet och ser det som ett nederlag för samhället.

Sedan interpellationen ställdes har riksdagen haft en särskild debatt om våldet. Justitieministern har också svarat på frågor om våld, och jag kommer i relevanta delar att hänvisa till vad som redan tagits upp i kammaren.

I sin interpellation nämner Olof Johansson särskilt hur viktigt det är att samhället reagerar omedelbart på brott och att det är speciellt angeläget när det gäller unga lagöverträdare.

Justitieministern har i ett frågesvar för tre dagar sedan redovisat vad som görs för att få en snabbare handläggning av ungdomsären den. Hon framhöll då vikten av att tidigt bryta ett kriminellt beteende. Ju mer brottsligt belastade ungdomar hunnit bli, desto svårare blir det att återföra dem till ett laglydigt liv. Denna insikt präglar regeringens arbete. Lagstiftningen har ändrats så att handläggningen av mål mot unga blivit snabbare. På flera orter i landet pågår försök som bl.a. har till syfte att få till stånd ett effektivt samarbete mellan polis och socialtjänst.

Som Laila Freivalds underströk i den särskilda debatten om våld den 15 november måste människor kunna ha förtroende för att rättsväsendet fungerar och för att rättsväsendets åtgärder präglas av fasthet och konsekvens. Rättsliga förfaranden och reaktioner måste vara snabba och framstå som begripliga och rättvisa för allmänheten.

Enbart med hjälp av fler poliser kommer vi dock inte till rätta med våldet

och brottsligheten, men vi måste givetvis ha en poliskår, som gör att människor kan känna trygghet. Innevarande budgetår har vi nästan fördubblat antagningen till polishögskolan och är nu uppe i 600 aspiranter. Jag räknar med en ytterligare ökning nästa budgetår.

I sammanhanget vill jag påminna om civilministerns uttalanden om att polisen också nästa år skall prioritera kampen mot våldsbrotten och narkotikabrottsligheten.

Därmed är jag inne på det Olof Johansson säger om hur viktigt det är att intensifiera kampen mot just missbruk av alkohol och narkotika.

Socialstyrelsen föreslår i sitt idéprogram om alkohol att utskänkningsåldern för alkohol på restauranger höjs från 18 till 20 år. Detta idéprogram, som behandlar hur vi skall uppnå WHO:s mål att minska alkoholkonsumtionen med 25 % under perioden 1980–2000, har remissbehandlats, men socialstyrelsen har ännu inte tagit slutlig ställning.

Regeringen har vidare, som Olof Johansson vet, tillsatt en särskild aktionsgrupp mot droger – den s.k. ATHENA-gruppen – som verkar för att alkoholkonsumtionen bland ungdomar skall minska.

Regeringen har också tillsatt en aktionsgrupp mot narkotika. Denna grupp skall särskilt rikta in sitt arbete på ungdomsgrupperna och ta initiativ till insatser inom en rad områden. En annan viktig uppgift för gruppen är att verka för bättre samordning mellan socialtjänst, skola och polis.

Jag hade tyvärr inte möjlighet att här i kammaren lyssna på debatten om våld den 15 november, men jag har i efterhand tagit del av protokollet och då också läst Olof Johanssons inlägg. Han talar om det vanligaste våldet som är gömt och ibland bortglömt. Det är det våld som brukas inom hemmets fyra väggar och som ofta drabbar kvinnor och barn allra värst. Jag vill därför nämna att regeringen tillsatt en arbetsgrupp som skall belysa orsakerna till och försöka motverka övergrepp och våld mot kvinnor. Olof Johansson har också frågat mig om jag är beredd att stödja en landsomfattande kampanj mot våldet.

Regeringen beslutade för två veckor sedan att tillkalla en kommission med uppgift att samordna och intensifiera arbetet mot våldsbrott och för stödet till brottsoffren.

Kommissionens huvuduppgift skall vara att fånga upp och stötta det breda, folkliga engagemang mot våld och för brottsoffren som kommit till så tydligt uttryck under den senaste tiden.

Regeringen anser att arbetet mot våldet och för brottsoffren bäst sker lokalt. Verkligheten ser olika ut på olika orter i landet och behovet av åtgärder kan skifta från tid till annan. Det är de som är lokalt verksamma och engagerade som bäst vet hur problemen kan angripas.

Det framkom tydligt när jag i Rosenbad samlade personer som kommer i direkt kontakt med våld och som aktivt arbetar för att bekämpa det.

Samtidigt finns det ett stort behov av att lyfta fram och sprida kännedom om alla de goda initiativ och idéer som finns på det lokala planet.

En viktig uppgift för kommissionen blir därför att sprida kännedom om lokala initiativ och uppslag. Kommissionen bör sträva efter att få med enskilda såväl som myndigheter, organisationer och företag i sitt arbete.

I de ännu inte helt färdiga direktiven framhålls att ett lämpligt arbetssätt –

som också har den fördelen att frågorna får just en landsomfattande uppmärksamhet – kan vara att ordna möten på olika platser runt om i landet.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Tack för svaret på min interpellation. Det ger i flera avseenden uttryck för en värdegemenskap när det gäller att hejda våldsutvecklingen.

Svar på interpellationer

Det råa våldet finns öppet på gator och torg. Det finns dolt bakom hemmens stängda dörrar. Reaktionen mot våldet är bland allmänheten i dag spontan och stark. Våldsutvecklingen har upprört och gripit tag i många människor.

I centerrörelsen arbetar vi under temat respekt för livet och bjuder människor till lokala möten och diskussioner kring åtgärder mot våldet. Många människors engagemang och insatser behövs. Vi måste både arbeta förebyggande och för skärpta reaktioner från samhällets sida mot våldet. Oändligt många vill lämna sina aktiva bidrag i kampen mot våldet. Så måste det också vara.

Med hänvisning till värdet av lokala aktiviteter lämnar statsministern förslaget om en riksomfattande kampanj mot våldet åt sidan. Det är enligt min uppfattning en alltför ljum och vag inställning. Just därför att en så stark mobilisering mot våldet redan sker, står så mycket att vinna i samordning och gemensamma krafttag för att påverka attityder och handlingsmönster. Självfallet är en folkkampanj mot våldet ingenting man kommenderar fram. Men statsmakterna kan skapa förutsättningar, initiera och samordna.

Statsministern nöjer sig med formuleringen att den nyligen tillsatta kommissionen mot våldsbrott skall sträva efter att få med fler i sitt arbete.

Enligt svaret har regeringen eller myndigheter bl.a. bidragit med:

- ett idéprogram mot alkohol
- en aktionsgrupp mot droger
- en aktionsgrupp mot narkotika
- en arbetsgrupp som skall belysa våldet mot kvinnor
- en kommission med uppgift att samordna arbetet mot våldet.

De kan samtliga säkert göra betydande nytta, men det får inte bli så att resultatet blir byråkrati i stället för engagemang. Det krävs den här sortens underlag för aktioner, men det krävs också att många människor engageras.

Vad alla nu väntar på är handling. Min önskan är att frågan om våldet skall lyftas ovanför den partipolitiska nivån. Jag förutsätter, mot denna bakgrund, att direktiven till kommissionen mot våldsbrott skall ge klart besked på två punkter:

- * Att regeringen är beredd att initiera, stödja och samordna en landsomfattande kampanj mot våldet.
- * Att regeringen kommer att ställa ekonomiska resurser till förfogande – både för folkrörelsernas arbete och för insatser via skolor och media.

Det handlar om att ta till vara och ge ett erkännande till det arbete som görs i folkrörelserna, inte minst i barn- och ungdomsorganisationerna. Det handlar om att fortbilda lärare och att ge insikter till skolans barn och

ungdomar. Det handlar om att skapa fora för erfarenhetsutbyte och praktiska insatser runt om i hela landet. Jag delar således statsministerns uppfattning att de lokala initiativen är mångfasetterade. De kan ta sig olika former och uttryck, men de måste samordnas också på rikspanet för att få full effekt. Det handlar om att påverka allas våra attityder, genom att använda alla tillgängliga informationskanaler.

Min andra frågeställning gällde de åtgärder som regeringen omedelbart var beredd att vidta. Den debatten har vi i huvudsak haft tillsammans med justitieministern här tidigare, där jag själv deltog. Vi har föreslagit åtskilliga åtgärder, som väntar på ett förverkligande. Det är positivt att statsministern här anmälde att den kommande budgetpropositionen kommer att innebära att flera polisaspiranter utbildas. Tyvärr har vi fått vänta alltför länge på detta, men det är en grundläggande, viktig åtgärd. Det är ingen tillfällighet att vi just nu har en avtalsrörelse på det området, som står på sin spets. Vi har vidare krävt knivförbud på allmän plats. Jag tror att det finns gehör för en sådan åtgärd, i varje fall tydde jag den socialdemokratiska representanten så i den debatt som vi hade om våldet.

I övrigt kräver vi:

- uthyggnad av jourdomstolar, som snabbt visar samhällets reaktion mot brott,
- ökat stöd till kvinno-, mans- och brottsofferjourerna, hjälp och stöd till brottsoffren,
- konfrontation mellan våldsverkare och offer – naturligtvis på offrets villkor,
- samhällstjänst, inte minst för yngre lagöverträdare,
- skärpta villkor för utskänkning av alkohol,
- förhandsgranskning av videofilmer,
- stärkt generellt stöd till barn- och ungdomsorganisationer,
- kraftfulla insatser för att i barnomsorg och skola tidigt ge stöd till de barn som signalerar aggressivitet och koncentrationssvårigheter. Ju tidigare insatsen kan sättas in, desto bättre.

Det är bara några av de åtgärder som centern föreslagit och som vi i de flesta fall – ännu inte! – har fått genomslag för. Vi ger inte upp.

I dagens debatt borde ett viktigt steg kunna tas. Än en gång vill jag fråga statsministern: Är regeringen beredd att ge sitt stöd till en landsomfattande kampanj mot våldet?

MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Våldet i samhället har nu placerats högt på den politiska dagordningen. För 14 dagar sedan hade vi här i riksdagen en särskild debatt om våldet, och i dag svarar både statsministern och justitieministern på interpellationer i ämnet.

Jag kan inte finna annat än att det råder en fullkomlig enighet om att våld aldrig kan accepteras och att vi alla måste verka för att stoppa våldet. Det råder också en fullkomlig enighet när det gäller synen på brottsoffren, nämligen att samhället på ett bättre sätt än tidigare måste ta hand om själva offren.

Uppfattningarna skiljer sig emellertid åt när det gäller hur vi skall gå till

våga för att arbeta mot våldet. Jag tycker mig kunna se ett samband mellan förslagen till motåtgärder och ett okritiskt accepterande av massmedias bild av våldsutvecklingen. Utgångspunkten för Olof Johanssons interpellation är att det råa och hänsynslösa våldet blir alltmer omfattande och att våldsutvecklingen kräver större resurser för poliser, åklagare och domstolar, dvs. utgångspunkten är massmedias bild.

I den stämning som har rätt efter de fruktansvärda händelserna under hösten – som har beskrivits i massmedia och som också har gett upphov till hela våldsdebatten – är det inte lätt att hävda att våldsutvecklingen i samhället inte är av den arten att det krävs någon typ av brandkårsutryckning. Alla tillgängliga fakta visar att misshandelsbrotten har legat på en stabil nivå sedan tio år tillbaka. Den ökning som har funnits i grov misshandel under 1988 – det är de senaste siffrorna vi har tillgängliga – är inte riktigt av den omfattningen att man törs säga att det är fråga om ett trendbrott. Det är inte så stora tal det rör sig om, och några få fall ger således en mycket kraftig procentökning.

Detta faktum borde leda till slutsatsen att vi nu i första hand skall rikta in insatserna på långsiktigt förebyggande arbete. Det finns inget som pekar på att det skulle vara ett positivt samband mellan åtgärder inom kriminalvården och brottsutvecklingen. Däremot finns det stöd för att ett långsiktigt brottsförebyggande arbete ger effekt. Sverige – i förhållande till vissa andra länder – satsar litet på brottsförebyggande insatser. Det är ett faktum som har påtalats flera gånger, bl.a. av brottsförebyggande rådet.

Statsministern betonar i interpellationssvaret vikten av det lokala arbetet och av att den kunskap som finns inom området sprids. Jag instämmer i att det är viktigt, och jag vill därför särskilt fästa uppmärksamheten på den kunskap som finns samlad inom brottsförebyggande rådet.

I år har BRA fått en ny instruktion för sin verksamhet. I den har BRÅ fått ett större ansvar än tidigare för bl.a. samordningen av samhällets brottsförebyggande verksamhet och informationen inom området. Samtidigt som BRÅ har fått nya, stora krav på sig – i dessa tider är det verkligen viktigt att myndigheten kan leva upp till dem – har således myndigheten drabbats av precis samma nedskärningar som alla andra statliga myndigheter.

BRÅ arbetar med många angelägna projekt. Det gäller bl.a. Stockholmsprojektet, som handlar om brottsförebyggande verksamhet i en storstad. Det är ett sådant samarbetsprojekt som bl.a. statsministern efterlyser. BRÅ arbetar också med andra viktiga projekt, såsom invandrare som brottsoffer och brottslingar, sexuella övergrepp mot barn och kvinnor och brottslighet. För att BRÅ skall kunna genomföra sin verksamhet måste man använda stor tid för att söka pengar ur olika fonder och från organisationer. En förutsättning för ett bra brottsförebyggande arbete är således att BRÅ får tillräckliga resurser.

Vilken betydelse har enligt statsministerns uppfattning det förebyggande arbetet vid jämförelse med de krav på omedelbara åtgärder som ställs av bl.a. Olof Johansson i interpellationen?

I svaret tog statsministern också upp förslaget om att utskänkningsåldern för alkohol på restauranger skall höjas från 18 till 20 år. Det finns skäl som talar för att det är ett rimligt krav. Jag tog också upp det i den särskilda de-

batten om våldet. Motiveringen för den skärpningen skall dock vara att vi vill ge våra ungdomar bättre alkoholvanor än vad vi själva har. Sammanblandningen att det är den gruppen ungdomar som skulle svara för ökningen av våldsbrotten skall inte få finnas. De som är inblandade i bråk utanför restauranger är vanligen de som inte släpps in av dörrvakten.

Avslutningsvis vill jag fråga statsministern: Tänker regeringen i framtiden bättre beakta ungdomens behov av tillfredsställande fritidsmiljöer?

BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Bakom varje våldsbrott i Sverige finns grymhet, lidande och inte minst rädsla. Oavsett om våldet ökar eller är oförändrat är det för omfattande i Sverige. Det våld vi har i Sverige kan huvudsakligen delas in i tre kategorier: ungdomsvåld, våld i hemmet och annat våld, t.ex. våld utanför restauranger och våld mellan jämnåriga män. För var och en av dessa grupper krävs olika typer av åtgärder för att minska våldet.

När det gäller ungdomsvåld vet vi att alkoholkonsumtionen bland 12–24-åringarna har ökat med 30 % sedan början av 1980-talet. Det är också känt att gärningsmannen i 70–80 % av alla våldsbrott är alkoholpåverkad. Den viktigaste enskilda åtgärden för att minska våldet är därför att minska alkoholkonsumtionen bland ungdomar. Statsministern har pekat på att regeringen har tillsatt aktionsgruppen ATHENA och pekar på möjligheterna att höja åldersgränsen för att få köpa alkohol på restaurang. Det senare har för övrigt ett enigt socialutskott i riksdagen också pekat på. Men det lär finnas diskotek som enbart är ungdomsställen och som har fullständiga rättigheter. Vad tänker regeringen göra åt det?

Vad tänker regeringen göra åt det förhållandet att det saknas 150 platser på ungdomsvårdsskolor? De som inte kommer in på ungdomsvårdsskolorna är de svåraste och tyngst belastade ungdomarna. Många av dem begår våldsbrott. I stället för att tas om hand får de driva omkring tills de har meriterat sig för kriminalvården. Under tiden hänger de kring skolorna och rekryterar nya ungdomar till kriminalitet. Det är särskilt allvarligt, eftersom kriminaliteten nu kryper nedåt i åldrarna. Det lär vara så att vi börjar få ungdomar i 12–14-årsåldern som redan i dag är ordentligt kriminellt belastade.

Många av dem som utreder kriminalitet bland ungdomar pekar på att det behövs snabba reaktioner på brott. Samhället måste reagera innan ungdomarna skaffar sig ett alltför utpräglat kriminellt beteende. Såvitt jag förstår instämmer statsministern i de slutsatserna. Vilket är då regeringens skäl för att vi inte skall inrätta jourdomstolar? Med jourdomstolar kommer samhällets reaktion på brott snabbt. Dessutom skulle man kunna spara på polisresurser.

Våldet i hemmen är ett fruktansvärt våld. Varje vecka misshandlas en kvinna till döds i hemmet. Misshandeln i hemmen är grym och åstadkommer mycket lidande. Dessutom bryter misshandel och hot om våld ned kvinnors möjligheter att klara sig själva. Många kvinnor blir så utplånade och förstörda att de t.o.m. låter sig misshandlas. Till det kommer alla de barn som tvingas åse denna hemska utveckling. Att de barnen sedan söker sig till alkohol och droger för att döva sin ångest är inte så konstigt. Sättet att lösa konflikter följer dessutom med dem ut i livet.

Vi politiker har ett stort ansvar för att visa vår avsky för det våld som föresiggår inte bara i ord utan också i handling. Det kan vi göra genom att skapa en lagstiftning som stödjer misshandlade kvinnor, en bättre och effektivare besöksförbudslag, större möjligheter för misshandlade kvinnor att få juridiskt biträde i rättegångar, stöd till brottsofferjourer och kvinnojourer – dessa oaser i samhället för lidande kvinnor, en polisorganisation som prioriterar kvarterspoliser. Kvarterspoliser finns nära och ger trygghet för just den typ av misshandlade kvinnor som jag nu beskriver.

Vad tänker regeringen göra konkret på dessa områden? Kan vi förvänta oss stöd för en bättre besöksförbudslag? Kan vi förvänta oss stöd för att misshandlade kvinnor skall få juridiskt biträde vid rättegångar? Kan vi förvänta oss mer ekonomiskt och annat stöd till kvinnojourer? Kan vi förvänta oss att vissa, mycket utsatta kvinnor kan få trygghetslarm? Kan vi förvänta oss en restriktivare alkoholpolitik och inte enbart tillsättande av kommissioner och arbetsgrupper? Det är säkert bra, men det räcker inte.

MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Våldet har nu kommit upp på den politiska himlen. Äntligen börjar man debattera denna fråga på politisk nivå. Men vad handlar då debatten om? Jo, den handlar om fler poliser, kampanjer, snabbare straff osv. – åtgärder som regeringen naturligtvis omedelbart skulle kunna sätta in på eget initiativ.

Vad beror våldet egentligen på? Våldet minskar ju inte för att vi har fler poliser. Våldet beror på bakomliggande faktorer. Det vi åstadkommer med fler poliser är en tryggare tillvaro för den som är ute på gatan. Men vi låser förmodligen in våldet innanför stängda dörrar, i hemmen osv.

Människan mår dåligt. Vi har fel förebilder. Vi har inte tagit itu med exempelvis problemet med videovåldet. Varför gör regeringen ingenting för att stoppa dessa fruktansvärda förebilder, som vi ger våra barn och ungdomar?

Vi har fått ett samhälle som är alldeles för otrött, alldeles för hårt. Vi har inte tid med varandra. Vi har inte tid med våra barn. Vi måste ta itu med de bakomliggande faktorerna och verkligen arbeta för sex timmars arbetsdag, mera tid, ett mjukare samhälle, en bättre regionalpolitik som minskar främlingskapet och naturligtvis lägre alkoholkonsumtion. Fortfarande har vi inte fått någon klarhet i hur man tänker agera gentemot EG och anpassningspolitiken och den risk för ökad i stället för minskad alkoholkonsumtion som denna medför.

Varför kan man inte börja med att ge bättre förebilder på politisk nivå? Inte behöver väl fester och representation innehålla alkohol? Hur skall vi kunna förklara för våra ungdomar att de skall vistas i alkoholfria miljöer och inte dricka alkohol när de har fest, när vi själva alltid använder det? Här finns mycket som vi kan och bör göra. Jag hoppas verkligen att regeringen tar itu med detta och studerar de bakomliggande faktorerna: grundtryggheten för våra barn och ungdomar, ett mjukare grönnare samhälle.

Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Olof Johansson efterlyste mer preciserade besked om en landsomfattande kampanj. Jag är naturligtvis intresserad av att en sådan

kampanj kommer till stånd. Det är i den andan jag har arbetat sedan 1986, då jag började att mer konsekvent intressera mig för kampen mot våldet. Nu skapas sådana möjligheter via den kommission som skall arbeta mot våldet. Däremot tror jag inte att det skulle vara bra att nu alltför detaljerat reglera vilka initiativ som kommissionen skall ta. Jag kan tänka mig att kommissionen tar initiativ, av det slag som Olof Johansson efterlyste, till lokala möten och till överläggningar med folkrörelser. Men självfallet skulle jag hälsa med mycket stor tillfredsställelse om vi fick en verklig folkrörelse mot våldet. Och jag delar uppfattningen att det vore värdefullt om alla goda krafter kunde enas om detta.

Jag är litet förvånad över Britta Bjelles och Marianne Samuelssons inlägg, eftersom en lång rad åtgärder faktiskt har redovisats här i riksdagen i samband med debatten om våldet. Flera av de önskemål som har framförts här tyder på att några riksdagsledamöter inte har tagit del av vad som görs och vad som planeras. Men jag tänker i mitt korta inlägg inte upprepa detta.

Jag vill emellertid beträffande de unga missbrukarna och de problem som barn och ungdomar kan ha redovisa vad socialministern så sent som i går uttalade i ett anförande i Södertälje. Socialministern konstaterade att den kraftiga ökningen av statsbidraget till utvecklingsprojekt, från 10 till 30 miljoner, som nu föreslås, efter en överenskommelse mellan staten, Landstings- och Kommunförbunden, kommer att leda till att vi kan ha stora förhoppningar när det gäller utvecklingsprojekt. Det visar alltså att värden av de svårast drabbade grupperna prioriteras.

Det som föreslås beträffande jourdomstolar skulle bli mycket dyrbart i förhållande till vad man skulle få ut av dem. En snabb reaktion från samhällets sida när det gäller ungdomar är naturligtvis mycket viktig. Men principen är att någon domstolsbehandling normalt inte skall ske i detta sammanhang. Det är i stället de sociala myndigheterna som skall gripa in efter beslut om atalsunderlåtelse av åklagare. Regeringen försöker på olika sätt påskynda handläggningen av mål mot unga lagöverträdare, och verksamheter har satts i gång på tio orter i landet.

Herr talman! I övrigt vill jag hänvisa till den redovisning som gjordes i samband med den debatt om våldet som hölls här i kammaren. Av denna redovisning framgår det att regeringen på en lång rad områden vidtar åtgärder mot våldet.

Beträffande frågan om huruvida korttidsåtgärder överbetonas jämfört med de förebyggande åtgärderna skulle jag vilja säga att båda typerna av åtgärder behövs. De förebyggande åtgärderna är naturligtvis oerhört viktiga, vilket Margó Ingvardsson påpekade, och vi får aldrig släppa dem på grund av att andra åtgärder vidtas, åtgärder som kanske har diskuterats fram i en mer akut situation, som den nuvarande.

Det har naturligtvis förekommit brister i informationen i massmedia om vad som i realiteten har förekommit ute på gator och torg. Det är beklagligt, framför allt på grund av att det kan leda till att det hos människor skapas en alltför stor rädsla som ger skadlig effekt i sig själv. Om de centrala delarna av städerna avfolkas på fredags- och lördagskvällar därför att människor inte vågar vistas där, är det klart att detta i sig kan leda till en försämring av situa-

tionen. Därför är det naturligtvis bra om vi kan få en så nyanserad debatt som möjligt om dessa frågor.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Det grymmaste våldet i samhället är det som begås mot kvinnor när de misshandlas i hemmen, dels därför att de inte kan tillkalla hjälp – de är utlämnade och förtryckta – dels därför att deras barn som åser detta våld får fruktansvärda förebilder. Jag har gått runt i skolor och talat om sex och samlevnad och i samband med detta tagit upp denna typ av frågor, och jag skulle kunna berätta de mest hemska situationer som utspelar sig när barn berättar vad de har varit med om hemma. Något måste därför göras i detta sammanhang. En av de bästa förebyggande åtgärderna är att bistå dessa kvinnor på ett positivt sätt.

I våldsdebatten räknade justitieministern visserligen upp en mängd saker som gjordes, men hon ville inte stödja förslaget om en skärpning av besöksförbudslagen, och hon ville inte förbättra stödet till misshandlade kvinnor när det gäller juridiskt biträde. Hon sade inte något om ekonomiskt stöd till kvinnojourer. Hon sade inte heller något om trygghetslarm till de mest utsatta kvinnorna.

Statsministern sade att det som föreslås beträffande jourdomstolarna skulle bli mycket kostsamt. Men jourdomstolarna skulle spara polisens resurser. Jag är inte kapabel att bedöma huruvida detta skulle jämna ut sig, men jag är ytterst tveksam till om jourdomstolarna skulle bli en belastning. Jourdomstolarna innebär i sig en förebyggande åtgärd.

När det gäller förebyggande åtgärder är det viktigt att det skapas fler platser på ungdomsvårdsskolor, av det enkla skälet att de ungdomar som i dag är de svårast belastade hänger utanför skolorna – det finns det många belägg för – och rekryterar ungdomar under 15 år till ny kriminalitet. De mest belastade ungdomarna måste tas om hand.

En annan viktig förebyggande åtgärd är att vi talar om att bruket av narkotika är förbjudet. I dag har vi inte en lagstiftning som klart anger detta. Så länge vi har en lagstiftning enligt vilken bruket av narkotika är tillåtet, och där straffsatsen är endast böter, finns det inte någon absolut gräns som det måste finnas. Straffsatserna måste ökas, så att denna lagstiftning kan användas för att man till unga människor skall kunna säga att om de brukar narkotika kan samhället bevisa detta genom att ta blodprov och urinprov eller genom att göra husrannsakan. Inte heller på denna punkt medverkar regering. Det är bra med ord, men det krävs många mycket konkreta åtgärder.

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Jag vill så mycket som möjligt undvika att repetera den debatt som vi tidigare har haft. Därför berör jag inte alla inslag som har förekommit i debatten.

Naturligtvis tackar jag för att statsministern nu så tydligt visar en mer positiv attityd till en landsomfattande kampanj. Bakgrunden har anknytning till det som bl.a. Margó Ingvarðsson tog upp, nämligen att det inte bara handlar om att media uppmärksammar detta, utan det handlar om människors reaktioner och uppmärksamhet på detta problem. Dessa har naturligtvis funnits

under lång tid, men de tar sig alltmer tydliga uttryck. Människor vill samverka för att gemensamt göra något mot våldsutvecklingen i samhället. Då är det vår uppgift som politiker att ta fasta på denna möjlighet och denna opinion.

Justitiekottet har, såvitt mig är bekant, skrivit positivt om centerns förslag i detta sammanhang. Det finns alltså dessutom en mycket bred partipolitisk uppbackning. Sedan finns det också många positiva uttryck för vad organisationer och andra vill göra. Det pågår en rad frivilliga, aktiva och egeninitierade insatser från t.ex. kristna ungdomar i Stockholms innerstad på kvällarna. De söker kontakt med andra ungdomar, tipsar om aktiviteter och ger de ungdomar som är i akut behov av stöd skjuts hem eller till någon ungdomslokal.

Det finns många fler barn- och ungdomsorganisationer som arbetar med positiva alternativ både i ungdomarnas boendemiljö och inne i citykärnorna. Anhöriga till brottsoffer, kvinno-, mans- och brottsofferjourer, tonåringarna i Fryshuset, Non Fighting Generation och andra ungdomsfora, vuxna i Hem och skola, lärare, poliser, socialarbetsgrupper, studieförbund och kyrkor – alla bidrar de aktivt i kampen mot våldet.

Det är i detta perspektiv som jag tycker att det är viktigt att statsmakterna, riksdag och regering, ger sitt stöd för att samordna och också ställa de materiella resurser till förfogande som krävs för att få ut den fulla effekten av den folkrörelse som i dag finns i decentraliserad form. Jag är övertygad om att det går att få ett väldigt mycket starkare stöd och större effekter genom den sortens arbete än genom att enbart satsa på arbetsgrupper. BRÅ i all ära – även vi har krävt ökade resurser till dem –, men BRÅ är bara den ena delen av det arbete som måste utföras. Om man skall få effekter på fältet och förändra attityder och förhållningssätt till våldet är det de många människornas insatser som måste till. Jag tackar för de ökat positiva attityderna som har kommit fram under debattens lopp.

MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Statsministern är förvånad över mitt inlägg, och han tror inte att jag har läst på. Det är märkligt att få höra detta när man tar upp andra aspekter på saker och ting. Jag har insett att regeringen har problem med att förstå vår gröna helhetssyn på människan. Det är en sorts tänkande som regeringen sällan tar med i sina beslut. Kanske är det därför som statsministern inte heller tar upp några av de frågor som jag anser vara de absolut viktigaste i debatten. Vad gör man när det gäller det förebyggande arbetet? Hur skapar man ett samhälle utan ett ökat våld? Hur får man ett samhälle som inte bygger på bara konkurrens och tillväxt, en de hårda armbågarnas värld? Det skall i stället vara ett samhälle med mjuka värden, ett samhälle där vi bygger på gemenskap och solidaritet.

Korttidsåtgärderna är naturligtvis mycket viktiga, och de måste vidtas för att klara av nuvarande situation. Men om vi inte bryr oss om t.ex. vad våra barn ser på i form av videovåld eller i form av våldsfixerade dataspel, då tror jag inte att vi kommer så värst långt med våra korttidsåtgärder. Vi måste ha en helhetssyn, och vi måste planera för ett samhälle som inte stimulerar till våld utan som i stället skapar gemenskap, solidaritet och vänskap.

MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Det var mycket bra att statsministern instämde med mig i att de förebyggande åtgärderna är oerhört viktiga. Vi har talat alldeles för litet om de förebyggande åtgärderna i denna debatt. En stor del av förslagen har riktat in sig på vad som skall hända när brotten redan är begångna. Det har alltid varit frågan om en ökad repression.

Det skulle också vara väldigt bra om statsministern vore överens med mig om att det inte räcker med att uttala honnørsord och att i ord tala om det förebyggande arbetet. Detta arbete kostar ju också pengar, och jag hoppas att vi kan avläsa regeringens positiva inställning i den budgetproposition som kommer i januari.

Vidare är det bra att statsministern är överens med mig om att det är viktigt att debatten om våldet är nyanserad och att den utgår från andra fakta än de som presenteras i massmedia. Särskilt viktigt är det vilka signaler vi som politiker ger om det nu skall bli en landsomfattande kampanj mot våldet. Då får vi inte måla upp en bild av att det finns ett stort oprovocerat våld på Stockholms gator som gör att vanliga människor inte vågar gå ut. Så är faktiskt inte fallet. Även de otäcka händelser som i massmedia beskrivs som oprovocerade våldsaktioner visar sig vid närmare betraktelse vara precis av samma sort som det andra våldet, dvs. de har föregåtts av bråk och det finns alkohol med i bilden.

Jag vill återkomma till frågan om alkoholrestriktioner för unga. Jag har sagt att detta kan vara en bra åtgärd om man inte gör någon koppling till våldet. Men om man skall införa alkoholrestriktioner utifrån de kunskaper vi har om brott och brottsutvecklingen och därmed åstadkomma omedelbara resultat, då skulle vi givetvis införa kraftiga alkoholrestriktioner för gruppen män över 30 år. Dessa restriktioner skulle helst gälla mellan fredag och söndag. Statistiken visar nämligen att det är män i den åldersgruppen som dominerar i fråga om våldsbrotten och sexualbrotten. Detta är alltså en åtgärd man skulle ta till om man ville åstadkomma en omedelbar effekt. Men vi vet ju att detta av andra skäl säkerligen inte är möjligt.

Herr talman! Vi har kort tid på oss här i talarstolen, men jag vill också ställa frågan: Vilka blir de direkta arbetsuppgifterna för gruppen som är tillsatt för att bekämpa våldet inom hemmet, dvs. kvinnomisshandeln?

Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Svaret på Margó Ingvardssons sista fråga om arbetsgruppen som är tillsatt för att bekämpa våldet mot kvinnor är att vi vet vad huvudproblemen är. Vi vet att det förekommer ett tyst våld av mycket grymt slag som naturligtvis framför allt drabbar kvinnorna men även, indirekt, barnen. Vi vill ta fram så mycket information som möjligt om vad som faktiskt händer, för att sedan konkret diskutera vilka åtgärder vi kan vidta. Här kan flera departement bli inblandade.

Anledningen till att jag reagerade mot några av inläggen var att man inte tycks ha observerat att regeringen redan på kort tid har vidtagit ett stort antal, ungefär ett 15-tal, åtgärder för att vi på bred front skall komma till rätta med våldet. Däremot, Marianne Samuelsson, klarar jag inte av att i ett inlägg på sex minuter dels redovisa dessa åtgärder, dels redovisa socialdemo-

kratins samhällssyn. Den är så pass omfattande och går så mycket på djupet att jag skulle behöva betydligt längre tid för att redovisa den.

I fråga om videovåldet har vi bara för någon vecka sedan lagt fram förslag till utomordentligt långtgående åtgärder. Dessa åtgärder är mycket mycket långtgående, och de kommer att ha en betydligt större effekt än vad som skulle bli fallet om det bara skulle bli fråga om en förhandsgranskning.

Vi har tagit initiativ till den arbetsgrupp som jag nyss nämnde som arbetar med frågan om våldet mot kvinnor. Margot Wallström har som ansvarig minister i projektstöd till kvinnojourerna bara i år satsat 875 000 kr.

Detta är alltså exempel på punktvisa åtgärder som vi sätter in och som kan beskrivas som det vi gör omedelbart med anledning av konkreta situationer. Samtidigt arbetar vi med långsiktiga och förebyggande åtgärder.

Britta Bjelle ställde en lång rad frågor om sådant som framgår av redan offentliggjorda direktiv, sådant som framgår av vad justitieminister Laila Freivalds här i riksdagen har redovisat. Jag finner det inte meningsfullt att än en gång upprepa detta. Men dessa åtgärder har vidtagits, och de visar på ett kraftfullt handlande.

Sedan vill jag säga följande till Britta Bjelle. Socialdemokraternas syn på narkotikan är alldeles klar. Jag har själv också i den frågan engagerat mig vid olika tillfällen – både personligt och första gången som statssekreterare åt Tage Erlander och sedan nu i regeringen. Men det blir något av dubbla budskap när man, som en av folkpartiets ledamöter gör i en dagstidning i dag, argumenterar och häftigt angriper oss i regeringen för att vi inte går med på fria sprutor till narkomaner. Britta Bjelle säger att regeringen måste uppträda så, att vi inte i något avseende ställer upp för användningen av narkotika.

Men jag tror nog att regeringens linje här innebär både en kraftfull åtgärd – jag tänker då på den kommission som nu får ansvaret för arbetet med att på alla sätt försöka förhindra att narkotikan sprids i vårt land – och att vi, med den principiella inställning som regeringen har när det gäller narkotika, naturligtvis skall se till att vi får bort narkotikan från vårt land så långt det över huvud taget är möjligt. Jag tycker inte att vi då skall misstänkliggöra varandra på det sätt som Britta Bjelle faktiskt gjorde här. Vi fick ju höra att regeringen inte fullt ut skulle vilja ha bort narkotikan från vårt land.

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Jag känner en viss oro när det gäller den grupp som har tillsatts för att komma med förslag om åtgärder för att minska kvinnomisshandeln. Det är svårt att få ett riktigt grepp om vad arbetsgruppens uppgifter skall vara. Det är som statsministern säger – vi känner till problemet, nämligen att det finns ett stort antal kvinnor som blir misshandlade av sina män. Kvinnorna kan inte ta sig ur sin situation och anmäler inte männen.

Men vad skall då arbetsgruppen konkret göra? Det handlar ju om ett enormt forskningsprojekt, och arbetsgruppen kan inte göra annat än sådant som vi redan har kännedom om – dvs. den kan bara peka på att vi i Sverige inte har ägnat oss åt forskning när det gäller kvinnomisshandelns orsaker och gärningsmännen. Den kunskap som vi har på det området har vi hämtat från norska undersökningar. I Sverige finns det alltså inte sådan forskning. Detta

kan gruppen möjligtvis peka på. Men det här vet vi ju sedan tidigare. Vad som behövs är pengar till forskning.

Gruppen kan också peka på det enorma arbete som kvinnojourerna gör och på att dessa behöver pengar för att kunna fortsätta sitt arbete. Men också här gäller det kunskaper som vi redan har. Vad det handlar om är alltså att ta fram pengar om vi vill åstadkomma något.

Vad utöver detta, dvs. att peka på sådant som vi redan har kunskap om, kan arbetsgruppen göra?

OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Utgångspunkten för den här debatten är ju att vi aldrig får acceptera en utveckling mot ett råare och alltmer hänsynslöst våld. Mot den bakgrunden krävs det en rad åtgärder. Vi har diskuterat dessa saker i en särskild debatt med justitieministern. Jag framställde den här interpellationen före den debatten, och då var huvudfrågan: Hur engagerar man så många människor som möjligt för att just ge tyngd åt det förebyggande arbetet?

Jag tolkar statsministerns inlägg så, att han i dag är beredd att utan detaljlösningar i fråga om kommissionens uppgifter ansluta sig till kravet på en landsomfattande kampanj mot våldet – organiserad på det ena eller det andra sättet och med syftet att bygga upp kunskaper, att påverka attityder och handlingsmönster och att stärka den förebyggande verksamheten. Erfarenheter av tidigare framgångsrika satsningar säger oss att det bl.a. bör handla om att man tillvaratar det engagemang och den kunskap som vi vet finns när det gäller både enskilda och organisationer. Vidare gäller det att möjliggöra ett idé- och erfarenhetsutbyte lokalt, regionalt och centralt, att stimulera okonventionell samverkan, att genom film, litteratur och annonser bearbeta attityder, att ta till vara de möjligheter som skolan som kontaktyta erbjuder alla unga etc. Det finns mycket mer att säga om detta.

Jag har förståelse för att man inte nödvändigtvis måste i detalj ange allt detta i direktiven till kommissionen. Men det här är oerhört viktiga utgångspunkter.

Sedan bara helt kort något om det som har nämnts i debatten. Det handlar om möjligheterna att förbättra situationen för brottsoffer. Över huvud taget tror jag att det framöver kommer att vara en viktig uppgift att just stärka rättsväsendet. Vi ser ju hur det är inom polisen i dag, och vi har ett motsvarande problem inom domstolsväsendet. Jag tror att det är viktigt att regeringen i fortsättningen ägnar ett större intresse åt dessa frågor.

Sedan har vi naturligtvis hela det register av åtgärder i övrigt som har nämnts här i debatten. Bl.a. gäller det hur man tar hand om människor och snabbt reagerar. Det handlar ju om att hjälpa de unga människor som har de största problemen. Vi behöver få tillbaka en variant av de ungdomsvårds-skolor som vi tidigare hade. Det finns en betydande brist i fråga om samhällets möjligheter att hjälpa de ungdomar som har kommit snett.

Tredje vice talmannen anmälde att Marianne Samuelsson och Britta Bjelle anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Herr talman! Det har varit intressant att lyssna på debatten. Jag tror att det råder väldigt stor enighet i riksdagen om att det här är allvarliga frågor där det behövs krafttag.

Jag skulle vilja lyfta fram en viss fråga och få ytterligare preciseringar på den punkten. Det gäller då Margó Ingvardssons och Britta Bjelles inlägg här om våldet i hemmen. Jag vill framför allt lyfta fram frågan om de etablerade alkoholisterna och vad man kan göra åt dessa. De utgör en väldigt stor grupp. Det gäller ungdomar. Det gäller småbarnsföräldrar som smusslar med sina vinflaskor där hemma. Det gäller VD-n eller läkaren som inte kan gå till jobbet utan att ta sig en återställare. Det är alltså en väldigt brokig samling. Men alla har de en sak gemensam: De är ganska ofarliga i nyktert tillstånd. Men de har s.k. dåligt ölsinne och står för en mycket stor del av både det våld som förekommer bland ungdomar ute på gatan och det dolda våldet hemma. Detta har jag som barnläkare kommit i närkontakt med under 20 års tid.

Det finns en undersökning som visar att 60 % av 200 barn till alkoholister blivit misshandlade i hemmet. Av flickor i den gruppen hade 30 % utsatts för incest.

Sambandet mellan alkohol och våld framställer Leif Lenke på ett mycket fint sätt i sin doktorsavhandling. Det finns en åtgärd som har hundraprocentig effekt, och det är att göra det krångligare att komma över alkohol. Det är ju så, att 80–85 % av våldsbrotten har ett samband med alkoholen.

Men allt detta som vi har talat om här och som jag tror att vi kan ställa upp på – t.ex. alla kampanjer – berör inte oss själva särskilt mycket. Det finns annat som så att säga går i närkamp med oss själva på ett helt annat sätt och som sätter vår solidaritet på prov. Jag tänker då på det som 200 medicinprofessorer, 6 000 läkare, sjuksköterskekåren och en stor del av poliserna har stött. Det finns 250 000 underskrifter. Det handlar om att göra ett vetenskapligt försök med alkoholransonering. Men också andra restriktioner – t.ex. att brottslingar och de som langar alkohol skall utestängas från inköp av alkohol.

Det här är restriktioner som kostar på. Man måste vara tuff och ha mod om man ger sig in på dem, men de har effekt. Jag tror att vi kan få gehör för detta, om vi går ut med en mycket intensiv information om vad det hela rör sig om. Även dessa motioner har vi i socialutskottet i enighet lämnat över till regeringen att ta hänsyn till.

Jag skulle vilja fråga statsministern hur pass villig regeringen är att pröva just denna typ av obekväma restriktioner för att komma till rätta med våldssituationen.

Överläggningen var härmed avslutad.

2 § Svar på interpellation 1989/90:25 om regeringskontakter med Dalai Lama

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Kaj Nilsson har frågat mig om regeringen kommer att ta emot Dalai Lama officiellt i samband med att denne tar emot fredspriset i Oslo eller i annat sammanhang. Han har också frågat om den förändrade situationen i Kina medför att Sverige kan medverka till att underlätta förhandlingar eller ett möte mellan Dalai Lama och den kinesiska regeringen om Dalai Lamas fredsplan.

När det gäller medverkan från det officiella Sverige i samband med besök här av en fredspristagare föreligger inte någon enhetlig praxis. Vanligen är det en enskild institution eller person som står för inbjudan.

Enligt uppgift från Nobelstiftelsen planerar Dalai Lama inte något besök i Sverige i anslutning till prisceremonin i Oslo. Det finns inte anledning för regeringen att ta ställning till vad som skulle ingå i programmet för ett eventuellt framtida besök av Dalai Lama i Sverige.

Situationen i Kina har enligt min bedömning inte förändrats på ett sådant sätt att Sverige kan medverka till att underlätta förhandlingar eller ett möte mellan Dalai Lama och den kinesiska regeringen om Dalai Lamas fredsplan.

Som jag tidigare haft tillfälle att framhålla för kammaren, har Tibets folk vårt stöd i strävandena att bevara sin religiösa och kulturella identitet. Regeringen följer noggrant utvecklingen i Tibet i fråga om mänskliga rättigheter. Vi har med oro konstaterat att allvarliga övergrepp från kinesisk sida förekommer. Aktuella rapporter talar om hårda straff för fredliga demonstranter. Detta har vi senast tagit upp i FN i vårt tal om mänskliga rättigheter den 21 november. Vi har återigen vädjat till Kinas ledare om respekt för mänskliga rättigheter och kulturella värden i Tibet.

Då Kaj Nilsson, som framställt interpellationen, anmält att han var förhindrad att närvara vid sammanträdet, medgav tredje vice talmannen att Ragnhild Pohanka fick delta i överläggningen i stället för interpellanten.

RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Jag får tacka för svaret. Det var kanske inte det svar jag önskade mig, men ändå lämnas i svaret dörren på glänt för eventuella framtida större engagemang och handlande i Tibetfrågan.

Det här rör den förra debatten litet grand, därför att det handlar också om våld, inte våld mellan människor i hemmet, inte individuellt våld, utan förtryck med våldsmetoder mot ett helt folk.

Liksom skrivningen i utbildningsutskottets betänkande 5 är svaret till ganska litet förpliktigande. Ligger Tibet för långt bort? Är det ett för litet land? Är Kina för stort och vi för intresserade av handelsförbindelser med det stora landet? Det har ju visat sig att kinesiska ambassader i land efter land utövar påtryckningar så fort Dalai Lama besöker något land. Det var särskilt tydligt i Norge förra året, när folketinget först skulle ta emot honom men sedan ändrade sig då Kina hotade att bryta handelsförbindelser med

Svar på interpellationer

Norge. Detta har upprepats i många länder. Kinesiska ambassadens och även Kinas regerings protest mot Dalai Lamas fredspris var också kraftfull.

Kina är stort, men är ändå mer beroende av västvärlden än vi är av Kina när det gäller handel.

I Norge har opinionen börjat svänga efter fredsprisutdelningen. När Tibetkommittén hade möte kom 2 500 människor mot väntade 200–300.

Det är viktigt att världen uppmärksammar Tibetfrågan och tydligt och klart tar ställning för detta förtryckta och trakasserade folk.

Mikael van Walt, professor i internationell rätt, och utrikesministern i Dalai Lamas exilregering Gyari har tagits emot på UD, och det ser vi i miljöpartiet mycket positivt på. Intresset finns i Sveriges utrikesdepartement och hos utrikesministern, och vi ser positivt också på uttalanden i internationella sammanhang. Men visa det också i handling, genom att erkänna Dalai Lama officiellt i Sverige! Att göra detta vore ett tydligt uttryck på det diplomatiska språket för att Tibet har status internationellt. Att söka bidra till att förhandlingar upptas mellan kinesiska regeringen och Tibets företrädare är också en angelägen fråga.

Det har förflutit ganska många månader sedan världen i nyhetssändningar fick se den kinesiska polisen och militären brutalt slå ner fredliga tibetanska demonstranter, varav många dödades. Detta våld provocerades helt och hållet av kineserna. Det tibetanska folket håller fortfarande icke-våldsprincipen levande, men hur länge kan de göra det? För att orka göra detta behöver de omvärldens stöd. Ungdomar i Tibet, som under sitt liv inte minns något annat än förtryck och övergrepp, vill inte längre acceptera icke-våldsprincipen, och det är stora risker för att de går till försvar mot övergreppen. Hur skall det gå då?

Vi tar emot Arafat här i Sverige, och det har även förekommit våld i hans organisation. Vi tar emot påven som religiös ledare. Detta är helt riktigt – det vill jag betona så att det inte blir något missförstånd. Vi skulle kunna ta emot Dalai Lama både som religiös ledare och som politisk ledare.

I och med att man har en exilregering och folket genom demonstrationer och uttalanden hela tiden bevisar att de inte accepterar annekteringen av Tibet skall omvärlden inte heller göra detta. Enligt internationell rätt är Tibet en oberoende stat, som är ockuperad.

Ingenting har hänt som ger Kina suveränitet över Tibet. Kina har effektiv kontroll, men så länge denna kontroll bestrids genom en exilregering och genom demonstrationer kan Kina inte hävda att tibetanerna har accepterat den rådande situationen. Före andra världskriget var det möjligt för en stat att förvärva ett land enbart genom att erövra det, men sedan andra världskriget har detta varit olagligt.

Kina stöder sig inte på 1951 års överenskommelse när det hävdar sin rätt till Tibet och inte heller på invasionen 1959. Det enda argument som Kina hävdar är det gamla inflytande som mongolväldet hade, och det är ganska absurt.

I april planerar Dalai Lama ett besök i Sverige, och vi hoppas att han blir mottagen på officiellt sätt under denna vistelse. Vi menade inte med denna fråga att det skulle finnas någon speciell praxis för att ta emot fredspristagare, utan helt enkelt att denna fantastiska ledare, religiöst och politiskt,

som inte ger upp sin icke-våldskamp, skulle lyftas fram i ljuset och erkännas, innan den unga generationen, som inte minns och känner till något annat än våld och förtryck, desperat – som i de flesta andra länders frihetsrörelser – griper till vapen. Jag skulle gärna vilja ha ett svar på frågan om det finns möjligheter till detta.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Svar på interpellationer

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på interpellation 1989/90:38 om Boforsaffären och relationerna till Indien

Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Per Gahrton har ställt ett antal frågor till mig om regeringens agerande i samband med Bofors försäljning av fälthaubits 77 B till Indien, inkl. frågan om sekretessen kring riksrevisionsverkets rapport om affären.

Jag skall börja med att försöka ge en helhetsbild av regeringens agerande.

Den indiska regeringen bestämde sig i mitten av 1970-talet för att anskaffa ett nytt artillerisystem. Offertförfrågningar gick ut till flera utländska leverantörer, bl.a. till Bofors. I början av 1980-talet gick förhandlingarna mellan Bofors och det indiska försvarsministeriet in i ett aktivt skede, och affären blev därmed ett ärende för den svenska regeringen. Regeringen konstaterade för sin del att en försäljning av Bofors haubitssystem till Indien skulle stå i överensstämmelse med riktlinjerna för den svenska krigsmaterielexporten.

Efter godkännande av utrikesnämnden beslöt regeringen att lämna ett aktivt stöd till denna exportaffär. Det ledde bl.a. till att en särskild regeringsöverenskommelse ingicks mellan de svenska och indiska regeringarna i förhandlingarnas slutskede, med beaktande av de riktlinjer som gäller för krigsmaterielexport i samband med samarbetsavtal.

Konstitutionsutskottet har, bl.a. 1987/88, granskat regeringens agerande i samband med Indienaffären och inte funnit anledning att ifrågasätta regeringens bedömningar.

Efter det att frågor uppstått våren 1987 om karaktären av Bofors agentavtal i Indien och de utbetalningar som därvid gjorts från Bofors sida, har regeringen inom ramen för svensk lagstiftning medverkat till att försöka bringa klarhet i dessa frågor. Våren 1987 tillsattes den särskilda medborgarkommisionen med uppgift att i ett sammanhang utreda de händelser som sedan år 1970 gett upphov till uppgifter om olaglig svensk vapenexport. Samtidigt fick riksrevisionsverket i uppdrag att granska underlaget till Bofors rapport till indiska myndigheter rörande förekomsten av s.k. mellanhänder i Indienaffären och betalningar till dessa. Regeringen har därutöver lämnat en utförlig skriftlig och muntlig redovisning till konstitutionsutskottet för dess granskning av hela affären. Slutligen vill jag erinra om den särskilda förundersökning rörande eventuellt brott mot den svenska bestickningslagstiftningen som hösten 1987 bedrevs av åklagarmyndigheten i Stockholm.

Jag skall så övergå till att besvara Per Gahrtons konkreta frågor.

Den första frågan är på vilket sätt regeringens agerande beträffande riks-

17

revisionsverkets rapport är en del i uppfyllandet av mitt löfte att "offentligt tvätta byken" i Boforsaffärerna. Svaret är att det var en unik åtgärd av regeringen att i en situation, då inga misstankar förelåg om brott mot svensk lagstiftning, föranstalta om en myndighetsgranskning av ett enskilt företags betalningar till utlandet och på så sätt tillgodose ett önskemål från en utländsk regering och allmänintresset av största möjliga information. När RRV-rapporten var färdig i början av juni 1987 lät regeringen dessutom offentliggöra vissa uppgifter i denna, för vilka sekretess i och för sig gällde.

Svaret på Gahrtons andra fråga är således att regeringen har utnyttjat möjligheten i sekretesslagens 11 kap. 1 § att lätta på utrikessekretessen i revisionsverkets rapport. Att vissa delar av rapporten förblivit hemliga beror på att uppgifter som enskilda lämnar till riksbanken om sina affärsförhållanden skyddas av affärssekretess. Detta är en fråga av stor betydelse för den svenska exportindustrin och för riksbanken. Regeringen är därför inte beredd att häva affärssekretessen och lämna ut dessa uppgifter. Jag vill emellertid här, liksom inför konstitutionsutskottet, slå fast regeringens ståndpunkt, att det ankommer på Bofors att skapa ytterligare klarhet kring de transaktioner företaget har genomfört. I ett fall som detta, då brottsmisstänke inte föreligger i Sverige, kan inte statsmakterna gå in och tvinga en enskild medborgare eller ett enskilt företag att offentliggöra vilka betalningar vederbörande gjort till sina affärspartner i utlandet.

Därmed har jag även besvarat Gahrtons tredje fråga rörande vilka svenska intressen som berörs. Gahrtons fjärde fråga rör sambandet mellan regeringens aktiva stöd för att Bofors skulle få Indienordern och att Bofors bidrar med 50 milj.kr. till en statlig regionalpolitisk satsning i Bergslagen. Det är klart att det finns ett samband, fast inte på det sätt som Gahrton antyder. Redan i början av 1980-talet hade regeringen och utrikesnämnden kommit fram till att Bofors Indienaffär stod i överensstämmelse med riktlinjerna för krigsmaterielexporten och förtjänade politiskt stöd. Det rörde sig om en av Sveriges potentiellt största exportaffärer, av stor betydelse för vår försvarsindustri, vars bibehållande sågs som en viktig del av säkerhetspolitiken. Regeringen medverkade därför i förhandlingarna med Indien och i de avtalsarrangemang som ingicks.

När det under år 1985 visade sig sannolikt att det indiska försvarsministeriet skulle komma att välja Bofors som samarbetspartner förelåg det samtidigt en besvärlig arbetsmarknadssituation i Bergslagen. Det tillskott i sysselsättningen en så stor beställning skulle tillföra var givetvis värdefullt. I regeringens kansliet pågick redan ett arbete med att ta fram ett utvecklingsprogram för att långsiktigt skapa en mera differentierad näringslivsstruktur i Bergslagen. Det är självklart att regeringen i detta sammanhang ställde krav på åtgärder från Bofors sida, som skulle underlätta en anpassning till den verklighet som alla visste skulle bli aktuell när Indienordern fullföljts.

Bofors och Nobelkoncernen delade uppfattningen att insatser för en differentiering av näringslivet i första hand i Karlskoga-regionen var motiverade i ett längre perspektiv. Bofors åtog sig därför att göra sådana insatser, bl.a. genom att etablera ny civil verksamhet och lämna ett bidrag på 50 milj.kr. till en särskild fond för utveckling av näringslivet i Bergslagen. Att detta tillkännagavs först efter det att Bofors fått ordern är självklart, eftersom be-

ställningen från Indien var en förutsättning för Bofors nyinvesteringar i Bergslagen.

Per Gahrton frågar vidare om regeringen varit rädd för att den indiska oppositionen efter en valvinst skulle inleda "räfst och rättarting" och avslöja nya dolda fakta om affären som kan vara besvärliga för såväl regeringen som Boforsledningen. Per Gahrton, det finns inga dolda fakta i affären som kan vara besvärliga för regeringen. Regeringen har under hela den långa tid som Bofors Indienaffär varit aktuell bemödat sig om att på ett korrekt sätt tillvarata svenska intressen. Om Boforsledningen för sin del döljer någon uppgift som kan vara besvärande för bolaget, kan jag inte uttala mig om. Jag förutsätter att Bofors i samband med de utredningar om affären som gjorts i Indien svarat på de frågor som ställts från indisk sida.

Gahrton frågar också om regeringen hållit fast vid sekretessen – jag förmodar att Gahrton menar beträffande delar av RRV-rapporten – av rädsla för att den indiska oppositionen efter en valvinst helt eller delvis skulle upphäva Boforsaffären eller dess planerade uppföljningar. Oavsett valresultatet i Indien är svaret på Gahrtons fråga nej. Beslutet att ingå ett samarbetsavtal med Bofors om haubitsystemet var den indiska regeringens. Det togs efter en långvarig utvärdering och baserades, vad jag förstår, på en totalbedömning av vilket av de konkurrerande projekten som var mest fördelaktigt för Indien med hänsyn till prestanda, kvalitet, anpassning till indiska behov, pris, finansieringsvillkor, utrikespolitiska intressen, m.m. Flertalet av de svenska haubitsarna har redan levererats till Indien och stora resurser har lagts ned på utbildning, underhållssystem m.m. i Indien. Jag har därför svårt att föreställa mig att en indisk regering i efterhand skulle vilja häva samarbetet med Bofors.

Per Gahrton frågar slutligen vad regeringen avser att göra för att bättra på Sveriges, som han påstår, skamfilade rykte i ett av jordklotets största och folkrikaste länder, nämligen Indien. Vi har alltsedan 1950-talet haft ett nära samarbete med denna stora demokrati. Indien är sedan länge ett av de största mottagarländerna för svenskt utvecklingsbistånd. Vi har ett nära industriellt samarbete på många områden och har en tradition av nära kontakter i viktiga internationella frågor. Från regeringens sida vårdar vi oss om de svensk-indiska relationerna oavsett vilken regering som sitter vid makten i Indien. Att namnet Bofors blivit ett tillhygge i den indiska debatten är faktiskt en annan sak.

Herr talman! Regeringen beslutar om utförsel av krigsmateriel utifrån de försvars- och utrikespolitiska riktlinjer som riksdagen har godkänt. En legitim vapenexport ligger i landets intresse, eftersom den ökar vår försvarsindustris förmåga att bidra till ett starkt neutralitetsförsvar. Några olagligheter kan vi däremot aldrig tolerera.

PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Det var ju betryggande att vi har en regering som inte tolererar olagligheter, och det var intressant att vi har en regering som tycker att det är angeläget att betona detta i en riksdagsdebatt.

Det var ett långt och vilseledande svar, som dessutom lämnades för sent. Interpellationen avlämnades den 24 oktober. Normalt svarar man inom en

månad. Men den 24 november var det val i Indien. Det är väl knappast en tillfällighet att svaret lämnas efter det indiska valet.

Herr talman! Vapenskandalerna har allvarligt skadat det internationella förtroendet för Sveriges fredspolitik, och Boforsaffären står i en klass för sig när det gäller smutsig svensk vapenbyk.

Eftersom just utrikespolitiken av regeringen själv utsägs vara en viktig del av säkerhetspolitiken – och inte bara de militära rustningarna – så innebär det att Sveriges säkerhetspolitik på ett allvarligt sätt har skadats av denna mängd av vapenskandaler, varav Boforsaffären som sagt står i en klass för sig. Skulle då inte regeringen – som i denna affär har varit med från början till slut – ha något som helst ansvar för att Boforsaffären har utvecklat sig till denna globala skandal?

Sten Andersson säger sig här ge en "helhetsbild" av regeringens agerande. Den helhetsbilden tycks vara en grov spekulation i riksdagsjournalisternas nya vana att inte referera interpellationsdebatter på fredagarna utan nöja sig med korta referat av regeringens svar. Det är nämligen en helhetsbild som saknar väsentliga inslag. Här finns ingenting om Indiens ställning som ett land i en krigszon redan när detta kontrakt beviljades. Här finns ingenting om det länge hemlighållna "letter of understanding" som innebär att Sverige i Indienfallet på ett unikt sätt har garanterat att fortsätta leveranserna även om krig utbryter – alltså i direkt strid med sedvanliga regler för svensk vapenexport. Här finns ingenting om Olof Palmes inblandning. Varför utelämnas alla dessa bistra fakta i den s.k. helhetsbilden?

Också beskrivningen av regeringens agerande i KU är missvisande. Som bl.a. Karl Erik Lagerlöf har kunnat påvisa i Dagens Nyheter har regeringen i KU utnyttjat sin egen hemligstämpling av riksrevisionsverkets rapport om mutpengarna för att skapa intryck av att mutor icke har förekommit.

Dessutom förbigår Sten Andersson helt Anna-Greta Leijons ingripande, som ledde till att förundersökningen lades ner. Varför ingår inte denna form av "Leijoninhopp" i utrikesministerns "helhetsbild"?

Så till de s.k. konkreta svaren på mina frågor:

När det gäller riksrevisionsverkets rapport och "byktvätten" påstår Sten Andersson att regeringen har utnyttjat möjligheten att häva sekretessen. Sanningen är ju den omvända. Ni har inte hävt sekretessen totalt, vilket gör – trots att det hela har läckt ut i massmedia – att man i Indien har kunnat hävda att mutanklagelsen är obefogad. Men indierna har naturligtvis inte litat på det. Nu kommer en ny regering, enligt färska pressuppgifter, att kräva att få alla papper på bordet.

Är ni beredda att tänka om efter de katastrofala effekter för Sverige som dessa mygelrykten har inneburit? Eller skall den s.k. affärssekretessen ha överhöghet? Vad är Sveriges utrikespolitik egentligen? Är det en solidaritetspolitik, eller är det en exportfrämjarpolitik? Vad sysslar ni med på utrikesdepartementet? Är ni till för den internationella solidariteten eller för att främja storföretagens marknadsintressen?

Tidsföljden mellan Bofors erbjudande om att ge 50 milj. kr. till Bergslagen och regeringens aktiva medverkan för Indienordern är minst sagt oklar. Sten Andersson glömmer ju här ytterligare ett av dessa många inslag som inte finns med i helhetsbilden. Han glömmer att berätta om Boforschefen

Carlbergs brev till industriministern den 15 januari 1986 - före Indiernordens undertecknande - med erbjudande om en s.k. donation på 50 milj. kr. Men även med utrikesministerns egen friserade beskrivning framgår klart att svenska företag för lämpligt belopp kan köpa sig medverkan av regeringens högsta företrädare för sina exportframstötter i utlandet.

Herr talman! Man får verkligen hoppas att den svenska regeringen har bättre kontroll över skillnaden mellan privata resp. statliga penningpungar än den indiska tycks ha!

Slutligen: Att Boforsnamnet i Indien har blivit ett skällsord tycks inte bekymra Sten Andersson. Han viftar bort detta med att det är någonting som jag "påstår". Om han är i god tro, tycker jag att han bör byta ut sina rådgivare. UD:s pressavdelning går fri i varje fall, för där har man klippt ordentligt.

Jag ser att Sven Hirdman gör ett tecken där borta, och det är välmotiverat, för detta är precis vad jag tänkte komma till: Är det manne EG- och vapenexportpropagandisten Hirdman som har varit "gatekeeper" och sällt bort obehagliga Boforsskriverier från utrikesministerns bord - och kanske också skrivit dagens interpellationssvar, lika vilseledande och missvisande som hans artiklar i DN?

Jag hoppas att Sten Andersson var offer för dåliga rådgivare när han skrev detta interpellationssvar och att han verkligen hyser omsorg om Sveriges goda rykte och Sveriges säkerhetspolitik - och gör något.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall inte gå in på en bedömning av Sten Anderssons rådgivare. Jag förmodar att han åtminstone kan välja dem själv, och det kan väl innebära vissa öppningar om de skulle visa sig inte hålla måttet. Men tills vidare får man väl utgå från att han är nöjd med dem - och det är möjligt att det är att beklaga.

Kärnpunkten när det gäller det här interpellationssvaret tycker jag är frågan varför regeringen inte har släppt på sekretessen fullt ut. Jag har tidigare ställt en enkel fråga om detta till Sten Andersson, och då fick jag svaret av Anita Gradin - då var det hennes bord. Nu, när det är ett interpellationssvar, är det utrikesministerns bord. Jag vet inte vilken fördelning ni har när frågor hamnar på det ena eller det andra bordet. Det är i alla fall bra att få en så ordentlig belysning som möjligt av frågan.

I sak delar jag Per Gahrtons uppfattning om vad som skulle ha varit med om man nu skulle göra en så här omfattande genomgång - det är ju mycket som fattas.

Det som står i svaret är att det faktum att man inte har brytt sig om att fullt ut släppa sekretessen helt enkelt beror på att man vill skydda den svenska exportindustrins intressen och inte omöjliggöra ett kommande samarbete med riksbanken. De intressena går före önskemålen från den utländska regeringen - alltså Indiens - och allmänintresset av största möjliga information. Det är klart utsagt i svaret.

Det är inte så att statsmakten, dvs. regeringen, inte kan gå in och tvinga fram de här uppgifterna. De hemligstämplar som regeringen har satt kan re-

geringen också ta bort. Men de andra intressena står alltså över allmänintresset.

Jag håller med Per Gahrton om att det rimmar väldigt illa med Sten Anderssons egna utsagor om att vapenexportbyken skall tvättas offentligt och ordentligt. Jag tycker att det är synd att under de omständigheterna göra sådana uttalanden. Då borde det ju ha funnits med någon brasklapp om att några smutsiga skjortor skall ligga kvar någonstans; man kanske över huvud taget inte har stoppat ned dem i tvätten – jag vet inte hur Sten Andersson tvättar. Det är i alla fall någonting som inte stämmer i det här.

Sedan till hänvisningen i interpellationssvaret till KU-förhöret. Det framställs där så att alla papper har kommit på bordet i och med att ärendet varit hos KU. Men inte heller där – det vet vi ju – fick man ta del av alla uppgifter.

Jag tycker att det är intressant att se hur utfrågningen gick till. Ingvar Carlsson förklarade att riksbanken angav som villkor för att lämna ut de sekretessbelagda uppgifterna till riksrevisionsverket att de inte fick vidareföras. Det kan regeringen inte ändra på som jag ser det, sade Ingvar Carlsson till KU. Han fick då en replik från Björck, som sade: Formellt kan den väl det, men statsministern anser inte att man bör göra det? Varpå statsministern svarade: För det första är det en moralisk fråga. Om riksrevisionsverket mottar en handling från riksbanken på detta villkor skulle det vara utomordentligt märkligt om regeringen bröt mot det. För det andra skulle ett samarbete med riksbanken i framtiden bli svårt mot en sådan bakgrund.

Det är igen svart på vitt på att det är de intressena som styr och att de står över allmänintresset. Det är en beklagansvärd inställning hos en regering som säger sig vilja verka för öppenhet i de här frågorna. Jag skulle vilja fråga Sten Andersson hur han över huvud taget får det här att gå ihop.

Avslutningsvis skulle jag vilja fråga: Vad är egentligen en legitim vapenexport? Det sista som Sten Andersson sade var att en legitim vapenexport ligger i landets intresse. Men vad är egentligen en legitim vapenexport? Vad är det som legitimerar den svenska vapenexporten när vi ser vilka konsekvenser den får, inte bara i form av faktiska krig? Det får den också i Indien; därför anser vi att Indien inte borde få köpa några vapen alls.

När man känner till alla skumraskaffärer, hela den internationella andrahandsmarknaden av vapen, all den lagliga och icke lagliga export som görs och hur de vapnen används, när man känner till hur liten kopplingen är mellan vapenexporten och de svenska försvarsbeställningarna – vad är det då som i dagsläget motiverar och legitimerar den svenska vapenexporten? Vems intresse är den? Är det samma intressen som de som står över allmänhetens krav på insyn i de här affärerna, nämligen den svenska exportindustrins? Är det de intressena som skall styra eller är det andra intressen?

CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag vill knyta an till det Gudrun Schyman frågade om legitim vapenexport. Det har länge hävdats att vi måste ha export av vapen – annars kan vi inte upprätthålla en egen vapenproduktion till rimliga kostnader – vårt försvar skulle bli för dyrt. Med för dyrt menas att vi kan tvingas lägga ned mer pengar på det försvar som vi vill ha.

Visst skulle man med en mindre vapenproduktionsbas få minska vår lev-

nadsstandard. Vi lever i ett för de flesta människor ofattbart överflöd. Vi vill med vårt handlande öka vår överflödskonsumtion genom att sprida död och elände bland mindre lyckligt lottade i världen. Det strider mot vad vi i officiella sammanhang säger om internationell solidaritet och om att vi vill hjälpa de nödlidande i världen. Det vilar ett drag av oresonlig cynism över den svenska argumentationen för vapenhandeln.

Det har i debatten här i kammaren också hävdats att de partier som vill avstå från den svenska vapenexporten bryter mot den gemensamma neutralitetspolitiken i svensk politik. Det är ett häpnadsväckande påstående.

Vapenexporten har blivit en stor skamfläck för Sverige. Situationen är utomordentligt allvarlig från en alldeles speciell synpunkt: att det i samhället sprider sig en känsla av att man högt uppe bland samhällets toppar ägnar sig åt rader av olika ruttenheter. Kan man handla ruttet där, kan man handla ruttet också längre ned i systemet. Det får otäcka spridningseffekter i vårt samhälle.

Det är faktiskt viktigt med föredömen i ett samhälle. Inte med bästa vilja i världen kan man i dag säga att de som har handlagt vapenexportaffärerna har varit ens i närheten av att vara goda föredömen. De inblandades omdömesförmåga måste starkt ifrågasättas. Deras syften har varit att tjäna pengar, som här har betonats. Ändamålet har fått helga medlen. Då har principerna, föredömena och omdömet definitivt fått stryka på foten.

Det finns många mycket egendomliga inslag i den svenska vapenhandeln. Indienaffären, som vi nu diskuterar, är en av de allra mest upprörande med dess starka inslag av mutor och regeringens hemlighållande av handlingar som skulle kunna ge vägledning om vad som har hänt. Inte kännetecknas detta handlande av någon önskan om en offentlig tvättning av byken!

Vapenexportbyken, som skulle tvättas offentligt, har fällt många personer och stoppat många karriärer. Det känns bra. Däremot väntar vi på den slutliga rentvättningen av den skitiga byken som Sten Andersson har utlovat.

I svaret säger Sten Andersson: "I ett fall som detta, då brottsmisstanke inte föreligger i Sverige, kan inte statsmakterna gå in och tvinga en enskild medborgare eller ett enskilt företag att offentliggöra vilka betalningar vederbörande gjort till sina affärspartners i utlandet." Är det inte svenskar som har skickat pengar? Är det inte svenska företagsledare som har mutat?

Det föreligger enligt mitt förmenande klara brottsmisstankar. Hela svenska folket misstänker brott. Visst kan statsmakterna då tvinga en enskild medborgare eller ett enskilt företag att offentliggöra de betalningarna! Det är ju så uppenbart att det föreligger brottsmisstanke. Man måste vara blind för att inte se att det kan föreligga brott.

Det är uppenbarligen så, som tidigare sagts här, att man är ute för att skydda de starka affärsintressena. Det tycker jag är fruktansvärt dåligt. Nu när Bofors uppenbarligen inte vill släppa ut uppgifterna måste de på annat sätt komma fram i det offentliga ljuset – det kräver vi verkligen. Självfallet påverkar det våra relationer med utlandet och med Indien att det är på det här sättet, att det har varit på det här sättet och att vi uppenbarligen inte kan se någon ände på det. Den omtalade tvättningen av byken är än så länge bara vackra ord. Tvätten är fruktansvärt skitig, och vattnet väntar på den.

4 § Svar på interpellation 1989/90:39 om en aktiv svensk nedrustningspolitik

Svar på interpellationer

Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Carl Frick har frågat mig om jag skulle kunna sammankalla en konferens med deltagande av Östersjöstaterna och Norge samt NATO och Warszawapakten för att försöka förhandla fram en nedrustningsöverenskommelse. Detta skulle utgöra en förberedelse för svenskt deltagande i det faktiska nedrustningsarbetet.

Med nedrustningsarbete förstår man vanligen i internationella sammanhang de aktiviteter som syftar till nedrustning i ordets egentliga bemärkelse, till rustningsbegränsning och till införande av förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder. Vidare får man dit också räkna bl.a. den verksamhet som är knuten till upprätthållandet av redan existerande nedrustningsöverenskommelser, exempelvis icke-spridningsfördraget (NPT).

Former och fora för nedrustningsarbetet styrs främst av de olika frågornas karaktär. Kärnvapenhotet, t.ex., är en global angelägenhet och har därför en framskjuten plats i FN-sammanhang. Frågan om kärnvapenfri zon i nordiskt område är däremot en angelägenhet för oss och våra nordiska grannar, och den diskuteras följaktligen i första hand med dem.

Det finns redan i dag flera fora där nedrustningsfrågorna förhandlas och där bindande överenskommelser kan träffas.

Inom FN-systemet behandlas nedrustningsfrågorna av FN:s generalförsamling efter förberedelser i dess första utskott. Det allmänna tankeutbytet om nedrustning äger rum i FN:s nedrustningskommission (UNDC). Konkreta förhandlingar förs i nedrustningskonferensen (CD) i Genève mellan ett urval bestående av 40 stater, till vilket Sverige hör.

För flera nedrustningsfrågor gäller att de av olika skäl behandlas blott av ett begränsat antal stater. Hit hör bl.a. de bekanta bilaterala START-förhandlingarna mellan Sovjetunionen och USA.

Hit hör också de av Carl Frick nämnda, regionala förhandlingarna i militära frågor, som inom ESK:s ram äger rum i Wien. Dessa avser dels konventionell nedrustning i Europa, dels en utveckling av de förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder som beslöts av Stockholmskonferensen. Den förstnämnda frågan behandlas vid de s.k. CFE-förhandlingarna med deltagande enbart av de NATO- och Warszawapaktsanslutna staterna. I förhandlingarna om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder deltar samtliga ESK-stater.

Den svenska regeringen anser det väsentligt att frågor rörande europeisk säkerhet ses i ett sammanhang. De styrkor som finns i vårt närområde ingår ju som en integrerad del i det totala säkerhetspolitiska mönstret i vår del av världen. Det är därför inte önskvärt med en rad separata arrangemang, som syftar till att på olika sätt reglera förhållandena i skilda delar av Europa. För att nå framgång i de ofta tekniskt komplicerade och politiskt känsliga nedrustningsfrågorna är det dessutom en praktisk nödvändighet att utnyttja existerande och fungerande former och fora för förhandlingar.

Sverige spelar sedan länge en aktiv – i vissa stycken även en ledande – roll i det internationella nedrustningsarbetet. Bl.a. innehar vi, genom ambassa-

dör Maj Britt Theorin, ordförandeskapet i den pågående FN-studien om kärnvapen. Nästa år övertar vi ordförandeskapet vid förhandlingarna om kemiska vapen i Genève. På liknande sätt fortsätter vi våra nedrustningsanssträngningar på en rad områden.

Mot denna bakgrund står det klart att det inte finns något behov av att försöka sammankalla en konferens av det slag Carl Frick frågar om.

CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag vill tacka Sten Andersson för svaret.

Av svaret framgår att utrikesministern inte delar min uppfattning att Sverige borde ta ett aktivt ansvar för att börja ett nedrustningsarbete just i vårt närområde.

I svaret sägs att vi måste se frågorna kring europeisk säkerhet i ett sammanhang och att de trupper som finns i vårt närområde spelar en roll i helheten. Men det är ju trots allt så att helheten utgörs av sina delar. Det är därför vi vill att vi skulle börja nedrusta här.

Vi står inför en oväntad utveckling i våra östra grannländer. Den kastar allt som vi trodde var fast och klart över ända. Vi gläds åt att människor nu kan börja röra sig fritt och yttra sig fritt.

De spänningar som tidigare fanns i Europa minskar på grund av detta. Den hotbild som tidigare har avtecknat sig börjar försvinna. De hot vi nu upplever är av en annan karaktär: De militära är på väg att spela ut sin roll; i dag är det de gemensamma miljöhoten som dominerar.

De konventionella hoten minskar alltså, och det finns all anledning att dra de korrekta slutsatserna av det. I Sverige har vi länge rustat oss mot definierade hot från öster. När dessa inte längre har samma aktualitet måste det påverka våra ställningstaganden.

Vi är mitt uppe i ett arbete att formulera frågor och svar om vårt framtida militära försvar. För att våra svar inte på ett felaktigt sätt under lång tid skall binda vårt handlande är det viktigt att vi nu handlar så att nedrustningsanssträngningarna i vårt närområde verkligen kan ta fart.

Det är här som kravet på en nedrustningskonferens för Norden kommer in i bilden. Som jag ser det vore det av största värde att ha en sådan konferens, som kunde fatta beslut om successiva, gemensamma och kontrollerade neddragningar av rustningarna. Jag måste säga att utrikesministerns svar gör mig besviken. För mig och oss i miljöpartiet de gröna är en aktiv nedrustningspolitik en viktig del i neutralitetspolitiken. Vad skulle göra oss mer neutrala än att hela vår omgivning kunde neutraliseras? Utrikesministern har missat en viktig poäng i neutralitetsfrågan.

Genom en nordisk nedrustningskonferens skulle vi också komma i gång med arbetet att skapa en kärnvapenfri zon i Norden. Denna viktiga fråga har tyvärr slumrat under ett antal år.

Av samma skäl är det viktigt att vi nu klart deklarerar att vi i Sverige inte är villiga att ta emot marina enheter från länder som inte vill garantera att deras fartyg inte har kärnvapen ombord. De gamla officiella skälen, att det är viktigt att ha en närvaro av kärnvapenbestyckade NATO-fartyg i Östersjön för den militära balansens skull, har mist sin aktualitet.

Det är ju också så att våra östra grannländer i dag tyngs av stora militära

utgifter tillsammans med en katastrofal miljösituation och en risig ekonomi. En gemensam nedrustning vore också ett sätt att hjälpa fram de förändringar i öster som vi nu hälsar med sådan glädje. Nedrustning frigör såväl intellektuell kraft som medel som kan användas för att komma till rätta med våra miljöproblem.

Det är destruktivt av utrikesministern att säga nej till den aktiva nedrustningspolitik som jag har efterfrågat. Det vilar ett mått av återhållsamhet inför de skeenden som vi nu upplever hos utrikesministern. Det är min övertygelse att Sverige med sina traditioner skulle kunna spela en mycket mer aktiv roll i dessa frågor än som nu sker. Jag beklagar utrikesministerns inställning i en för oss mycket viktig fråga.

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Också jag är besviken på svaret från utrikesministern. Jag tycker att det andas något av samma uppgivenhet som den nedrustningsdebatt som vi hade här i kammaren häromdagen utifrån ett betänkande från utrikesutskottet, där den socialdemokratiska hållningen – vilken också var majoritetens – var att vi skulle vänta och se. Jag fick också tyvärr höra den gamla frasen upprepas om att tiden inte är mogen för några åtgärder och vi skall framför allt inte sänka garden, som upprepas med sömngångaraktighet från regeringens företrädare. Tyvärr är detta likadant i dag som för ett år sedan, trots de stora förändringar som vi alla vet har ägt rum och äger rum, och som jag inte har någon anledning att upprepa en gång till. Dessutom är vi ju alla överens om att det är bra och nödvändiga förändringar, som vi på alla sätt bör stärka.

Nu säger Sten Andersson att man skall se de här frågorna som en del i det totala säkerhetspolitiska mönster som vår del av världen ingår i. Visst, men då måste vi väl också se vilka säkerhetspolitiska förändringar som sker i den här världen?

Om jag bara skall hålla mig till vårt absoluta närområde, kan jag konstatera att Sovjet drar bort 40 000 man och 1 200 stridsvagnar i vårt nordiska närområde. Stridsvagnsantalet skall halveras. I Baltikum skall nedskärningarna genomföras redan före utgången av 1989. En tredjedel av Sovjets styrkor i Baltikums och Leningrads militärområden skall bort före år 1991. De här nedskärningarna är procentuellt sett större än de nedskärningar som Sovjet genomför i Centraleuropa.

Detta, bl.a., händer i vårt närområde, och det måste ju innebära att den säkerhetspolitiska situationen har förändrats.

När Sten Andersson då säger att det inte är önskvärt med några separata arrangemang, måste jag ställa frågan: Vad är det egentligen utrikesministern tycker är önskvärt från Sveriges sida i det här läget? Skall vi inte göra någonting? Skall Sverige vara det enda land som sitter still och säger att här händer ingenting – och är det så att det händer någonting så blir bara osäkerhet resultatet, så därför skall vi avvakta och se?

Denna mycket uppgivna hållning anser jag, som många andra, försvarar den positiva utveckling som vi alla vill ha i Östeuropa.

Om utrikesministern anser att det inte finns behov av en sådan konferens som Carl Frick förordade – det kanske finns andra fora – måste jag fråga:

Vad finns det då behov av i dag? Vad skall vi göra från Sveriges sida inom säkerhetspolitikens olika områden?

Den enda del av säkerhetspolitiken där det pågår en febril aktivitet är den traditionella, den militära delen. ÖB håller fast vid sin syn, att vi skall ha ett starkt beväpnat neutralitetsförsvar, trots att det bygger på ett tänkande från det kalla kriget och på ett uppdelat Europa, som i dag inte existerar på samma sätt och som med stor sannolikhet inte alls kommer att existera efter år 2000. Alla andra länder drar ner på sina militärbudgetar osv., men inte Sverige; vi ökar vår.

Var finns diskussionen inom regeringen om den totala säkerhetspolitiska bilden? Var finns diskussionen om att föra över pengar, tänkande och resurser av olika slag från den militära delen av säkerhetspolitiken till dess andra områden, t.ex. till Sten Anderssons område, till en aktiv nedrustningspolitik, till handelsområdet osv.?

Om man säger, vilket många gör i dag från olika håll, att östs ekonomi är det som hotar de nödvändiga reformerna, skall vi då inte låta detta ingå i en bred säkerhetspolitisk bedömning och konstatera att vi kanske skall föra över våra pengar från den militära delen av säkerhetspolitiken till den handelspolitiska och den nedrustningspolitiska och satsa vår kraft där i stället? Det är ju det som gynnar en fredlig utveckling i Östeuropa. Har ni vattentäta skott mellan era olika säkerhetspolitiska områden?

Jag skulle önska att den här frågan togs på allvar. Jag har ställt frågan till Anita Gradin och Roine Carlsson, och jag ställer den nu till Sten Andersson: Sitter ni någonsin och diskuterar hur man skall prioritera säkerhetspolitikens olika delar och hur vi skall förhålla oss till den nya säkerhetspolitiska diskussionen, där det är uppenbart att det inte längre är den militära sidan som är dominerande – snarare har den spelat ut sin roll, och nu är det andra frågor som står på dagordningen? Vilka initiativ tänker regeringen ta för att ge signaler utåt till omvärlden om att vi vill spela en aktiv roll i denna process och inte en nedtonad roll, som det ju inte finns någon anledning för oss att ha? Vi har goda skäl att ta egna initiativ och inte bara gå omvägar via Wien, Genève och de internationella förhandlingsborden. Vi kan också agera aktivt i vårt eget närområde – i Norden och kring Östersjön – för att bygga upp ett regionalt samarbete som bygger på fred och utveckling.

Jag vill gärna höra vilka aktiviteter som man planerar från Rosenbad.

Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Låt mig först säga att detta är, precis som Gudrun Schyman säger, en djupt allvarlig fråga. Därför är den också föremål för ständig debatt inom regeringskansliet – och inte bara där.

Dessutom tycker jag det är djupt orättvist att säga att vi ingenting gör. Jag räknade upp några sammanhang där vi förekommer, och jag kan försäkra att i de kontakter som jag har haft med utrikesministrarna runt om i Europa, USA, Sovjet och alla de andra länderna, har jag varit oerhört aktiv hela sommaren och hösten, just för att få en så klar och säker bild av utvecklingstendenser och bedömningar som man kan få. Det måste man ha för att ha en ordentlig och säker grundval för det svenska agerandet på det säkerhetspolitiska området.

Vi har fört många resonemang och varit aktiva – på ett sätt som jag inte skall gå in på i detalj – då det gäller ESK-processen, där vi har velat vara med i förhandlingarna om neddragning av de konventionella vapnen. Vi har inte tillåtit delta i de direkta förhandlingarna, men ändå kommit ganska nära ett inflytande på förhandlingarna. Sverige kan där, tror jag, spela en brobygggarroll, precis som vi gjorde under Stockholmskonferensen.

Så vi är faktiskt aktiva. Jag har nämnt FN, jag har nämnt Genève och jag har nämnt kemivapenförhandlingarna.

Det nordiska samarbetet är oerhört intensivt på det här området. Vi har ju en ämbetsmannakommitté som arbetar med de problem och frågeställningar som hör samman med en nordisk kärnvapenfri zon, men där förekommer naturligtvis också andra, värdefulla samtal om viktiga frågor.

Det är ganska betydelsefullt att där sitter tre NATO-länder och två neutrala länder och diskuterar säkerhetspolitiska problem. Man får ju inte glömma bort, när man talar om närområdet, att tre av våra grannländer är anslutna till en av pakterna.

Så till det där med gard och garden.

Först vill jag säga att de utvecklingstendenser vi nu kan se är oerhört glädjande och hoppgivande. Detta att folken i öster börjat skaka av sig den totalitära livssyn som också Gudrun Schyman har delat – jag vet inte hur det är nu – och skapat åtminstone början av en utveckling mot demokrati och frihet har vi all anledning att stödja. Jag hade många långa resonemang med både Sjevardnadze, Ryzjkov och andra när jag var i Sovjetunionen för kort tid sedan.

Men vi skall ha klart för oss att det inte är någon självklarhet att denna positiva utveckling, som vi nu glädjer oss så mycket åt, utan vidare fortsätter. Vi har allt intresse av att göra allt vad vi kan för att understödja perestrojka och glasnost och allt vad det heter.

Vi skall veta att det också i Sovjetunionen finns fiender till perestrojkan i partibyråkratin och i administrationen, som vill återvända till det gamla. Och så finns det ett svältande folk. De långa köerna framför eller inne i nästan tomma matvarubutiker. Män och kvinnor som går omkring med en kasse på armen, i hopp om att de skall gå förbi en butik där det finns någonting att köpa. Ett folk som kan gå en hård vinter till mötes med större brist på mat – ett svältande och frysande folk.

Det tar sex sju år – det är vad de säger själva – innan perestrojkan kan ge positiva resultat för folket, dvs. en höjd levnadsstandard – nu sjunker den.

Det värsta som kan inträffa är naturligtvis att perestrojkans fiender går i förbund med detta svältande, otåliga folk. Då får vi ett kraftigt bakslag; och de som tar makten är de hårdföra.

Vad jag vill säga med detta är att vi i Sveriges intresse och i fredens intresse måste göra vad vi kan – inte så mycket, men ändå en hel del – för att stödja en fortsatt utveckling. Men vi måste också inse att i alla historiska processer har det kommit bakslag, och vi måste alltså ha med i beräkningen att det kan bli sådana bakslag. De kan bli allvarliga. Jag tror inte att de blir bestående, därför att de underliggande strömmarna i folket är så starka att perestrojkan kommer att få en fortsättning – men dessförinnan kan vi få svåra bakslag. En svensk säkerhetspolitiker som inte räknar med denna realitet är högst

CARL FRICK (mp):

Herr talman! Jag tyckte Sten Andersson höll en lång och varm plädering för att hålla den konferens som jag har efterlyst, där vi verkligen skulle kunna samtidigt och gemensamt nedbringa rustningarna i området för att kunna frigöra alla de positiva krafter som behövs för att komma till rätta med de problem som finns i öststaterna. Jag tackar för denna varma plädering för mitt förslag. Det måste ju vara konsekvensen av det som utrikesministern har sagt.

Det är klart att perestrojkan har fiender, men märker de att det faktiskt finns en stark vilja från staterna kring Östersjön att ta detta betydelsefulla initiativ, tror jag att man tar knäcken på dem.

Anledningen till att jag tror att detta är så viktigt är att jag tror att det skulle ha en utomordentligt stark psykologisk betydelse om vi svenskar, trots alla våra förbannade vapenaffärer och trots allt hat och alla rykten, kunde ta ett verkligt krafttag och rycka till oss initiativet för att inleda nedrustningsprocessen i vårt område. Det är vackert att vi jobbar med ESK osv. – det är inget fel på det, utan det är underbart bra. När man hör rapporterna på mötana om 40 000 tanks osv. är det bara att glädja sig. Men jag tror det är utomordentligt viktigt att man just i vårt närområde tar detta extra initiativ för att få i gång denna process, som vi tycker är så viktig. Och som sagt Sverige måste kunna spela en stor roll i det här framtidsarbetet. Därför tycker jag det är så beklagligt att utrikesministern inte vill ta det här initiativet, för det är klart att om vi gemensamt successivt bestämmer oss för att rösta nej, försvinner möjligheten för perestrojkans del att vända på kuttingen. Det gäller att avvärja de här dårarna, som säkert finns där. Och jag tycker det är en central uppgift för svensk utrikespolitik och säkerhetspolitik att medverka till detta. Därför, herr utrikesminister, ta ett bra initiativ och sätt i gång!

GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag klagar inte på Sten Anderssons aktivitet. Jag tycker att han är en flitig man. Jag ser att han reser runt i världen, och han utträttat säkert en hel del nyttigt. Det utgår jag ifrån. Men det är ju ändå så att det är saker som fattas i detta läge. Den här internationella aktiviteten följs inte av initiativ som utgår från Sverige inom säkerhetspolitikens område. Jag tror att vi är det enda landet i Europa som har en så stillastående försvarsdebatt t.ex. och som så envist håller fast vid de gamla doktrinerna som ju också kostar mycket pengar. Överallt annars, också bland herr Anderssons partikamrater i Centraluropa, pågår en mycket livlig debatt om ändrade försvarsstrukturer, icke provokativt försvar osv., med en helt annan intensitet än i Sverige, också av den anledningen att man har förstått att det finns andra delar inom säkerhetspolitiken som är viktiga. Den debatten, menar jag, saknar vi i Sverige i dag, och den skulle ju vara så nödvändig att föra just utifrån det här scenariot som Sten Andersson målar upp om perestrojkans fiender. Jag instämmer i den analysen till fullo. Jag vet också att det finns människor som är bakåtsträvare och som inte vill denna utveckling. Det kan bli bakslag,

Svar på interpellationer

naturligtvis. Men, Sten Andersson, är det någon som tror att ett bakslag när det gäller perestrojkan och glasnost och demokratiseringsprocessen i Östeuropa skulle ta sig uttryck i militära aggressioner gentemot Sverige? Det scenariot är i dag mycket osannolikt. Jag skulle vilja veta om utrikesministern tycker att det finns någon som helst sanning i ett sådant scenario – att ett bakslag som eventuellt kan komma i Östeuropa skulle vändas i någon form av väpnad aggression mot Sverige, hota Sveriges neutralitetspolitik. Jag bedömer det som fullständigt taget ur luften.

Om vi i stället förde över de här pengarna och resurserna från den militära delen av säkerhetspolitiken till den ekonomiska politiken och till handelspolitiken, skulle vi ha möjlighet att underlätta den här processen som skall ta sex eller sju år. Vi skulle ha möjlighet att genom en aktiv handelspolitik, ett aktivt kulturellt utbyte, ett utbyte på utbildningsområdet, teknik, miljö inte minst osv., hjälpa denna utveckling på traven i stället för att förhindra den. Jag tror det finns en mycket stor vits med att se på Östersjöregionen som en helhet. För det finns historiska, kulturella och sociala band på detta område. Det är enkelt. Vi hör på något sätt ihop. Det finns stor anledning att arbeta kring Östersjön som ett fredens och ett demilitariserat område. Den aktiviteten borde komma i gång nu, om någonsin.

Med detta anförande – under vilket förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar – var överläggningen avslutad.

5 § Svar på interpellation 1989/90:32 om egenavgiften för riksfärdtjänst

Kommunikationsminister GEORG ANDERSSON:

Fru talman! Mot bakgrund av att transportrådet nyligen fastställt egenavgifterna för riksfärdtjänsten har Hans Dau frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att ge de handikappade som är beroende av att använda riksfärdtjänsten en möjlighet att resa till en rimlig kostnad jämförbar med den kostnad som en icke handikappad har för motsvarande resa.

Låt mig först konstatera att syftet med riksfärdtjänsten är att möjliggöra för gravt handikappade att göra längre resor inom landet till normala kostnader. Begreppet "normal kostnad" innebär att resenären själv skall betala en avgift för resan som skall motsvara vad en resa med andra klass tåg inkl. anslutningsresor kostar. Denna kostnad kan en icke handikappad person väntas ha för sin resa. Före förändringen av de s.k. egenavgifterna i enlighet med denna princip var direktresor med taxi eller specialfordon billigare för resenären än resor med tåg eller flyg inkl. anslutningsresa. En höjning av egenavgifterna har således skett. Enligt transportrådets beräkningar motsvarar de nya egenavgifterna i stort sett kostnaden för tågresa inkl. anslutningsresor.

Riksdagen har ställt sig bakom de principer som skall gälla för egenavgifterna samt att en närmare precisering av avgifterna skulle göras av transportrådet. I regeringens proposition om riksfärdtjänsten var egenavgifterna an-

givna i det prisläge som gällde sommaren 1988. Transportrådet har sedan gjort vissa anpassningar av avgifterna till att gälla dagens prisnivå.

Enligt min bedömning har transportrådet följt intentionerna bakom riksdagsbeslutet när de fastställde de egenavgifter som skall gälla tills vidare.

HANS DAU (m):

Fru talman! Jag tackar Georg Andersson för svaret. Jag vill börja med en fråga:

Om jag förstått svaret rätt, tänker kommunikationsministern inte göra någonting åt det missförhållande som jag har pekat på. Jag tycker det är mycket överraskande – rent ut sagt upprörande.

Här i riksdagen tar vi ett beslut i maj – och i juni genomförs en höjning på 100 % resp. 25 %. Jag vill påstå att då har man fört riksdagen bakom ljuset.

I det här svaret säger kommunikationsministern att i regeringens proposition om riksfärdtjänst var egenavgifterna angivna i det prisläge som gällde sommaren 1988. Transportrådet har sedan gjort vissa anpassningar av avgifterna till dagens prisnivå.

Men kommunikationsministern menar väl inte att prisnivån har höjts med 100 % resp. 25 % från sommaren 1988 till den första juli 1989. 100 % är vad framkörningsavgiften har höjts med. Detta är ju mer en jugoslavisk inflation än en svensk. Jag måste återkomma till min inledande fråga: Menar Georg Andersson verkligen att han tänker acceptera detta?

Anledningen till interpellationen är ett brev som jag fick från en kvinna som bor i mitt grannskap. Hon är helt hänvisad till rullstol och därigenom tvingad att använda specialfordon. Brevet lyder så här:

”Kära Hans! Riksfärdtjänsten har ju fungerat på ett bra sätt. Nu blir det problem igen. Resan till Umeå, tur och retur, brukar kosta 72 kr., till Sävar 84 kr. De nya priserna är 140 resp. 160 kr. Jag har ringt till transportrådet och frågat. De har svarat att riksdagen har bestämt så här.”

Det är ren lögn. Jag ringde också till transportrådet, och man sade att det var riksdagen som hade bestämt det här.

I svaret säger kommunikationsministern att det är transportrådet som har beslutat de här priserna. Det tycker jag är det första man borde åtgärda.

Jag bor, som sagt, i närheten av denna kvinna. Jag åker buss till Umeå ibland. Det kan ju inte hon göra. När jag åkte häromdagen kostade det 32 kr. enkel resa, alltså 64 kr. tur och retur. Hade det förslag som riksdagen tog ställning till i maj i år gått igenom, hade hennes resa kostat 88 kr., men efter vad Georg Andersson kallar för en prisanpassning kostar den 140 kr.

Till förslaget i propositionen säger kommunikationsministern: I likhet med flertalet remissinstanser finner jag att TRP gjort en rimlig bedömning av avgiftsnivåerna.

Det gjorde riksdagen också i maj. Det är klart att man kan acceptera att det som tidigare kostat 64 kr. möjligen kan kosta 88. då man får den här servicen. Men 140 kr.! Det är ju inte att jämställa med att en handikappad skall kunna åka på samma villkor som andra. Det är en horribelt för stor skillnad. Vad vi ser nu är något helt annat än vad vi i riksdagen har tagit beslut om.

Detta, fru talman, anser jag att regeringen skall göra något åt omgående.

Jag vill än en gång fråga: Inser inte kommunikationsministern också att det är nödvändigt?

BARBRO SANDBERG (fp):

Fru talman! Syftet med riksferdtjänsten, Georg Andersson, är vi alla överens om. Men 1979 fattade riksdagen beslut om att all kollektivtrafik skulle vara handikappanpassad inom tio år, och SJ fick utsträckt tid för halva vagnparken till 1991. Trots detta är det fortfarande nästan omöjligt för handikappade att åka kollektivt. Därför måste de flesta anlita färdtjänst och vid resa över kommungränsen riksferdtjänst.

I propositionen 1988/89:81 om riksferdtjänst sägs att "avgifter för resa med riksferdtjänst föreslås bli anpassade till normala reskostnader vid resa med andra klass tåg inkl. kostnader för anslutningsresor". Det accepterade riksdagen så sent som i maj i år. Men detta stämmer inte med verkligheten, som Hans Dau ju också har påpekat här. Antingen vet inte transportrådet vad tågbiljetterna kostar, eller bryr man sig helt enkelt inte om vad man ger riksdagen för beslutsunderlag. Det underlag som riksdagen grundade sitt beslut på i våras var 20 kr. fast avgift och 4 kr. per mil med taxi och specialfordon. I det betänkandet sade man också att för resa med specialfordon skulle det inte bli någon taxeförändring.

En resa med specialfordon Enköping-Stockholm t.ex. kostar efter den 1 oktober 170 kr. tur och retur. Andra klass tågbiljett kostar 86 kr. tur och retur med pensionärsrabatt. Det motsvarar ungefär tidigare taxa, dvs. före den 1 oktober. Det kostar alltså dubbelt så mycket att åka specialfordon jämfört med tåg, och jag tycker inte att det är normala reskostnader. De handikappade utestängs också ofrivilligt från att åka tåg. Hela Sveriges järnväg är ännu inte, tio år efter riksdagsbeslutet om handikappanpassning av kollektivtrafiken, handikappanpassad. Jag har diskuterat detta många gånger med flera kommunikationsministrar, och jag tycker att avgiften intill dess att man nått målet faktiskt borde motsvara det som transportrådet säger i sina föreskrifter och som accepterats av riksdagen i maj i år.

Dessutom säger Georg Andersson i sitt svar att "vissa anpassningar" av avgifterna gjorts från prisläget sommaren 1988. Priset på tågbiljetter har inte gått upp med 100 % på ett år! Dessutom har informationen om dessa prisökningar till de enskilda brukarna varit nästan obefintlig, så denna ökning av biljettpriset har kommit som en mycket obehaglig överraskning när de fått sin biljett.

Jag kan inte låta bli att undra om detta är det sätt som transportrådet använder för att göra de besparingar i färdtjänsten som man fått sig pådyvlade av regeringen. Man låter handikappade som inte åker särskilt långt betala mer än vad järnvägsbiljetten kostar för att på så sätt subventionera de längre resorna, där man satt ett tak.

Jag kan förstå om Georg Andersson inte känner till de här konsekvenserna av transportrådets taxesättning. Man kanske måste ha kontakter med handikappade för att få veta detta. Jag vill i likhet med Hans Dau fråga: Är Georg Andersson nu, när orimligheterna påpekats, beredd att vidta åtgärder så att de principer riksdagen beslutade om i våras, dvs. att de som anlitar

riksfärdtjänst skall kunna resa till normala kostnader, alltså vad en tågbiljett kostar, skall gälla alla brukare av riksfärdtjänst?

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Kommunikationsminister GEORG ANDERSSON:

Fru talman! Jag tycker att Hans Dau tar i väldigt häftigt – han talar om missförhållanden. Det är nog att karakterisera det här systemet på ett orättvist sätt.

Låt mig försöka beskriva litet av bakgrunden till systemet med riksfärdtjänst. Då vill jag först och främst påpeka att resa med tåg innefattar, förutom själva tågresan, som regel också anslutningsresor till och från avrese- resp. ankomststationen. Det bortser man ifrån när man gör direkta jämförelser mellan vad egenavgiften är och vad enbart en tågresa kostar. En person som reser med tåg har som regel utgifter inte bara för själva tågbiljetten utan även för anslutningsresorna. Hur mycket dessa anslutningsresor kostar beror på en mängd olika faktorer: avstånd till stationen, om resan företas med buss, taxi eller egen bil osv. Transportrådet har räknat med en genomsnittlig kostnad av ca 20 kr. per anslutningsresa. Vid en jämförelse mellan kostnaden för en resa med tåg och en direktresa med taxi bör därför kostnaden för tågresan inkludera ca 40 kr. för anslutningsresorna både i början och i slutet av resan.

Sedan skall vi komma ihåg att riksfärdtjänsten avser att lösa problemen vad gäller långa resor för rekreation eller andra ändamål för gravt handikappade. Det finns inte några regler som anger hur långt man får resa. Därtill är det satt en högsta avgift på 360 kr. Jag tycker att man skall ha med det också i bilden innan man tar i sin mun alltför anklagande ord om missförhållanden. Avgifterna skall spegla normala avgifter för långa resor. Däri ingår då som sagt anslutningsresor.

För korta resor hänvisas till kommunal färdtjänst och länsfärdtjänst. I många kommuner gäller då den lokala färdtjänsten även för en viss sträcka utanför kommunen. Då kan det förstås uppstå problem i de kommuner som har en snävt avgränsad kommunal färdtjänst. Jag kan inte bedöma om Nordmalingsfallet är ett sådant fall, där man har rest en bit in i Umeå kommun.

Jag vill mena att riksfärdtjänsten inte skall avlasta kommuner och lands- ting ansvaret genom att ha extra låga avgifter för korta resor och därmed stimulera till att utnyttja riksfärdtjänst för vad man normalt bör anlita kommunal färdtjänst för.

Riksdagen ställde sig bakom att en närmare precisering av dessa egenavgifter skulle göras av transportrådet. I propositionen angavs ett antal belopp i prisläget sommaren 1988. De tidigare angivna avgifterna grundades enligt uppgift från transportrådet på SJ:s lågprissystem gällande måndag till torsdag och lördag. Detta ändrades till s.k. röda och svarta avgångar. De röda avgångarna är förhållandevis få jämfört med de svarta. Transportrådet valde därför att utforma egenavgifterna i förhållande till de svarta avgångarna men använde andra klass pensionärsbiljett som ett slags bas.

Kostnaden för anslutningsresa höjdes från 20 till 40 kr. per resa. Det angriper Hans Dau, och jag kan i och för sig förstå att man kan tycka att detta är en mycket kraftig inflation, även om jag vill påstå att det inte riktigt når upp till jugoslavisk inflation, men jag medger att detta är en iögonfallande stor

Svar på interpellationer

höjning. Om den fasta avgiften sätts litet högre medför det att de längre resorna inte blir så dyra. Det missgynnar då, kan man säga, å andra sidan de kortare resorna, eftersom man här arbetar med schabloner. Jag vill än en gång betona att riksfärdtjänstresor i första hand skall avse de längre resorna.

Detta är de synpunkter som jag vill komplettera mitt tidigare svar med. Jag tycker att transportrådet här ändå har gjort en rimlig avvägning med hänsyn tagen till de ändrade förhållanden som har inträffat bl.a. i fråga om järnvägens taxesättning.

HANS DAU (m):

Fru talman! Det största missförhållandet är transportrådets handlande. Rådet lägger alltså fram ett förslag, som man vet att vi fattar beslut om i maj, men så höjer man efter en månad taxan med 100 %. Jag vidhåller att det är ett missförhållande.

Det är också ett missförhållande att det kan uppstå hundraprocentiga höjningar. Dessa konsumenter har varit inställda på ett visst pris, och de har planerat därefter.

Det här problemet uppkommer inte bara i Nordmaling och Umeå, som Georg Andersson säger. Barbro Sandberg har här redogjort för exakt samma förhållanden i Uppland. Detta är tydligen någonting som förekommer på flera håll.

Det var intressant att kommunikationsministern tog upp frågan om länsfärdtjänst. Sådan har vi inte i några län, utom i Östergötland och Stockholm. Eftersom färdtjänst alltså bara förekommer i två län, är detta inte någonting som man kan hänvisa till. Vi måste i så fall få ett förslag som vi kan fatta beslut om.

Både Georg Andersson och jag vet hur det är med tågförbindelserna i Norrland. Vi har inte många orter som man kan åka tåg emellan. Däremot har vi ett hyggligt bussnät. Framför allt efter Norrlandskusten har vi mycket fina bussförbindelser. Det gör att vi som bor här uppe är hänvisade till bussförbindelser. Det går alltså praktiskt taget inte att resa från Nordmaling med tåg till någon plats i världen.

I stället för att bara försvara de rådande förhållandena, som jag tyckte att kommunikationsministern gjorde åtminstone i det första svaret – det blev något mer nyanserat i statsrådets andra inlägg – tycker jag att kommunikationsministern borde ta ett initiativ för att lösa dessa problem. Vi i handikapprörelsen och de handikappade skulle välkomna någon form av länsfärdtjänst.

Jag delar uppfattningen att de riktigt långa färdtjänstresorna är acceptabla, men de som tvingas att resa över två eller tre kommuner och inte kan använda den kommunala färdtjänsten drabbas av dessa orimliga förhållanden.

Både Georg Andersson och jag vet att behovet för oss i Västerbotten att resa till Umeå är stort. Vi har där alla servicefunktioner och bättre utbud än i småkommunerna när vi vill handla. Även de handikappade borde ha möjligheter att på rimliga villkor resa till Umeå.

BARBRO SANDBERG (fp):

Fru talman! Jag anser i likhet med Hans Dau att priset för de långa resorna är acceptabelt, men jag skulle vilja veta vad Georg Andersson avser med långa resor. Man skall komma ihåg att handikappade har betydligt mindre krafter än vi andra, och de orkar inte med så väldigt många långa resor. I de flesta fall är det för dem fråga om medellånga resor. Nu säger Georg Andersson att läns- och kommunfärdtjänsten skall svara för korta resor. Men vid en resa från Enköping till Stockholm berörs två län. I dag är det svårt att resa redan mellan två kommuner, även om det bara är fråga om en resa på en mil. I sådana fall tycker man att färdtjänsten borde vara samordnad.

I enlighet med propositionsförslaget förde riksdagen över kostnadsansvaret för färdtjänsten till kommunerna. Kommunernas medelstilldelning är emellertid betydligt lägre än vad som motsvarar den tidigare förbrukningen. Detta innebär alltså att man lastat över en del av kostnaderna på de enskilda kommunerna.

I Enköping har vi inom centralorten en ganska bra färdtjänst. Där betalar man något mer än vad kollektivtrafiken kostar. Vi kommer därför i alla fall inte upp ens i närheten av dessa 170 kr. för resan till Stockholm, även om vi lägger på en anslutningsresa och de 40 kronorna enligt riksdagens beslut i våras. Jag tycker därför i likhet med Hans Dau att Georg Andersson borde försöka sätta sig in i dessa problem litet bättre.

Kommunikationsminister GEORG ANDERSSON:

Fru talman! Jag vill först notera att Barbro Sandberg tycker att systemet är acceptabelt när det gäller de långa resorna. Jag vill då betona att riksfärdtjänsten i första hand är avsedd för att tillgodose de gravt handikappades behov av långa resor. Detta är huvudmålet för riksfärdtjänsten. Jag har naturligtvis ingenting emot att man i flera län bygger upp länsfärdtjänst.

Sedan vill jag ytterligare betona att den kommunala färdtjänsten tydligen fungerar litet olika. I vissa kommuner har man en snäv avgränsning till kommungränsen, medan man i andra kommuner ser det hela på ett litet mer flexibelt sätt och kan sträcka sig en bit över gränsen till en annan kommun för att tillgodose handikappades behov av relativt korta resor.

Jag vill också tillbakavisa det påstående som här gjorts ett par gånger att det skulle ha gjorts besparingar inom riksfärdtjänsten. Det propositionsförslag som framlades för riksdagen i fjol innebar inte någon neddragning av den totala insatsen inom riksfärdtjänsten.

Det låter naturligtvis väldigt dramatiskt när man talar om en hundra procentig kostnadsökning. Men detta gäller då inte hela resan utan bara förhållandet mellan det belopp på 20 kr. som angavs i propositionen för anslutningsresor och som höjdes till 40 kr., av de skäl som jag tidigare redovisat. Men i sanningens namn måste väl ändå konstateras att det ändå är en låg kostnad för de anslutningsresor som normalt behöver företas för att man skall kunna ta sig till en busstation eller järnvägsstation.

BARBRO SANDBERG (fp):

Fru talman! Jag undrar bara om Georg Andersson anser att de som inte gör några långa resor inte skall ha någon färdtjänst.

Länsfärdtjänst finns såvitt jag vet i bl.a. Östergötland. Jag vet att det uppstått problem för dem som kommer utifrån och vill anlita färdtjänsten i Östergötland. Länsfärdtjänsten är alltså någonting som man måste utveckla när det gäller resor mellan de olika länen.

I det fall jag exemplifierade med gällde det en resa från Uppsala län till Stockholms län. Jag utgår från att man inte bara kan säga att färdtjänsten skall samordnas, utan det måste väl bli någon form av bestämmelser.

Georg Andersson säger att kostnadsökningen inte är hundra procent utan att man bara höjt beloppet 20 kr. till 40 kr. I det fall jag tog upp, nämligen en resa mellan Enköping och Stockholm, är det emellertid fråga om en höjning med 100 %. Jag känner mycket nära personer som drabbats av detta och vet att det faktiskt är en höjning med 100 %.

HANS DAU (m):

Fru talman! Vi kan dividera länge om de här procentalen. Men även kilometerersättningen höjdes med 25 % under en månad eller ett år. Detta medför också att kostnaderna blir kännbara.

Kommunikationsministern talar om anslutningsresor som man normalt behöver företa. Det är klart att det i vissa fall behövs anslutningsresor. De icke handikappade kan i de flesta fall klara anslutningsresorna mycket enkelt. Vi har kanske någon granne som kan skjutsa oss i vår egen bil. Men om man är gravt handikappad måste man ha ett specialfordon. De handikappade kan därför inte ordna sina resor lika golvint som vi andra kan göra.

Jag vidhåller vad jag sade tidigare, att kommunikationsministern borde ta ett positivt initiativ i stället för att försvara dessa förhållanden. Säg till transportrådet att stå för sina beslut och inte skylla på riksdagen. Lägg sedan fram ett positivt förslag för riksdagen, så att vi kan fatta ett beslut som vi sedan skall stå för.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1989/90:41 om rotfyllnadsmaterialet N2

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Siw Persson har frågat mig

1. vilka åtgärder jag tänker vidta med anledning av att chefen för socialstyrelsens tandvårdsbyrå, Hans Sundberg, är beredd att på människor tillåta klinisk prövning av rotfyllnadsmaterialet N2,

2. om jag tänker tillåta att N2 i fortsättningen är förbjudet att användas medan s.k. snarlika preparat får användas som rotfyllnadsmaterial,

3. hur jag vill förklara att man från myndigheternas sida först förbjuder användning av N2 som rotfyllnadsmaterial och sedan tillåter kurser i användning av samma preparat,

4. vilken hjälp jag anser att den patient skall få som utsatts och/eller utsätts för N2 eller s.k. snarlika preparat och som i dag inte har några realistiska möjligheter att bevisa olika orsakssamband.

Rotfyllnadsmaterialet N2 är med hänsyn bl.a. till att preparatet är avsett

för terapeutiskt ändamål samt helt eller delvis kan absorberas att anse som ett sådant läkemedel som omfattas av bestämmelserna i läkemedelsförordningen (1962:701). För att få användas vid behandling måste det uppfylla kraven i läkemedelsförordningen och i princip vara registrerat som en farmaceutisk specialitet. Beslut om registrering förutsätter att materialets egenskaper dokumenterats vid kliniska prövningar. N2 är inte registrerat, och användning kan därför bara ske efter licensgivning eller i samband med kliniska prövningar.

En klinisk prövning av ett läkemedel skall anmälas till socialstyrelsens läkemedelsavdelning, som skall se till bl.a. att prövningarna läggs upp på ett vetenskapligt ändamålsenligt sätt. För att läkemedelsavdelningen inte skall förbjuda att en prövning påbörjas måste det bl.a. finnas en noggrann innehållsdeklaration av läkemedlet samt dokumentation om läkemedlets toxikologiska egenskaper. För klinisk läkemedelsprövning gäller också andra förutsättningar som anges i läkemedelsförordningen.

Byråchef Hans Sundberg vid socialstyrelsens tandvårdsbyrå har på en direkt förfrågan från en i ämnet intresserad tandläkare informerat om vissa förutsättningar som gäller för att en klinisk studie av ett läkemedel skall kunna genomföras.

Vad avser förskrivning av preparat som har likartade egenskaper som N2 har framkommit vid en rundringning till Apoteksbolagets samtliga fyra produktionsenheter att ingen förskrivning av sådana preparat har förekommit i Sverige under de senaste åren.

N2 kan framkalla lokala vävnadsskador. Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd har redan år 1983 konstaterat att det inte är i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet att använda preparatet. Socialstyrelsen har i ett särskilt meddelandeblad informerat samtliga tandläkare i Sverige om N2.

Socialstyrelsen har givetvis inte gett tillstånd till kurser i användningen av N2 och har heller inte funnit att sådana kurser utannonserats i Sverige.

Om en patient skulle få besvär i samband med en rotfyllning utförd med N2 bör patienten vända sig till någon av landstingens kliniker för specialisttandvård.

SIW PERSSON (fp):

Fru talman! Tack för svaret.

Sjukvårdsministern säger att N2 omfattas av läkemedelsförordningen. Jag vill då fråga ministern: Vad har socialstyrelsen för juridiska möjligheter att effektivt stoppa användningen av N2? Kan egentligen tandfyllningsmaterial enligt läkemedelsförordningen anses vara läkemedel? Vilken paragraf vidimerar i så fall detta?

Sjukvårdsministern säger också att byråchef Hans Sundberg på direkt förfrågan från en i ämnet intresserad tandläkare informerat om vissa förutsättningar som gäller för att en klinisk studie av ett läkemedel skall kunna genomföras. Ja, ministern, det brevet har jag sett. Men låt mig få läsa upp en mening ur ett annat brev från socialstyrelsen och Hans Sundberg av den 1 september 1989. Första meningen lyder: "Med anledning av ditt senaste brev vill jag meddela att socialstyrelsen givetvis inte har någonting emot att en vetenskaplig studie vad gäller N2 kommer till stånd."

Det är någonting annat än att informera. Det är att ge sken av klartecken. När det gäller förskrivning av preparatet påstår ministern att ingen förskrivning av N2 eller snarlika preparat skett under de senaste åren. Jag vill då fråga ministern: Innebär detta att ingen förskrivning skett ens på några enstaka apotek i Sverige?

Vidare är jag förvånad över att historiken över N2 startar först år 1983 med ett ärende i hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd. Är det kanske för att minska skammens rodnad över att socialstyrelsen informerat samtliga tandläkare i Sverige i ett särskilt meddelandeblad först år 1988? Detta årtal har inte ministern angett, utan detta är min kommentar.

N2 förbjöds faktiskt redan i början på 1970-talet. 1983 sade socialministern i ett svar på en fråga i riksdagen: "Socialstyrelsen skulle se till att tandläkare underrättades om N2:s verkningar." Varför dröjde det så många år från förbud till information i särskilt meddelandeblad? Har inte socialstyrelsen ansvar för att se till att beslut om förbud mot ett rotfyllnadsmaterial går ut till alla tandläkare och läkare?

Nu säger man från socialstyrelsen att man givetvis inte har gett tillstånd till kurser i användning av N2. Socialstyrelsen har tillskrivits av en svensk tandläkare, som fått ett brev den 1 februari 1989 från American Endodontic Society. Låt mig läsa upp ett par meningar ur detta brev:

"The American Endodontic Society would be happy to organize through its experts, informative and motivating endodontic courses in Sweden. We are available to come to Sweden to conduct seminars."

I svaret från socialstyrelsen framhålls:

"Socialstyrelsen har *inte* bemyndigande att vidta några åtgärder vad gäller utbildning om användning av en speciell produkt. Läkemedelsavdelningens ansvar berör endast eventuell försäljning av N2."

Vad gör då socialstyrelsen för att förhindra försäljning? År 1983 publicerades i Tandläkartidningen ett brev med bl.a. följande innehåll:

"Under de 20 år, som N2-motståndet aktivt utövats på våra fakulteter har alltså endast rubricerade fall redovisats. Ett fall har misslyckats. Under samma tidsperiod har i vårt land utförts ca 1,5-2 miljoner N2-rotfyllningar.

År 1988 uttalade en generalagent i DN att han köper in ca 500 förpackningar per år av det förbjudna preparatet. Det motsvarar material till minst 25 000 rotfyllningar.

Det har, som jag sade, under åren 1953 till 1983 utförts mellan 1,5 och 2 miljoner N2-rotfyllningar. Varje år smugglas det in och säljs på illegal väg material till minst 25 000 rotfyllningar med N2. År 1988 annonserades det i Tandläkartidningen om försäljning enligt Sargenti-metoden, vari ingår användning av N2. I Tandläkartidningen konstateras vidare att en utredning kommit fram till att 1-2 % av de svenska tandläkarna använder N2.

Socialstyrelsen måste ha varit medveten om omfattningen av användningen av N2. Ändå har den inte agerat. Man har tydligen inga effektiva metoder för att ingripa. Förbudet är en papperstiger utan verkan ute i samhället. Kan verkligen socialstyrelsen acceptera att den enbart har ineffektiva metoder till förfogande i ett sådant här sammanhang?

Låt mig vidare citera ur Tandläkartidningen nr 18-19 år 1986: "Mycket få undersökningar föreligger om hur endodontisk behandling utförs i allmän

tandvård." Hur kan man acceptera detta från socialstyrelsen? Har inte socialstyrelsen ansvar för att undersöka hur endodontisk behandling utförs? Vi vet ju att konsekvenserna kan vara förödande. Det har bl.a. professor Edvall framhållit i ett utlåtande. Han vill få till stånd ett generellt stopp för alla paraforminnehållande medel.

Låt mig sammanfattningsvis konstatera att socialstyrelsen inte har effektiva metoder för att stoppa förbjudna preparat. När kommer sådana metoder att börja tillämpas?

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Det var många frågor i Siw Perssons anförande, men jag uppfattade inte att hon hade något förslag till hur man skulle kunna öka möjligheterna till kontroll av användning av felaktiga eller t.o.m. förbjudna preparat. Det är där som en del av svårigheterna ligger. Om någon bryter mot förordningar och bestämmelser som finns, är det i regel polismyndighetens men kan också vara tullens uppgift att se till att den ordning som skall gälla upprätthålls.

I det här fallet har ju tidigare försäljning av N2 polisanmälts. Det är tullmyndighetens åklagare som handlägger det ärendet, men svårigheten är tydligen att hitta någon som är ansvarig för det polisanmälda företaget.

Vi vet att det förekommer införsel i Sverige av exempelvis narkotiska preparat som inte får föras in, och myndigheterna för en ständig kamp för att förhindra att sådan illegal införsel sker. I den mån sådan förekommer på det här området skall det naturligtvis påtalas i en polisanmälan, precis som man har gjort, och om tandläkare använder sådana typer av preparat skall det naturligtvis ske en anmälan till hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd. Då riskerar vederbörande tandläkare att bli av med sin legitimation. Det är de åtgärder som skall vidtas om någon använder preparat som man klart föreskrivit inte får användas.

Vi håller nu på att förbättra kontrollen av läkemedel i olika avscenden. Vi skall ombilda socialstyrelsens läkemedelsavdelning till ett fristående läkemedelsverk, och i samband med det diskuteras metoder för att få till stånd en förbättrad kontroll av och tillsyn över även dentala material.

Men socialstyrelsen kan naturligtvis inte alltid göra så mycket åt dem som bryter mot reglerna. Om tandläkare eller apotekare mixar ihop material som de vet inte är tillåtna, fordras det naturligtvis en omfattande kontrollapparat för att hålla reda på det. Vi måste trots allt ha utgångspunkten att människor följer de bestämmelser som gäller och lyssnar till de råd och anvisningar som ges från myndigheterna. Annars tvingas vi bygga upp en enorm byråkratisk kontroll. Det bör vara utgångspunkten också i det här fallet. Det finns instrument för att påtala för den händelse att man inte följer de bestämmelser som gäller.

Jag har lyssnat på alla de många frågorna, och jag kan inte ta upp dem en och en. Jag kan framför allt inte svara på vad som har hänt i början av 70-talet och i början av 80-talet, men det är kanske inte så avgörande. I det här fallet är det avgörande att det är fråga om ett preparat som inte får användas. I den mån det förekommer användning skall det anmälas till de myndigheter som har tillsyn över verksamheten.

SIW PERSSON (fp):

Fru talman! Det är bara att beklaga att socialministern inte ansträngde sig för att lyssna. Det grundläggande i det som jag sade var att socialstyrelsen inte har några effektiva metoder att tillgripa i dessa fall. Låt mig upprepa en fråga: Vilka juridiska möjligheter har socialstyrelsen att effektivt stoppa användning av N2? Kan egentligen tandfyllningsmaterialen enligt läkemedelsförordningen anses som läkemedel? I vilken paragraf vidimeras detta? Är det bara fråga om en gummiparagraf? Finns det ett undantag i paragrafen? Det verkar som om de som ägnar sig åt den här verksamheten vill driva ärendet till en juridisk prövning.

I svaret till den enskilde tandläkaren säger socialstyrelsen att man inte har bemyndigande att vidta några åtgärder vad gäller utbildning i användning av en speciell produkt. Läkemedelsavdelningens ansvar berör endast eventuell försäljning av N2. Det är ett fantastiskt medel som man har för att stoppa användning av ett förbjudet preparat, som tillåter att man agerar endast vid eventuell försäljning. Vi har också i verkligheten märkt att man inte ens då kan agera. Man kan inte göra någonting åt öppen annonsering och öppet utbudande på annat sätt.

Socialministern sade att tandläkarna och läkarna måste lyssna. Ja, jag är övertygad om att de gör det, men under sådana förhållanden får faktiskt socialstyrelsen anstränga sig för att så snabbt som möjligt ge ut meddelandeblad, inte vänta så oförsämligt länge som man här har gjort.

Nej, sjukvårdsministern, det är bara att konstatera att socialstyrelsen måste se till att information ges så fort som det över huvud taget är möjligt och att man har effektiva juridiska metoder. Annars förblir det här förbudet en papperstiger.

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Jag vet egentligen inte vad vi är oeniga om. Siw Persson försöker bygga upp en oenighet, och jag förstår att hon är mycket irriterad över socialstyrelsen. Men det behöver inte vara några delade meningar mellan oss om att man skall använda de medel som står till förfogande för ingripande, om någon utövar illegal verksamhet, oavsett om det gäller tandvård eller något annat. Är de instrumenten för svaga, kan vi naturligtvis diskutera en förstärkning av dem, men såvitt jag uppfattade hade Siw Persson inga egna synpunkter, utan ställde bara en skur av frågor. Vi kan gärna lugnt och sansat diskutera om de kontrollinstrument som finns behöver förstärkas och om socialstyrelsen behöver ha vidgade befogenheter för att ingripa.

Men jag tror inte att det handlar om detta i det här fallet, utan helt enkelt om att personer bryter mot de bestämmelser som finns. Det kan man komma till rätta med bara genom att i de konkreta fallen göra en anmälan, så att de tandläkare som använder material som det är olagligt att införa och försälja i Sverige känner att de riskerar sin legitimation. Dessutom skall man naturligtvis, såsom har skett, göra polisanmälan i de enskilda fallen.

Jag har fortfarande inte klart för mig vilka instrument som Siw Persson menar att socialstyrelsen skall ha. Polismyndighet kan den inte bli – för det ändamålet har vi polisen. Vilka instrument är det som socialstyrelsen saknar

i dag, men som Siw Persson menar att socialstyrelsen borde ha? Om sådana förbättringar behöver göras, kan vi naturligtvis diskutera det.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

SIW PERSSON (fp):

Fru talman! Jag har ringt upp en person på socialstyrelsen och frågat varför man inte hade gått ut med meddelandeblad för 1988. Då fick jag den i mitt tycke fantastiska uppgiften att man på socialstyrelsen egentligen inte har medel för att på ett effektivt sätt kunna gå ut med ett meddelandeblad när man, som i detta fall, har bestämt att ett preparat skall förbjudas. Jag tycker att detta är otroligt.

Vidare sades att tandläkaren och läkaren själv skall informera sig. Ja, det är klart att de har den skyldigheten, men då måste de också få en möjlighet att informera sig. Man har tidigare gått ut via Tandläkartidningen, men det är inte självklart att sådan information når ut. Ett meddelandeblad har en helt annan status. Det är ett konkret förslag: att socialstyrelsen ser till att verkligen nå ut med de beslut som man har fattat. Jag hoppas verkligen att socialministern inte tycker att det är för mycket begärt.

Sedan vill jag till sist fråga socialministern med anledning av Hans Sundbergs brevväxling: Accepterar socialministern att man inte ens med ett kommatecken andas att N2 är förbjudet, utan framhåller att man givetvis inte har något emot en klinisk prövning?

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Jag vet inte om riksdagen är rätt forum för att diskutera enskilda socialstyrelsetjänstemäns brevväxling. Jag kan naturligtvis inte kommentera de aktuella breven, som jag för övrigt inte har sett. Vad det handlar om är såvitt jag förstår att man har svarat att om detta preparat skall användas, måste det bli föremål för en prövning i vanlig ordning. Sedan beskrivs vilka förutsättningar som gäller för den prövningen.

Nu har detta dock inte skett, och då är det inte tillåtet att använda preparatet. Detta kan väl ändå inte tandläkarna i Sverige vara okunniga om, inte minst med hänsyn till den långa förhistoria vilken Siw Persson själv refererade till och i vilken ingår att denna fråga har diskuterats sedan 70-talet. Den tandläkare som skyller på att han inte har nåtts av information är inte särskilt trovärdig.

Förste vice talmannen anmälde att Siw Persson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1989/90:45 om åtgärder för att minska behovet av socialbidrag

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Margó Ingvardsson har frågat mig om regeringen kommer att genomföra några förändringar i socialförsäkringssystemet så att bristerna inte belastar kommunernas sociala budget.

Svar på interpellationer

En arbetsgrupp inom socialdepartementet har i rapporten om socialbidrag – analyser av utvecklingen under 1980-talet (Ds 1987:2) redovisat orsakerna till socialbidragsutvecklingen. Enligt denna var en mycket låg andel (3 %) av socialbidragstagarna ålderspensionärer med för låg pension. Detta gällde i mars 1986. De uppgifter som statistiska centralbyrån redovisar för år 1988 ligger på ungefär samma nivå. Detta tyder enligt min mening inte på att det föreligger några allvarliga brister i pensionssystemet som påverkar kommunernas socialbidragskostnader.

En stor del av socialbidragstagarna är flyktingar och invandrare. Det har visat sig att dessa grupper har stora svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden, bl.a. beroende på språksvårigheter. Kommunerna är skyldiga att erbjuda och anordna svenskundervisning för nyinflyttade under ankomståret och ett år därefter, s.k. svenska för invandrare, (grund-sfi). Riksrevisionsverket har på regeringens uppdrag granskat systemet och därvid konstaterat många problem. Bl.a. anses att regel- och bidragssystemet inte ger tillräckliga möjligheter till flexibilitet.

Då det gäller den timersättning som flyktingarna erhåller vid deltagande i svenskundervisning konstaterar Margó Ingvardsson att ersättningen är så låg att den måste kompletteras med socialbidrag. Syftet med ersättningen är dock inte att den skall utgöra ett försörjningsbidrag utan snarare fungera som ett stimulansbidrag, som skall komplettera andra inkomster. Endast för dem som förlorar arbetsinkomst genom att delta i grund-sfi är timersättningen, som då utgår på en högre nivå, avsedd som ett bidrag till försörjningen. För asylsökande utgår ingen timersättning.

Inom utbildningsdepartementet pågår samtidigt en översyn av grund-sfi på grundval av skolöverstyrelsens utvärdering av 1986 års reform och den nyss nämnda rapporten från riksrevisionsverket.

Inom arbetsmarknadsdepartementet pågår en översyn av reglerna för statens ersättningar till kommunerna för mottagande av flyktingar. I dag utgår statlig ersättning för bl.a. socialbidragen under det kalenderår då den utländska medborgare som omfattas av flyktingmottagandet beviljats uppehållstillstånd och tre kalenderår därefter. Därutöver utgår vissa schablonbidrag för att täcka andra kommunala kostnader för flyktingmottagandet. Det är alltså inte kommunerna utan staten som har ansvaret för kostnaderna under de första åren. Syftet med översynen är att bl.a. skapa ett nytt system där det finns incitament för kommunerna att genomföra mer aktiva insatser för att flyktingar snabbare än för närvarande skall kunna försörja sig genom ett eget arbete och därvid bli mindre beroende av socialbidrag.

Vidare anser Margó Ingvardsson att de olika formerna av arbetslöshetsersättning är så låga att möjligheten att försörja sig på dem är begränsade. Enligt Stockholms stads socialbidragsundersökning är det ett mycket begränsat antal personer som uppbär kompletterande socialbidrag på grund av för lågt kontant arbetsmarknadsstöd (KAS) eller för låg ersättning från arbetslöshetsförsäkringen.

Däremot är närmare 10 % av socialbidragstagarna i Stockholm beroende av kompletterande socialbidrag när de uppbär utbildningsbidrag eller vuxenstudiestöd i samband med arbetsmarknadsutbildning eller annan vuxenutbildning. Utbildningsbidrag utgår liksom dagpenning i arbetslöshetsförsäk-

ringen med 90 % av den försäkrades dagförtjänst, dock lägst 270 kr. per dag. För den som inte uppfyller villkoren för kassaersättning, eller i vissa andra fall, lämnas dagpenning med 191 kr. Fr.o.m. år 1990 kommer den högsta dagpenningen i arbetslöshetsförsäkringen och stödbeloppet i KAS samt nivåerna på utbildningsbidragen årligen att anpassas till löneutvecklingen för vuxna arbetare i egentlig industri.

Margó Ingvardsson tar slutligen upp att en grupp personer är hänvisade till socialbidrag på grund av för låg inkomst under föräldraledigheten. Föräldrapenningen motsvarar 90 % av föräldrarnas sjukpenninggrundande inkomst. Den första etappen i den av riksdagen beslutade reformen om utbyggnad av föräldrapenningen innebar att sådan föräldrapenning utgår under 360 dagar. Till detta kommer ytterligare 90 dagar med ersättning på garantinivå, dvs. 60 kr. per dag. Det står emellertid klart att många familjer varit hänvisade till socialbidrag på grund av brister i den kommunala barnomsorgen. Den förbättrade fortsatta föräldraförsäkringen upp till 18 månader med ersättning på sjukpenningnivå som avses vara genomförd den 1 juli 1991 i kombination med den fortsatta utbyggnaden av barnomsorgen bör leda till att allt färre familjer blir i behov av socialbidrag av sådana skäl som nu nämnts.

Socialdepartementet kommer även fortsättningsvis att följa socialbidragsutvecklingen i kommunerna och därvid lägga särskilt stor vikt vid situationen i storstäderna där problemen är framträdande.

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag tackar socialministern för redovisningen av vissa regler inom socialförsäkringssystemet. Nu var det inte utformningen av reglerna jag i första hand frågade efter. Jag tror att jag vet hur reglerna är utformade. Min fråga gällde vad socialministern tänker göra åt de regler som faktiskt innebär att många människor i onödan blir hänvisade till socialbidrag.

Socialministern anser inte att det finns några större brister i pensionssystemet. Han stöder sig på statistiska uppgifter som visar att det bara är 3 % av socialbidragstagarna som är ålderspensionärer.

Min fråga gällde inte pensionärer i allmänhet. Det är ett välkänt faktum att våra pensionärer inte söker socialbidrag, utom i yttersta nödfall, även om deras utgifter och inkomster i sig skulle göra dem berättigade till bidrag.

Min fråga gällde dem som inte får vår svenska pension, dvs. äldre invandrare. Det rör sig ofta om föräldrar som har fått komma hit av s.k. anknytningskäl. De får ingen svensk pension, eftersom reglerna föreskriver att man för att få svensk pension skall ha bott i Sverige de senaste fem åren och under sammanlagt tio år efter det att man har fyllt 16 år. Reglerna är något annorlunda för de invandrare som kommer från länder som vi har en konvention med. Men det finns inga äldre invandrare som får pension omedelbart när de har kommit hit, även om de har fyllt 65 år. Det är detta som är problemet.

Jag undrar om dessa äldre invandrare ens finns med i den statistik som socialministern hänvisat till. Jag betvivlar att de finns i den statistiken. Eftersom de inte får någon pension finns de heller inte med i statistiken över

svenska pensionärer. För att ta ett exempel utbetalades i maj 1989 i Stockholm över 2 milj. kr. i socialbidrag till dessa pensionärer.

Jag tycker att det är en felaktig politik av staten att spara in på dessa pensioner. Det kunde vara en besparing om vi i Sverige lämnade dessa personer åt sitt öde, dvs. har de ingen pension får de svälta ihjäl. Men nu har vi tack och lov inte den politiken. Kan man inte klara sin försörjning, får man socialbidrag.

Erkänner socialministern att det här problemet finns, eller tycker socialministern att socialbidrag är att föredra framför att staten betalar pension från början för den här gruppen? Jag vill veta om socialministern har någon uppfattning om hur stor den här gruppen är.

Den andra gruppen jag tar upp i min interpellation är flyktingar som endast får stimulansbidrag för att delta i svenskundervisningen. Socialministern avfärdar även att detta skulle vara ett problem. Stimulansbidraget skall bara vara ett komplement till andra inkomster, säger socialministern. Bara den som förlorar arbetsinkomst genom att delta i undervisningen kan få det högre bidraget. Jag vill fråga socialministern: Hur kan man förlora något som man aldrig har haft?

Invandrare och flyktingar som kommer hit måste gå på svenskundervisning för att över huvud taget kunna komma i fråga på arbetsmarknaden. Ingen anställer någon som inte kan göra sig förstådd eller inte förstår arbetsinstruktioner och skyddsföreskrifter. Det är bara i undantagsfall som personer i den här grupper redan har arbete. De får därmed socialbidrag under den tid som svenskundervisningen pågår och stimulansbidrag som nu är 13 kr. i timmen. Då det betalas ut minskar socialbidraget i motsvarande grad. Den s.k. stimulansen ser flyktingarna således aldrig något av. Om man skall se ett samband mellan studier och utbetalade pengar, måste bidraget ligga på en sådan nivå att man kan försörja sig på det. Om man inte deltar i undervisningen, kan det vara rimligt med ett avdrag på bidraget. Med det nuvarande systemet vore det kostnadsbesparande och enklare för kommunerna om staten drog in hela bidraget, så att kommunerna slapp den extra administrationen med att dra av summan från socialbidraget.

Socialministern hänvisar till att staten har kostnadsansvaret för socialbidragen till flyktingarna. Det är riktigt, men det gäller bara de personer som har flyktingstatus. Den andra stora gruppen som har kommit hit av humanitära skäl eller är anknytningsinvandrare får inte socialbidrag genom statens försorg. Hur stor är den gruppen, socialministern?

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! När man diskuterar utvecklingen av socialbidragen tycker jag inte det är oviktigt att påminna om det regelsystem som gäller. De regler som gäller i olika avscenden kan utgöra viktiga instrument när det gäller att påverka utvecklingen av socialbidragen. Även om Margó Ingvardsson är väl medveten om vilka regler som gäller, tycker jag att en sådan redovisning hör hemma i den här diskussionen.

När det gäller pensionärer frågar Margó Ingvardsson om de siffror – som i och för sig är rätt låga – som indikerar att grupper av pensionärer anser sig behöva socialbidrag som komplement till sin pension, också omfattar de

äldre invandrarna. Jag kan inte svara på det. Undersökningen gjordes för ett par år sedan, och jag har inte tillgång till detaljuppgifter av det slaget just nu. Även om det i och för sig kan vara intressant att ta reda på det, har det kanske inte så stor betydelse för den fråga som vi nu diskuterar, nämligen varför socialbidragen fortfarande ligger på en hög nivå framför allt i storstadsområdena, trots att vi har en lång period bakom oss med en gynnsam arbetsmarknad och goda konjunkturer. Även om de äldre invandrarna inte skulle ingå i siffran, tror jag inte att de skulle påverka de här siffrorna så mycket att man skulle få en helt annan bild av läget. Om man kompletterar med den gruppen – om den inte har funnits med från början – tror jag att man kommer att finna att det är en förhållandevis låg andel som söker socialbidrag på grund av att pensionen inte räcker till.

Det kan när det gäller invandrargrupper och flyktingar naturligtvis diskuteras om det är socialbidraget eller – i de fall det rör sig om äldre invandrare – pensionen som man skall klara sig på. Pensionen är dock en form av en under tidigare skeden i livet intjänad förmån. Invandrargrupper kan inte tjäna in pension, i varje fall inte de invandrare som kommer från länder som inte omfattas av våra överenskommelser. Jag tycker därför att det är viktigt att säga att det i sådana situationer – och i en del andra situationer – inte skall anses vara fel att använda socialbidrag. Jag är mycket väl medveten om att äldre människor ofta drar sig för att söka socialbidrag. Det har sin naturliga förklaring. Vi måste ändå hävda att socialbidraget i och för sig inte skall utgöra en slags deklasserad stödform, utan att det är till för att hjälpa människor i ekonomiskt trängda situationer där andra generella åtgärder, typ pensioner, inte räcker till eller inte är tillämpliga.

Det är möjligt att man skall se över frågorna om stimulansbidragen när det gäller flyktingarna. Det kan vi gärna diskutera, men jag tror inte att det är grundproblemet. Grundproblemet är i stället det som man nu arbetar med inom arbetsmarknadsdepartementet, nämligen att alldeles för många flyktingar och andra invandrare inte kommer ut på den svenska arbetsmarknaden så att de kan leva på en egen lön, trots att arbetsmarknaden i många avseenden ropar efter folk. Jag tror därför inte, Margó Ingvardsson, att vi löser det här problemet genom att göra smärre justeringar i reglerna för stimulansbidrag, eller ens i reglerna för socialbidrag. De åtgärder som vi skall vidta är i stället de som man nu är inne på och diskuterar ifrån arbetsmarknadsdepartementets sida. Vi skall vidta åtgärder för att människor skall komma från flyktingförläggningarna – från denna passiva situation där de är tvungna att leva på bidrag av olika slag – och ut på den arbetsmarknad som generellt sett efterfrågar deras arbetskraft. Det är den viktigaste frågan, såvitt jag kan se, för att komma till rätta med problemet. Det är en mycket bättre väg att gå än att ytterligare ändra i de regelsystem vi har, även om det naturligtvis kan vara nödvändigt att göra det ibland.

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag tycker inte att jag brukar vara elak i onödan när jag får svar på interpellationer. Jag måste dock erkänna att jag blev besviken och också irriterad när socialministern använde hela svaret till att förklara de

regler som i dag gäller inom socialförsäkringssystemet, i stället för att ta upp de problem som är utgångspunkten för min interpellation.

Socialministern nämnde inte ens den grupp som jag frågar efter – äldre invandrare som inte är berättigade till svensk folkpension. I sin replik försökte nu socialministern t.o.m. att negligera den här gruppen. Han sade att den gruppen inte har så stor betydelse. Jag har även frågat socialministern hur stor gruppen är. Socialministern erkände då att han inte har en aning om det. Han har inte ens brytt sig om att försöka ta reda på hur stor gruppen är. Jag hänvisar till att man i Stockholms stad under en månad utbetalade över 2 miljoner i socialbidrag just till den gruppen. Är det då inte ett problem, socialministern?

Socialministern säger att pensionen är något som man skall ha tjänat in i Sverige för att få. Till en viss del kan jag väl hålla med socialministern om att det bör vara så. Den här gruppen, äldre invandrare, som har fått komma hit av anknytningskäl kan dock aldrig göra sig förtjänta av pension, om vi med förtjänta menar att de skall arbeta ett visst antal år i Sverige. De är för gamla för arbetsmarknaden när de kommer hit.

I stället tycker socialministern att kommunerna skall svara för deras försörjning genom socialbidragssystemet. Jag tycker att det är en felaktig politik. Staten bör ge dessa människor pension i stället. Det påverkar naturligtvis också kommunernas vilja att ta emot flyktingar om man vet att staten inte tar på sig sin del av kostnadsansvaret utan skjuter över kostnaderna på kommunerna och kommunernas socialbudgetar.

Alla frågor som vi tar upp som rör socialbidragssystemet och den oroande ökningen av antalet socialbidragstagare får till svar att departementet bevakar frågan och tittar på utvecklingen. Man måste då fråga sig var smärtgränsen går för att regeringen skall vidta några åtgärder.

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Den huvudfråga som Margó Ingvardsson har tagit upp handlar om kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna på socialbidragsområdet. Margó Ingvardsson är oroad, vilket framgick inte minst av det senare inlägget, över att kommunerna drabbas av kostnader som det kan diskuteras om inte staten borde ta.

Jag kan förstå att det finns en oro ute i kommunerna för att dessa kostnader inte sjunker, att de på vissa enskilda poster kanske t.o.m. ökar. Men jag tror inte att de siffror som Margó Ingvardsson nämnde är de som kanske är mest oroande. Jag har sett uppgifter om att man har enormt stora kostnader, exempelvis på grund av bostadsbristen, för att man måste inkvartera flyktingar på hotell osv. Det kanske är ett större problem.

För att komma till rätta med dessa problem och åstadkomma en minskning av socialbidragskostnaderna är enligt min mening de viktigaste åtgärderna de som syftar till ökade möjligheter för invandrare att komma ut på arbetsmarknaden. Det är sådana åtgärder vi håller på att arbeta med. Det sker en översyn av ansvarsfördelningen mellan kommunerna och staten när det gäller invandrare och flyktingar. Jag tror att det är den absolut viktigaste uppgiften på detta område. Då får vi en positiv effekt också när det gäller

socialbidragsutvecklingen, om vi lyckas skapa möjligheter för invandrare att snabbare komma ut på arbetsmarknaden.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Svar på interpellationer

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag noterar med tillfredsställelse att socialministern nu har svängt en aning i sin inställning. Från början ville socialministern inte ens erkänna att dessa problem fanns. Nu medger ändå socialministern att det är en fråga som bör diskuteras, hur avvägningen skall göras mellan statens och kommunernas kostnader.

Det är möjligt att de frågor som jag har tagit upp, som gäller pensionärerna och dem som går på svenskundervisning, inte rör de allra största problemen. Men tiden för ett interpellationssvar är kort, så man är tvungen att begränsa sig. Jag har valt att begränsa mig till dessa två områden, eftersom det var två områden som socialministerns kollega i Stockholms stad, socialborgarrådet, särskilt framhöll som problematiska den dag vi riksdagsledamöter besökte Stockholms stad. Jag antar att det inte bara är jag som har aktualiserat dessa problem med socialministern. Jag är övertygad om att samma propåer har kommit från Stockholms stad, där dessa två grupper är ett problem för socialbidragsbudgeten.

Jag hoppas att denna debatt i alla fall får socialministern att ta reda på hur stora de grupper som jag har nämnt i dag är. Då har vi kanske kommit en liten bit på väg, och sedan kan vi fortsätta diskussionen om hur vi bättre skall fördela kostnaderna mellan staten och kommunerna när det gäller flyktingar och invandrare.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellationerna 1989/90:61, 63 och 68 om det ökade antalet aborter

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Karin Israelsson, Gullan Lindblad och Ingrid Ronne-Björkqvist har i var sin interpellation frågat mig vilka åtgärder regeringen ämnar vidta för att minska antalet aborter. Gullan Lindblad har också frågat mig om regeringen har för avsikt att företa en översyn av 1974 års abortlag. Slutligen har Ingrid Ronne-Björkqvist frågat vilka åtgärder jag har för avsikt att vidta med anledning av att den ideologiska syn som låg till grund för 1974 års abortlag nu tycks ha övergetts både bland beslutsfattare och bland allmänheten.

Jag besvarar interpellationerna i ett sammanhang.

Först av allt vill jag säga att jag, liksom interpellanterna, känner oro inför det ökande antalet aborter. Abort måste betraktas som en nödfallsutväg, och samhällets målsättning måste vara att hålla antalet aborter så lågt som möjligt. För det krävs olika slag av förebyggande åtgärder.

Den ökning av antalet aborter som ägt rum under de tre fyra senaste åren kan inte hänföras till någon speciell åldersgrupp utan måste uppfattas som en generell ökning av aborter bland kvinnor under 35 år. Till bilden hör en

markant ökning av antalet aborter bland kvinnor som redan tidigare genomgått en eller flera aborter.

Det finns stora regionala skillnader i abortfrekvens. De tre storstadsområdena ligger genomsnittligt mycket högt i jämförelse med en del landsortsområden. Men det finns också stora skillnader mellan regionerna. Det här innebär att de insatser som görs måste baseras på ingående analyser av befolkningsstruktur, sociala förhållanden m.m. på lokal nivå.

Sjukvårdshuvudmännen och socialstyrelsen har ett delat ansvar för frågor som rör födelsekontroll, sexualitet och samlevnad.

Genom hälso- och sjukvårdslagen har sjukvårdshuvudmännen ett lagstadgat ansvar för den förebyggande vården. Den abortförebyggande verksamheten utgör en viktig del av den förebyggande vården. En väl fungerande preventivmedelsrådgivning är här av grundläggande betydelse.

Erfarenheten visar att abortförebyggande åtgärder ger mycket gott resultat. Jag tänker då bl.a. på det s.k. Gotlandsprojektet. Men förebyggande arbete måste bedrivas kontinuerligt. Det här är en mycket viktig uppgift för de enskilda sjukvårdshuvudmännen. Landstingens ansvar för hälsoupplýsning, abortförebyggande upplýsning m.m. enligt hälso- och sjukvårdslagen innebär dock inte att det inte också finns behov av centrala initiativ.

En av socialstyrelsens uppgifter när det gäller det förebyggande arbetet är att med utgångspunkt från kunskaper om ohälsa försöka påverka olika samhällssektorer att vidta de åtgärder som kan behövas. Socialstyrelsen har också i uppgift att bidra till ny kunskap och förmedla kunskaper till dem som lokalt, regionalt och centralt är ansvariga för en viss verksamhet.

Inom socialstyrelsen har en arbetsgrupp tillsatts med uppgift att utarbeta ett långsiktigt program för att förebygga aborter. Detta väntas bli klart i början på nästa år. Avsikten är att det abortförebyggande programmet skall vara vägledande för landstingen i deras arbete. På punkt efter punkt kommer socialstyrelsen att rekommendera landstingen att vidta olika åtgärder. Det gäller bl.a. konkreta förslag för att utveckla preventivmedelsrådgivningen, utveckla upplýsningsverksamheten, initiera forskning osv.

Jämsides med arbetet med det abortförebyggande programmet vidtar och planerar socialstyrelsen andra direkta åtgärder. Man har t.ex. nyligen tagit fram en ny detaljerad abortstatistik på kommunnivå. I början av nästa år anordnas en konferens i Göteborg med syfte att starta det abortförebyggande arbetet i storstad. Man kommer också att anordna ett seminarium om forskning för att summera vilken forskning som gjorts hittills och vilken forskning som skulle behövas för att kunna rikta insatserna på ett effektivare sätt än tidigare.

Det här är några exempel på konkreta åtgärder som socialstyrelsen arbetar med för närvarande. Jag förutsätter att de enskilda landstingen sedan tar sin del av ansvaret för att arbeta vidare med dessa angelägna frågor.

När det gäller översyn av 1974 års abortlag konstaterar jag att riksdagen vid flera tillfällen som sin uppfattning har uttalat att det inte finns skäl att ompröva abortlagens huvudprincip om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser avgöra om hon vill fullfölja sin graviditet eller inte. Jag har därför inte anledning att ta upp frågan till omprövning nu.

När det gäller sena aborter, dvs. aborter som görs efter artonde havande-

skapsveckan, har utredningen om det ofödda barnet nyligen lämnat ett förslag som nu skall remissbehandlas.

Med anledning av Ingrid Ronne-Björkqvists sista fråga vill jag nämna följande.

Utredningen om det ofödda barnet för i sitt nyligen överlämnade betänkande ett resonemang om synen på modern och fostret. Det är utredningens uppfattning att man måste utgå från att modern och fostret är två individer. Deras intressen kan sammanfalla men också strida mot varandra. Utredningen konstaterar att även om man anser att både modern och fostret är skyddsvärda individer är det uppenbart att man ibland måste låta den enas intresse gå före den andras.

Efter remissbehandling av utredningens förslag kommer ärendet att beredas i sedvanlig ordning.

Då Karin Israelsson, som framställt interpellation 61, och Gullan Lindblad, som framställt interpellation 63, meddelat att de var förhindrade att närvara vid sammanträdet, medgav förste vice talmannen att Ulla Tillander och Charlotte Cederschiöld fick delta i överläggningen i stället för interpellanterna.

ULLA TILLANDER (c):

Fru talman! Jag vill först tacka socialministern för svaret på Karin Israelssons interpellation. 37 500 aborter genomfördes 1988, och antalet har ökat för varje år. I socialutskottet och här i kammaren har vi år efter år diskuterat abortfrågan, och varje gång har man gett uttryck för en oro över utvecklingen. Särskilt oroande är det när aborterna bland de unga ökar.

För något år sedan skrev socialutskottet "att förutsättningarna för en abortlagstiftning baserad på den angivna huvudprincipen om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser besluta om abort rycks undan, om endast en misstanke uppstår att utsortering av individer, som av olika skäl bedöms som mindre önskvärda, sker med lagens hjälp, eller att lagen tillämpas så 'generöst' att abort sker av foster, som – om de vore önskade – skulle kunna räddas till livet."

Det har många gånger understrukits att abort inte skall få ersätta preventivmedel. Och det har rått full enighet om att en abort alltid är en nödlösning för både individen och samhället.

Vi har i socialutskottet också varit inne på tanken att beslutet om artonde havandeskapsveckan som en övre tidsgräns för abort utan särskilt tillstånd borde omprövas. En anledning till en skärpning av attityderna beror på att man har gått ifrån uppfattningen att se fostret som en del av kvinnans kropp och att man i stället utgår från att modern och fostret är två individer. Medvetandet om den etiska konflikten som råder mellan två individer måste på ett helt annat sätt än vad som sker prägla den upplysningsverksamhet som socialministern nämner i svaret.

Det räcker inte med att se abortfrågan som en teknisk fråga om t.ex. olika preventivmedelsmetoder. Det är viktigt att den moraliskt motiverade känslan för att det faktiskt råder en intressekonflikt bevaras. Det finns hos många en djupt grundad etisk insikt om att fostrets, människoblivandets och det

ofödda barnets värde inte får trädas för när. Insikten om det är också grunden för att vi upplever, och måste uppleva, en konflikt när beslut om frågor som rör detta område skall fattas. Alla skulle förlora på en utveckling som innebär att känslan av moraliskt dilemma upphör eller försvagas. Mot denna bakgrund inser man att när antalet aborter ökar så kraftigt som det har gjort och när antalet kvinnor som gång på gång genomgår aborter också ökar, innebär det en risk för den humana människosyn som mycket i vårt samhälle bygger på. Det sker en avtrubning av känslan för livet.

Att en kvinna hamnat i en abortsituation beror i många fall på den sociala situation som hon befinner sig i. Därför måste det finnas tillgång till en rådgivning som ger möjlighet att diskutera olika frågor och som ger den abortsökande upplysningar om samhällets möjligheter till hjälp och stöd. En anledning till att det är nödvändigt att samhället tar sitt ansvar är att den abortsökande kvinnan ofta kan beskrivas som lågavlönad, övergiven och förtvivlad. En lång kedja av orsaker kan ha lett fram till allt detta.

Jag ifrågasatte vid abortlagens tillkomst abort efter den tolfte havandeskapsveckan. Jag tror fortfarande att det finns anledning att sätta en gräns vid tolfte havandeskapsveckan. Därefter, mellan den tolfte och den artonde havandeskapsveckan, skulle abort få genomföras endast efter särskilt tillstånd. En skärpning av lagstiftningen skulle kanske kunna bidra till den markering av frågans vikt som vi alla är ute efter.

Vi har också ställts inför nya problem som inte förutsågs när den nuvarande abortlagen antogs. Jag tänker t.ex. på fosterdiagnostiken. I många fall står de nya möjligheterna i livets tjänst. Och vi kommer med hjälp av fosterdiagnostiken att kunna bota och hjälpa människor i olika skeden. Men det finns ändå anledning att fråga vad abortlagen innebär i detta perspektiv. Jag har en känsla av att man öppnar för något man inte kan se konsekvenserna av. En kvinna har nu rätt att begära abort av vilket skäl som helst. En fosterdiagnos kommer att kunna göras mycket detaljrik. Om en kvinna får tillgång till den kunskap som fosterdiagnosen ger, har hon fortfarande en laglig rätt att begära abort av allvarliga skäl eller av bagatellartade skäl, t.ex. fostrets kön. Det betraktar vi som oetiskt, men genom framstegen på fosterdiagnostikens område finns det stor risk för att antalet aborter fortsätter att öka om inget kraftfullt görs. Därför vill jag sluta med att fråga socialministern vad han anser om en skärpning av tidsgränserna när det gäller abort.

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Fru talman! Jag vill tacka statsrådet för svaret.

Anledningen till interpellationerna är den oroande ökningen av antalet aborter. Förra året gjordes 37 575 aborter, och enligt färskta rapporter har det skett en ökning med ca 1 000 aborter under det senaste året. Siffrorna kan jämföras med att det 1983 gjordes 31 014 aborter. Det är alltså en mycket stor ökning, och vi måste fråga oss *varför*. Det är ett underbetyg för ett s.k. välfärdssamhälle att så många kvinnor inte ser någon annan utväg än aborten. Därför måste samhällets målsättning vara att minska antalet aborter så mycket som möjligt. Detta uttalades också nyligen av socialutskottet i betänkande 1988/89:SoU4.

Jag noterar att socialministern, liksom vi, ser med oro på utvecklingen, och det finns det all anledning till.

Litet statistik: Var tredje svensk kvinna har gjort abort. Förra året gjorde var fjärde gravid kvinna abort. På Södersjukhuset här i Stockholm görs 10 aborter om dagen. De flesta aborterna görs av kvinnor i åldrarna 20–24 år. Av 100 kvinnor som gjorde abort förra året var det första gången för 68 kvinnor, 22 kvinnor hade gjort 1 abort tidigare, 7 hade 2 aborter bakom sig, 2 hade 3 aborter bakom sig och 1 hade gjort 4 eller fler aborter. Det är en oroande utveckling att så många kvinnor gör upprepade aborter, och nog måste vi fråga oss varför. På vilket sätt kan samhället ställa upp bättre så att unga kvinnor i stället väljer att föda sina barn?

Socialministern hänvisar till ett antal åtgärder som är på väg. Det gjorde även förutvarande socialministern i en interpellationsdebatt för drygt ett år sedan. Konkret har inte mycket hänt sedan dess, men av svaret framgår att socialstyrelsen kommer att utarbeta ett långsiktigt program i förebyggande syfte och att utredningen om det ofödda barnet skall remissbehandlas. Det är faktiskt brådskande att något händer.

Socialministern hänvisar i sitt svar huvudsakligen till socialstyrelsen och landstingen. Men var finns regeringens engagemang? Regeringen har hittills inte visat särskilt stort engagemang i dessa frågor. Socialutskottet fick t.ex. två gånger begära tilläggsdirektiv till utredningen om det ofödda barnet när det gällde de sena aborterna, en nog så allvarlig fråga.

Landstingen har på senare år inte visat särskilt stor aktivitet av typ Gotlandsprojektet, säkerligen beroende på den kris som gör sig gällande inom hela vårdområdet. Det är då lätt att förebyggande abortarbete, t.ex. bland tonåringar, kommer i skymundan.

Jag vill sluta mitt anförande med att ställa några frågor.

Har förebyggande abortåtgärder varit uppe till diskussion när det gällde fördelningen av Dagmarpengarna?

Kommer socialministern att själv aktivt verka för ökade informationsinsatser? Kommer utredningen om det ofödda barnet att tas på stort allvar när det gäller de sena aborterna, liksom när det gäller den nya synen på modern och fostret som två individer?

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Jag vill tacka för detta svar. Mycket av det som sägs i svaret är redan känt för oss tre som har ställt dessa interpellationer. Vi har ju det gemensamt att vi sitter i socialstyrelsens verksstyrelse.

Jag vill börja med frågan om en omprövning av abortlagen. Socialministern säger att en sådan inte behövs, eftersom huvudprincipen om kvinnans rätt att själv bestämma inte bör omprövas. Men det är ju inte där som skiljelinjen går, utan det är i fråga om grundideologin, att fostret är en del av kvinnans kropp och inte har något egenvärde. Socialministern uttrycker inte någon egen uppfattning på denna punkt, men han citerade ett stort stycke ur den färskta utredning där det sägs att kvinnan och fostret är två individer och att båda är skyddsvärda. Det tolkar jag på ett sådant sätt att socialministern känner sympati för den uppfattningen. Är det en korrekt tolkning?

Inte heller jag tror att denna huvudprincip, att kvinnan skall ha rätt att

bestämma, behöver omprövas. Men även mannen bör få vara med och bestämma. Just när det gäller kvinnans bestämmanderätt har faktiskt socialutskottet helt enigt haft den uppfattningen att denna princip kan behöva omprövas. Riksdagen ställde sig bakom denna uppfattning. Jag vill upprepa det som Ulla Tillander nämnde, eftersom det är ett mycket viktigt avsnitt i betänkandet. Där står att "förutsättningarna för en abortlagstiftning baserad på den angivna huvudprincipen om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser besluta om abort rycks undan, om endast en misstanke uppstår att utsortering av individer, som av olika skäl bedöms som mindre önskvärda, sker med lagens hjälp". Jag menar att detta förhållande redan råder. Det är ju precis en utsortering av detta slag som man sysslar med när man aktivt går ut och erbjuder fosterdiagnostik till kvinnor över 35 år för att kunna göra abort på mongoloida barn, barn med morbus Down.

Jag menar att om det inte är föräldrarna som bestämmer, då måste det ju vara samhället som bestämmer. Då är man tvungen att upprätta någon form av dödslistor, för att uttrycka det i klartext, för att kunna ange vilka egenskaper som skall ligga till grund för att man skall kunna få abort. Jag tror att varenda signal från samhället om att det inte är önskvärt att den här typen av individer får finnas till får en förödande effekt på vår syn på människovärdet. Som jag ser det finns det bara ett alternativ, nämligen att enskilda individer får ta ställning i dessa frågor. Det är bara de enskilda individerna som kan säga: För oss känns det inte bra att bli föräldrar till det här barnet just nu.

Utskottsmajoriteten och en enhällig riksdag har nu ställt sig bakom denna skrivning om att principen om kvinnans självbestämmande skall få omprövas. Och då bör vi enligt min mening inte vara rädda för att också låta denna omprövning ske. Det är viktigt att omprövningen sker just på grund av att grundidén om att fostret är en del av kvinnans kropp inte håller längre. Detta är enormt viktigt. Vi måste få en ändring till stånd på den punkten för att det skall bli naturligt att öppet erkänna att aborter är en vända för personalen och en stor sorg för föräldrarna. Innan vi har fått en attitydförändring på det området kan vi inte få fram de resurser som är nödvändiga för att vi skall kunna pressa ner abortsiffrorna till så låga tal som möjligt och få bort alla onödiga aborter som går att undvika, aborter som föräldrarna helst hade velat slippa.

Till sist vill jag något beröra frågan om alternativ till abort. Verksamheten på detta område har hunnit längst i socialministerns egen hemstad, Göteborg. Jag upplever denna verksamhet som något mycket positivt och nytt. Man är nu på olika håll, efter mönster hämtat från Norge, på gång med att i ekumenisk anda skapa mottagningar dit kvinnor som känner att de inte kan behålla det barn de väntar kan få komma för samtal och känna sig fram till vad som är rätt för dem.

Syftet är inte i första hand att övertala dessa kvinnor till att inte göra abort, utan att bena upp situationen och försöka finna den bästa utvägen. Det finns möjligheter att ställa upp med stödfamiljer, hjälpa till med bostad och ekonomiskt stöd, skapa kontakt mellan tonårsflickan och föräldrarna osv. Detta arbete stöds av Göteborgs kommun. Professor Lars Hamberger på Sahlgrenska sjukhuset har stött arbetet mycket aktivt. Patienterna som söker sig

till detta projekt kommer både från den offentliga vården och via annonsering. I Norge har man funnit detta arbete så positivt att det nu även stöds av staten och inte bara av kommunen.

Jag vill avsluta mitt anförande med ett par frågor: Vad tror socialministern om denna verksamhet? Bör den stimuleras? Och anser socialministern att fostret är en del av kvinnans kropp?

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Den oroande utvecklingen i fråga om antalet aborter får interpellanterna att ifrågasätta vår abortlag. För mig är detta minst lika oroande som ökningen av antalet aborter.

Det finns ingen anledning till att vi politiker skall bidra till att öka skuldbördan hos kvinnor som har genomgått abort eller som befinner sig i den situationen att de måste överväga en abort. Jag kan garantera att kvinnor som har gjort en abort livet ut förföljs av skuldbördan och dessutom känner en stor sorg över vad de har tvingats göra. Det är en brist i samhället att man inte tillräckligt ställer upp och ger kvinnorna stöd efter aborten.

Jag måste fråga er som ifrågasätter vår nuvarande abortlag: Vill ni gå tillbaka till de förhållanden som rådde före 1974? Då hade kvinnan inte rätt att själv bestämma över aborten inom vissa tidsgränser. Då organiserades abortresor till länder där det var tillåtet. Hade man inte den möjligheten så blev man utlämnad åt kvacksalvare med ibland fasansfulla konsekvenser som resultat av ingreppet. Är det dessa tider ni vill gå tillbaka till?

Problemet är ju inte vår nuvarande abortlagstiftning. Problemet är att kvinnor och unga flickor blir med barn fast de inte önskar det. Vi vet också att den förebyggande verksamheten är den enda möjligheten vi har att komma till rätta med detta problem. En skärpning av abortlagstiftningen, vilket har förespråkats av flera av interpellanterna, innebär ju inte att kvinnor inte kommer att uppleva oönskade graviditeter i fortsättningen. Det innebär endast att ni tar bort deras möjlighet att själva besluta om abort.

Problemet måste alltså förebyggas genom exempelvis utbyggnad av ungdomsmottagningarna. Fortfarande saknas ungdomsmottagningar i många kommuner. Dessutom måste ungdomsmottagningarna vara lättillgängliga. De måste ha öppettider som passar ungdomarna.

Det borde också finnas tillgång till allmänläkare på dessa ungdomsmottagningar. Det är nog en förutsättning för att pojkarna skall komma dit. Det har visat sig att pojkarna inte känner sig alldeles hemma på ungdomsmottagningarna, eftersom personalen består av barnmorskor och gynekologer. Pojkarna tycker då att verksamheten är inriktad på flickorna, och det kan man ju faktiskt instämma i. De försök som har gjorts på en del ställen med allmänläkare på dessa mottagningar har slagit mycket väl ut. Det visar sig nämligen då att också pojkarna kommer. Och vi behöver ju även nå dem.

Ett annat problem som jag tidigare har diskuterat med socialministern är frågan om ungdomarna mellan 18 och 21 år. Ungdomar i den gruppen är för gamla för ungdomsmottagningarna, och de är inte heller i rätt ålder för mödravårdscentralerna. Det saknas således mottagningar för den gruppen.

Sedan har vi mödravårdscentralerna, som faktiskt är överlastade just nu på grund av babyboomen. Man hinner inte med det förebyggande arbetet.

Vi kan ställa krav i detta sammanhang på landstingen, och det skall vi också göra. Men då skall vi ha klart för oss att det förebyggande arbetet – dvs. det arbete som inte direkt handlar om liv och död – alltid kommer i andra hand om den ekonomiska situationen för landstingen är som den är i dag. För att det skall bli möjligt att förverkliga de önskingar som vi har när det gäller det förebyggande arbetet måste vi nog också vara beredda att öka statens andel av kostnaderna.

Jag frågar därför socialministern om regeringen kan tänka sig att återinföra ett specialdestinerat statsbidrag när det gäller den här förebyggande verksamheten.

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! Margó Ingvardsson nämnde den s.k. babyboomen. Jag har sagt i interpellationssvaret, och det finns fog för det, att ökningen av antalet aborter är oroande. Framför allt gäller det de siffror som indikerar ökningen i år. Ändå tycker jag att det är viktigt att nyansera bilden genom att påminna om att det faktiskt har skett en mycket markant ökning också av antalet födda. Födelseföretalen har ju gått upp kraftigt. Ser man till antalet aborter i förhållande till antalet födda – alltså antalet aborter per 100 födda barn – är det för 1988, som är det senaste året som vi har helårsstatistik för, praktiskt taget exakt samma nivå som 1975, alltså ett år efter det att den nya abortlagen hade antagits. Det var betydligt högre tal i slutet av 70-talet. Jag tycker alltså att det är viktigt att nyansera bilden genom att framhålla att det faktiskt föds fler barn än på länge. Men ändå är det oroande att antalet aborter ökar.

De två viktigaste frågorna för den närmaste tiden i detta sammanhang nämnde jag i mitt svar. För det första gäller det det program som man just nu arbetar med och som inom kort kommer att presenteras av socialstyrelsen. I det arbetet tar man sikte på olika åtgärder. Vi får förutsätta att det blir mera information. För det andra är det – och det är också något som vi redan har konstaterat i diskussionen – en ganska bred majoritet här i riksdagen som vid flera tillfällen har uttalat att man inte är beredd att ändra de grundläggande delarna av vår lagstiftning. I stället bör 1974 års beslut stå fast. För det tredje gäller det en utredning om det ofödda barnet som alldeles nyligen har kommit till stånd. Jag förutsätter att den kommer att bidra till en förnyad diskussion. Möjligen kan den också bidra till att lagstiftningen ses över återigen. Men det är kanske litet tidigt att ha någon mening om den saken. Det är det material som gäller. För egen del är jag för dagen inte beredd att gå längre. Jag konstaterar alltså bara att denna fråga vid åtskilliga tillfällen har behandlats i riksdagen.

Jag avser inte att ta initiativ till en ändring av fattade beslut. Jag avvaktar remissvaren när det gäller utredningen om det ofödda barnet. Men det innebär inte att det inte händer någonting. Jag kan säga att vi under tiden får ett program från socialstyrelsen. Det är den inställning som jag för dagen har i de frågor som här har tagits upp.

När det gäller de konkreta frågorna vill jag bara framhålla att jag i och med det här interpellationssvaret har svarat på Ulla Tillanders fråga om en skärpning av abortgränserna. Charlotte Cederschiöld undrade om denna

fråga hade tagits upp i Dagmarförhandlingarna. Jag kan inte påminna mig att den togs upp i de senaste Dagmarförhandlingarna. Men det hindrar ju inte att frågan tas upp i kommande förhandlingar: sådana förs ju varje år.

Vidare ställdes frågan om huruvida jag är beredd att medverka till ökad information. Jag kan svara ja på den frågan. Det bör bli en av effekterna av det som man nu arbetar med inom socialstyrelsen. I övrigt vill jag inte göra några ställningstaganden eller uttalanden med anledning av utredningen om det ofödda barnet, innan remissomgången har avslutats.

Därmed tror jag att jag har besvarat Ingrid Ronne-Björkqvists frågor i de delarna.

Ingrid Ronne-Björkqvist frågade också vad jag har för uppfattning om den verksamhet som bedrivs i Göteborg och som hon beskrev. Jag kan säga att jag har hört talas om verksamheten. Men jag har ännu inte haft tillfälle att studera den här verksamheten så ingående att jag kan ha en mening om den. Jag är dock inte emot att närmare studera denna verksamhet. Jag kanske kan återkomma och meddela min uppfattning när jag haft tillfälle att studera verksamheten.

Margó Ingvardsson frågar om det finns några funderingar på ett återinförande av ett specialdestinerat statsbidrag med inriktning på just information i abortfrågan. Både Kommunförbundet och Landstingsförbundet har ganska länge hävdat att man vill bort från de specialdestinerade statsbidragen. I stället vill man ha bidragsformer som innebär att kommunerna och landstingen själva får bestämma, inom de ramar som man har kommit överens om. Därför tror jag inte att det är aktuellt att återinföra specialdestinerade statsbidrag av den tidigare karaktären. Men det hindrar inte, som sagt, att man exempelvis i samband med Dagmarförhandlingar tar upp frågan. Men då är det två parter som skall vara överens om inriktningen av statsbidragen.

Jag är inte främmande för att, om så behövs, dessa saker tas upp till diskussion. Men jag kan inte bedöma hur man på landstingssidan ser på sådant här.

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Fru talman! Det är oerhört viktigt att slå fast att det inte handlar om att förneka den abortlagstiftning som vi har. Det skulle vara mig fullständigt främmande att ta ifrån kvinnor möjligheten till abort. Ett sådant beslut skall vara kvinnans ansvar. Jag deltog personligen aktivt i arbetet med opinionsbildningen inför den här abortlagstiftningen, och jag tror faktiskt att den är bra om man följer den till punkt och pricka. Som jag ser saken är det de sena aborterna som är det brännande problemet.

En fråga som jag tycker att man inte ägnar sig tillräckligt mycket åt är frågan om männens ansvar. För inte så länge sedan åhörde jag en radiodebatt med kuratorer som jobbade med abortfrågor. Vad dessa var helt ense om var att det i nästan alla abortfall var mannen som var orsaken till aborten. Antingen ville mannen inte ta ansvar eller också var relationerna på något sätt inte bra. Det fanns en mängd olika orsaker som var att hänföra till mannen.

Det är således alltid mannen som på något sätt påverkar abortbeslutet.

Därför tror jag att det är viktigt att männens ansvar kommer med i bilden. Det här har många läkare talat om, bl.a. Ingrid Ursing vid Södersjukhuset.

Männen är ju faktiskt lika delaktiga som kvinnorna i en abortsituation. Männens ansvar och känslor räknas dock inte. Det är viktigt att vi räknar med dessa. Jag tror att vi skall diskutera hur sådant kommer med i bilden.

Det handlar alltså inte om att gällande abortlagstiftning skall rivs upp, utan det handlar om männens delaktighet i fråga om abortbeslutet.

Det skulle vara intressant att höra vilka tankar statsrådet har när det gäller detta med att männen skall ta ett större ansvar.

Vidare är rådgivning och efterkontroll mycket viktiga. Det är alltså väldigt viktigt att kvinnor får stöd efter en abort. En abort kan ju innebära ett svårt avgörande för många kvinnor, och efter aborten är kvinnorna ofta helt lämnade åt sig själva. Sedan har vi också frågan om preventivmedel. I allt större utsträckning slutar ju kvinnorna äta p-piller av rädsla för blodpropp och cancer. Det är således viktigt med information och ett förebyggande arbete.

Frågan om sena aborter är, som sagt, den brännande frågan. Det vore intressant att höra om statsrådet har något mer att säga om männens ansvar.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Det är riktigt att antalet födda har ökat, men antalet aborter har ökat snabbare. Bekymret är alltså att kurvan hela tiden går åt fel håll, samtidigt som vi i riksdagen har sagt – jag tror att de flesta av oss tycker så – att denna trend absolut måste brytas.

Det är skönt att de flesta av oss kan föra en så balanserad och lugn dialog omkring de här frågorna och att vi försöker känna oss för så att vi kan komma fram till en bra färdriktning och en bra lösning. Jag hoppas inte att den inflammerade debatt skall behöva komma tillbaka som Margó Ingvarsson försöker blåsa liv i med sina beskyllningar mot oss för att vi skulle vilja gå tillbaka till tidigare regler. Jag vill alltså ge socialministern en eloge för att vi kan föra samtalet i detta tonläge.

En sak som man borde titta närmare på är de stora regionala skillnaderna. Varför ligger abortfrekvensen så lågt i vissa län jämfört med i andra? Det rör sig om skillnader på 10–12 % och ända upp till 30 %. Det behövs mycket forskning på det området. Det har mycket med attityder att göra. Nere i mitt län är abortfrekvensen mycket låg jämfört med i Stockholm.

Jag är naturligtvis också intresserad av att höra hur socialministern ser på männens medverkan i bestämmandet, som jag tog upp i mitt tidigare anförande.

ULLA TILLANDER (c):

Fru talman! Jag håller med socialministern om att antalet aborter är alldeles för högt, oavsett hur antalet aborter förhåller sig till antalet födselar. Om man vill förhindra att antalet aborter ökar och att abort uppfattas som ett preventivmedel måste mycket göras. Då krävs både engagemang och handling, en väl fungerade preventivmedelsrådgivning, upplysning, forskning och konferenser, som nämns i svaret. Det är bra och nödvändigt. Utvecklingen under 1980-talet har ändrat de förutsättningar som abortlagens regler om tidsgränser bygger på.

När det understryks i svaret att det är viktigt med upplysning och preventivmedelsrådgivning och det sägs att man måste peka på samhällets stödmöjligheter för den som söker abort, görs det för att klargöra att en abortoperation är något helt annat än en vanlig operation. Detsamma skulle syftet vara med en skärpning av abortgränserna.

Principen är, som har sagts här tidigare i debatten, fortfarande densamma: Kvinnan skall själv bestämma inom vissa tidsgränser. Vi vill alla ha förbud efter en viss tid – det vill också Margó Ingvardsson – och vi vill att abort skall vara tillåten före en viss tid. Detta ifrågasätts inte heller i socialministerns svar, utan det stämmer med abortlagens huvudprincip om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser avgöra om hon vill fullfölja sin graviditet eller inte.

Det är min uppfattning, med facit i hand, att det nu är dags att skärpa tidsgränserna. Man måste ge tyngd åt det förebyggande arbetet, som också understryks i interpellationssvaret. Mitt förslag om tidsgränser skulle vara ett viktigt inslag i det arbetet, och det skulle vara intressant att höra statsrådets personliga uppfattning om det.

Jag vill också tillägga, till det som Margó Ingvardsson sade, att vi i socialutskottet vid flera tillfällen har varit inne på frågan om ifrågasättande av 18-veckorsgränsen, och då har inte heller vpk:s representant i utskottet haft någon annan uppfattning.

MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Fru talman! Jag tar det som ett halvt löfte när socialministern säger att han kan tänka sig att ta upp diskussionen om särskilda statsbidrag till den abortförebyggande verksamheten med landstingen. Jag har mycket svårt att tänka mig att landstingen i en sådan situation skulle säga nej tack, oavsett vilken inställning de har till de specialdestinerade statsbidragen.

Jag vill också säga att det är utomordentligt bra och viktigt att socialministern i dag så starkt har markerat att regeringen slår vakt om den abortlagstiftning som vi har i dag och att också riksdagen så sent som i denna vecka har ställt sig bakom den.

Det är oroande när det stora antalet aborter tas till intäkt för att ifrågasätta den nuvarande abortlagen. Det är det som har skett genom de interpellationer som har debatterats i dag. Interpellanterna har landat på den slutsatsen att det är fel på abortlagen. Charlotte Cederschiöld har tagit avstånd från den synen, men hon tog emot svaret för Gullan Lindblad, som också gjorde denna koppling i interpellationen. Det är oroande, men det är bra att det finns en stor majoritet i riksdagen för att värna om den abortlag som vi har i dag.

Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Fru talman! När man säger att utvecklingen hela tiden går åt fel håll är det inte en riktig beskrivning av vad som har hänt när det gäller antalet aborter i landet över en längre period. Det är i och för sig en oroande ökning nu, men om vi ser tillbaka finner vi att det högsta helårstalet hittills har noterats 1980, då det utfördes nästan 35 000 aborter. Sedan minskade antalet fram till 1985, då det utfördes ungefär 31 000 aborter. Därefter har antalet ökat.

Det högsta helårstalet från 1980 skall då också ses i belysning av att födelsetalen nu är betydligt högre än de var på 1980-talet. Det är viktigt att göra den nyanseringen, så att det inte ges ett intryck av att utvecklingen hela tiden har gått åt fel håll. Det har den inte gjort, utan det var ett sjunkande antal aborter under några år på 1980-talet, både i faktiska tal och i relation till antalet födda.

När det sedan gäller frågan om männens ansvar, som Charlotte Cederschiöld och Ingrid Ronne-Björkqvist tog upp, kan jag säga att jag inte har någon annan syn än den som har kommit till uttryck i debattinläggen, dvs. att det är angeläget att männen i högre grad är med också när det är fråga om en abortsituation. Det är självklart att de skall ta sitt ansvar. Även om det yttersta ansvaret måste vila på kvinnan skall båda ordentligt diskutera igenom detta. Det är framför allt viktigt att männen tar sitt ansvar när det gäller att undvika att komma i en abortsituation över huvud taget.

Ett led i den informationsverksamhet och det program som nu diskuteras inom socialstyrelsen och som jag nämnde bör naturligtvis vara att man understryker männens ansvar i detta sammanhang och försöker nå dem, så att det kan fungera bättre än vad det uppenbarligen gör i dag.

Jag kan säga till Ulla Tillander att jag inte vill avge någon personlig uppfattning om en prövning av tidsgränser. Vi har nu fått den ganska färska utredningen, och jag vet vad riksdagen tidigare har uttalat, men jag vill alltså avvakta diskussionen ytterligare innan jag uttalar en personlig mening. Jag har inte någon annan personlig mening än den som har kommit till uttryck i riksdagens hittills fattade beslut.

INGRID RONNE-BJÖRKQVIST (fp):

Fru talman! Jag känner en viss oro inför detta svar och undrar över regeringens ambitionsnivå när det gäller att pressa ned abortsiffrorna. Jag tycker att det är djupt oroande att det, visserligen bara från 1985, har skett en reell stegring, när redan dessförinnan siffrorna låg alldeles på tok för högt för mitt sätt att se, och det tror jag gäller många andra också här i riksdagen att döma av de debatter som fördes. Många av oss hade hoppats att vi skulle kunna få en sådan utveckling som man hade under en kort tid på Gotland och därigenom få en mycket kraftig sänkning. Det är det som bör vara ambitionsnivån. Så länge vi inte får den inriktningen skall vi känna mycket stor oro, oberoende av om trenden går en liten aning upp eller en liten aning ned. Siffrorna ligger alldeles för högt och har gjort det sedan abortlagen antogs, och även dessförinnan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Jag tror inte att Gullan Lindblad avsåg någon ändring av nuvarande abortlagstiftning. Det framgår i all synnerhet om man ser på den del av det tidigare anförandet som hon är ansvarig för och som jag läste upp. Det framstår inte heller så om man tittar på hennes interpellation. Jag misstänker att Margó Ingvardsson syftar på den sista frågan, i vilken interpellan-

ten kräver en översyn av 1974 års abortlag. Men denna översyn kan naturligtvis också resultera i ett förslag till nya tillämpningsföreskrifter till nuvarande abortlag. Faktum är att det i anförandet också finns med att hon inte vill ha en ny abortlag.

Det var tacknämligt att få statsrådets synpunkt på männen. Nu vet vi åtminstone att vi är ense om på vilket område man skall försöka att komma litet längre, nämligen vad gäller männens ansvar.

När jag lyssnar på denna debatt, utan att vara medlem i socialutskottet, kan det inte hjälpas att tanken faller mig in att det långsiktigt inte skulle skada så mycket om vi fick en normbildning i samhället som gjorde att unga flickor inte bytte sexualpartner så ofta.

ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Det är, som redan har sagts, ingen av interpellanterna som ifrågasätter huvudprincipen i abortlagstiftningen. Det finns också en stor majoritet här i riksdagen som värnar om huvudprincipen. Men det är heller ingen här som någon gång har menat att den principen ändras om tidsgränsen i abortlagen skulle ändras. En skärpning menar jag skulle vara en naturlig konsekvens av att man numera utgår från att det rör sig om två individer. Då skulle en skärpning av tidsgränsen också kunna ses som ett ökat rättskydd för fostret.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 1989/90:46 om kriminalpolitiken

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Hans Göran Franck har ställt följande frågor till statsministern:

1. Hur bedömer statsministern brottsutvecklingen, främst i fråga om ekonomisk och organiserad brottslighet, våldsbrott och narkotikabrott? Skall dessa tre brottsområden alltjämt vara prioriterade i brottsbekämpningen och på vilket sätt skall detta genomföras?
2. Vilka åtgärder kommer regeringen att vidta för att skärpa och intensifiera den eftersatta kampen mot ekobrottslighet?
3. Anser statsministern att brott med en rasistisk innebörd skall ha en mer framträdande plats i brottsbekämpningen?
4. Varför satsar Sverige betydligt mindre på brottsförebyggande arbete än åtskilliga andra länder och hur vill statsministern ändra på detta?
5. Hur vill statsministern motverka att s.k. medborgargården uppstår?
6. Anser statsministern att kriminalpolitiken skall vara human och rehabiliterande både för brottsoffer och brottslingar samt på vilket sätt vill regeringen förstärka och förbättra insatserna?

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Låt mig först säga att Hans Göran Franck i sin interpellation lämnat en bakgrundsteckning till sina frågor, som jag i allt väsentligt kan instämma i –

både i sak och när det gäller de bedömningar och värderingar som kommer till uttryck där. I den mån jag har en avvikande uppfattning torde det framgå av mina svar på de konkreta frågorna.

När det gäller frågorna om brottsutvecklingen vill jag börja med narkotikabrottsligheten. Precis som Hans Göran Franck redovisar i sin interpellation har vi på det området under senare år en hel del uppgifter som tyder på en i flera avseenden positiv utveckling. Det finns anledning att tro att det bl.a. hänger samman med den kraftiga satsning som regeringen efter regeringskiftet år 1982 gjorde mot narkotikamissbruk och narkotikabrottslighet. Under senare tid har det emellertid framkommit uppgifter som ger anledning till oro. Detta gäller inte minst mot bakgrund av vad som händer på den internationella narkotikascenen. Narkotikabrottsligheten är ju kanske den brottslighet som är mest känslig för den internationella utvecklingen. Detta är bakgrunden till att regeringen satsat på en särskild aktionsgrupp inom narkotika här i landet samtidigt som vi går fram i FN i syfte att förstärka deras insatser, både finansiellt och genom ett särskilt globalt handlingsprogram mot narkotika.

I fråga om ekonomisk och organiserad brottslighet är det av en rad olika orsaker mycket svårt att dra några bestämda slutsatser om utvecklingen på grundval av den statistik som finns. Hans Göran Franck säger att kampen mot denna form av brottslighet har sackat efter. Jag är inte beredd att hålla med om detta. I likhet med vad som gäller narkotika genomförde regeringen en omfattande satsning på det här området efter regeringskiftet år 1982. Detta rörde såväl utbildning och resurser som lagstiftning. I motsats till vad vissa fått för sig har det inte skett någon neddragning av insatserna sedan dess. Däremot är det naturligt att man efter en sådan satsning som då skedde kommer in i en lugnare fas, då man utvärderar de gjorda insatserna. Här väntar vi fortfarande på slutredovisningen av det forsknings- och utvärderingsuppdrag som brottsförebyggande rådet (BRÅ) fått. Jag vill emellertid betona att jag för egen del är övertygad om att vi både kan och bör göra mer mot den ekonomiska brottsligheten. Jag kan också försäkra Hans Göran Franck att vi fortlöpande söker följa utvecklingen för att kunna bedöma i vad mån det är lämpligt med mer omedelbara insatser.

Beträffande våldsbrottsligheten vet vi att det varit en uppgång när det gäller antalet anmälda brott. Om och hur långt den också motsvarar en ökning av den faktiska brottsligheten är svårare att avgöra. Helt oavsett detta är det enligt min mening klart att våldsbrottsligheten är ett av de mest oroande områdena i kriminaliteten. Det här är också ett område där det är särskilt viktigt att ta fasta på det engagemang som finns hos enskilda människor och inom organisationer och myndigheter. Detta är den centrala uppgiften för den kommission mot våldet som regeringen nyligen tillkallat.

Hans Göran Franck och jag är ense om att det finns all anledning att se mycket allvarligt på brottslighet som har sin bakgrund i rasistiska fördomar. Polis och andra berörda myndigheter bör med kraft gripa in för att motverka att sådan brottslighet breder ut sig. Och även här bör kommissionen ha möjlighet att medverka.

För att så övergå till Hans Göran Francks fråga om det brottsförebyggande arbetet, vill jag peka på att ett av de utmärkande dragen i den svenska

inställningen på det här området är att brottsförebyggande åtgärder skall ses som en integrerad del av samhällsbygget i stort och inte som något politikområde. Detta innebär dock självfallet inte att man skall låta bli att satsa på projekt och kunskapsutveckling där de brottsförebyggande aspekterna ställs i centrum. En sådan satsning har bl.a. skett genom att brottsförebyggande rådet (BRA) inrättades. Som Hans Göran Franck ju vet har BRÅ tilldragit sig ett betydande internationellt intresse och i viss mån stått som förebild för insatser i vissa andra länder. Men BRÅ är inte – och skall inte vara – någon institution som vi har för det brottsförebyggande arbetet i alla dess aspekter. Det är i stället på främst det lokala planet och inom redan existerande organisatoriska ramar som det praktiska arbetet måste göras. För egen del tycker jag därför att det forskningssamarbete om sambandet mellan boendestrukturer och brottslighet som nu inletts mellan Stockholms kommun och BRÅ är särskilt värdefullt.

Även när det gäller intresset av att motverka medborgargården tror jag att Hans Göran Franck och jag är eniga. För egen del anser jag att det är en av rättsstatens viktigaste och mest ursprungliga uppgifter att förhindra att enskilda eller sammanslutningar tar som sin uppgift att "skippa rättvisa". Det är bl.a. därför viktigt att rättsväsendet fungerar på ett sätt som människor hyser förtroende för och att människor litat på rättsväsendets vilja och förmåga att ingripa mot brottsligheten. Våra ansträngningar att främja humanitet och lämna stöd och hjälp åt svaga och utsatta grupper måste omfatta både brottsoffer och brottslingar.

När det gäller brottsoffren, som alltför länge varit en eftersatt grupp, har det program som regeringen tidigare presenterat nu genomförts och i viktiga delar också utvärderats. Nu måste vi därför gå vidare. Hur det bör gå till är en fråga som lagts på den nyligen tillsatta kommissionen.

Beträffande dem som döms för brott anser jag att det är en huvuduppgift att fortsätta att försöka finna användbara alternativ till frihetsstraff. Kontraktsvård är ett steg på den vägen och försöksverksamheten med samhällstjänst ett annat. Men vi måste se också på det praktiska innehållet i verkställigheten, både på anstalterna och inom frivården. Det är frågor som vi för närvarande arbetar med inom departementet.

HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag tackar för svaret.

Laila Freivalds invänder inte mot BRÅ:s konstaterande i dess anslagsframställning i år att Sverige satsar förhållandevis små resurser på det brottsförebyggande arbetet jämfört med exempelvis USA, Storbritannien, Canada, Australien och Holland.

BRÅ har genom den nya instruktionen fått väsentligt vidgade uppgifter. Detta är viktigt, och ambitionsnivån hos BRÅ är hög. Men det måste konstateras att möjligheter saknas att inom ramen för nuvarande budget genomföra uppgifterna enligt verksamhetsplanen liksom ett effektivt förnyelsesarbete. Vid upprepade tillfällen har från BRÅ:s sida starkt understrukits att nuvarande ekonomiska situation är ohållbar. Resurserna för verksamheten måste framdeles stå i rimlig relation till de krav som ställs. En alldeles för

stor del av BRÅ:s budget är intecknad av fasta kostnader, ca 85 % av förvaltningsanslaget och ca 45 % av utvecklingsanslaget.

Statsministern har i dag uttalat sig mycket positivt om det brottsförebyggande arbetet i allmänhet i anledning av ett inlägg om BRÅ:s centrala och viktiga arbete. Vad kan Leila Freivalds som ansvarigt statsråd tillföra diskussionen? Anser hon att BRÅ:s resurser är tillräckliga, eller att de behöver förstärkas för att rådet skall kunna arbeta med sin nya inriktning?

BRÅ har bl.a. fått i uppdrag att utreda formerna för den ekonomiska brottsligheten och omfattningen därav i sju branscher. Från detta arbete har vi – även om det ännu inte är avslutat – fått underhandsrapporter som belyser den oroande utveckling som jag berört i min interpellation.

Vi kan redan nu konstatera att andra branscher inte kan anses vara mindre brottsliga än de sju. För två år sedan beslutade riksdagen att bifalla ett förslag om att en utredning skulle göras beträffande hyres- och fastighetsbranschen, som inte undersöktes av ekokommissionen. På vilket sätt och med vilka medel kan och skall det här beslutet genomföras?

Det bedrivs en omfattande informationsverksamhet om exempelvis narkotika- och våldsbrottslighet. Riksdagen har vid upprepade tillfällen beslutat att regeringen skall ställa medel till förfogande för förstärkta informationsinsatser. Vilka medel har under senare tid ställts till förfogande för sådana insatser?

I min interpellation åberopar jag en skrivning i budgetpropositionen 1988/89, där det anges att polisresurserna för beivrande av narkotika- och våldsbrottslighet ökat väsentligt under en treårsperiod men varit oförändrade för bekämpande av ekobrott. Nu har jag material som visar en oroande tendens. Enligt rikspolisstyrelsen har antalet årsarbetskrafter för beivrande av ekobrott nu minskat, medan det fortsätter att öka när det gäller narkotika- och våldsbrottslighet. Vad vill Laila Freivalds göra åt detta? Skall kampen mot ekobrottsligheten vara ett prioriterat område?

Laila Freivalds säger att den nya kommissionen mot våldsbrott även skall ägna sig åt brottslighet med rasistisk bakgrund. Men dessa frågor behöver inte i första hand undersökas och prövas av en ny kommission. Vad anser Laila Freivalds om de viktiga förslag som framlagts av kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet, av rikspolisstyrelsen, av diskrimineringsutredningen? Det finns en rad förslag som rör strafflagstiftningen.

Så till min sista fråga. Under de senaste fem åren har antalet fängelsestraff ökat oavbrutet. Och det är inte fångar som begått eko- eller miljöbrott som finns i våra fångelser i någon nämnvärd utsträckning. År 1985 dömdes 15 574 personer till fängelse, år 1988 var det 18 063. Siffran blir troligen omkring 19 000 i år.

INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! När det gäller vilka områden som skall prioriteras inom brottsbekämpningen råder enighet här i riksdagen – det är narkotikabrottsligheten, våldsbrottsligheten och den ekonomiska brottsligheten.

Inom den ekonomiska brottsligheten rymms ett stort område som det fram till för bara några år sedan talades väldigt tyst om, nämligen miljöbrotten. Ett antal lagar styr den miljöskadliga verksamheten, lagar som är svåra att

överblicka. De olika miljölagarna – naturresurslagen, miljöskyddslagen, naturvårdslagen, lagen om kemiska varor, plan- och bygglagen – är sinsemellan inte samordnade. Vi har därför i centern ansett att hela miljölagstiftningen måste ses över för att ge ett mera heltäckande skydd för miljön. Alla lagar och verksamheter måste syfta till en utveckling där vi utgår från naturens förutsättningar – vad naturen tål.

Arbetet med denna översyn är nu i gång, vilket är bra. Eftersom brott mot miljön till slut drabbar allt levande – växter, djur och människor – är dessa brott ett hot mot vår överlevnad. Det talas i dag, mot bakgrund av dagens i många fall liberala lagstiftning, om mord med statligt tillstånd. Det är därför denna brottslighet är så allvarlig. Det gäller ju vår framtida existens.

I dag händer det att företagsledare och andra spekulerar om vad som lönar sig bäst, att följa lagarna eller att bryta mot dem. Eftersom upptäcktsrisken fortfarande är mycket liten på grund av bl.a. brist på tillsynsresurser och påföljderna många gånger är föga kännbara, blir det frestande att i ekonomiskt vinningssyfte nonchalera miljölagarna.

Situationen har ju hittills varit den, enligt domstolspraxis, att miljöbrotten i påföljdshänseende har betraktats som likställda med lindriga brott – ibland faktiskt likställda med brott av typ snatteri. Fängelse har sällan utdömts. Bötesbelopp har varit det mest vanligt förekommande, oftast relativt låga bötesstraff som inte är särskilt kännbara för företagen i förhållande till vad det skulle ha kostat dem att göra miljövänliga investeringar.

Till detta kommer att antalet miljösmål är mycket litet. Under en tioårsperiod har förundersökningar inletts i inte mycket mer än 200 fall. Erfarenheterna av miljösmål är därför begränsade i de enskilda polis- och åklagardistrikten, men även i åklagarregionerna och centralt. Detsamma gäller även inom domstolarna. Utbildningen på detta område inom polisen och på åklagarsidan har inletts, men den måste förbättras ständigt. Detsamma gäller utbildningen för domare.

Har regeringen några planer på att bättre komma till rätta med de allvarliga miljöbrotten, utöver den pågående lagstiftningsöversynen?

Herr talman! Det var mycket om miljöbrott, sett ur synvinkeln ekonomisk brottslighet, men jag har velat ta upp det här området mot bakgrund av att vi faktiskt har haft en intensiv, nyttig och viktig debatt på sistone om såväl narkotikabrottsligheten som våldsbrottsligheten, medan den ekonomiska brottsligheten och miljöbrottsligheten i den har kommit i skymundan. Därför var det bra att Hans Göran Franck aktualiserade debatten på detta område.

Herr talman! Jag vill också något beröra det brottsförebyggande arbete som bedrivs inom brottsförebyggande rådet. Jag instämmer i Hans Göran Francks beskrivning av situationen. Jag vill bara lägga till att det gäller att faktiskt få en samordning för forskning, utredning och information, där resultaten kan belysa orsakerna till brott. Detta är ju ytterst viktigt för att regering och riksdag skall kunna fatta adekvata beslut. Min fråga blir därför – i likhet med Hans Göran Francks: Är regeringen beredd att ge BRÅ nödvändiga resurser till de insatser som man har sagt att man skall göra?

Till slut, herr talman, blev jag förvånad när jag läste frågeställningen i Hans Göran Francks sista fråga, om ministern anser att kriminalpolitiken

Svar på interpellationer

skall vara human och verka rehabiliterande. Vad hade herr Franck egentligen väntat sig för svar – att kriminalpolitiken inte skall vara human, eller att den inte skall verka rehabiliterande? Jag anser faktiskt att frågan undervärderar ministern.

I detta sammanhang vill jag därför komma med några synpunkter på hur man skulle kunna göra kriminalvården mera human.

På senare tid har rätt stark kritik riktats mot förhållandena i våra svenska häkten. Man har framfört synpunkter på isoleringen, brist på gemensamma utrymmen och besöksrum m.m. Kriminalvårdschefen har tillstått att kritiken är befogad. Ensamheten och isoleringen är för stor, och tiden som tillbringas där före rättegång och dom måste göras drägligare.

Det finns all anledning att ta kritiken på allvar. Strävar man efter en human och rehabiliterande kriminalpolitik, måste åtgärder tillkomma som bättre svarar mot detta mål.

Samtidigt är det viktigt att ha helhetsbilden klar för sig och även tänka på allmänhetens rätt till skydd mot våld och övergrepp. Enligt min mening behöver dessa förhållanden dock inte stå i motsatsförhållande till varandra. En åtstramning av kriminalpolitiken behövs på många punkter, men detta kan inte ske utan att man ser brottslighetens utveckling som en funktion av breda samhällsförändringar, och motåtgärderna måste till stor del vara förebyggande i vid bemärkelse.

Min fråga i detta sammanhang blir: Är regeringen beredd att satsa mer på en humanare tid för dem som sitter i häktena?

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Hans Göran Franck och Ingbritt Irhammar tar båda upp frågan om BRÅ:s möjligheter att utföra det uppdrag som man har från statsmakterna.

Låt mig först säga att jag delar såväl Hans Göran Francks som Ingbritt Irhammars uppfattning att BRÅ:s verksamhet är av största betydelse för att ge oss ökad kunskap om brott och brottsbekämpning.

De frågor som ställs är inte konkreta – vilka resurser som regeringen är beredd att tillföra BRÅ:s verksamhet. Där kan jag, som säkerligen båda frågeställarna inser, inte ge annat svar än att den frågan är föremål för beredning inom ramen för budgetarbetet. Budgetarbetet präglas emellertid av insikten om betydelsen av BRÅ:s verksamhet och behovet av att ha resurser för att kunna fullgöra detta på ett gott sätt.

När det gäller ekobrottsligheten ställer Hans Göran Franck frågan om vilka åtgärder regeringen vidtar med anledning av det beslut som riksdagen fattade för två år sedan och som gäller hyres- och fastighetsbranschen. På den punkten kan jag svara att frågan om en utredning och hanteringen av den frågeställningen över huvud taget också befinner sig i det pågående budgetarbetet.

Vidare är Hans Göran Franck oroad över de minskade resurser som rikspolisstyrelsen tydligen har givit till känna på något sätt. Jag kan inte svara konkret på påståendet, utan jag måste hänvisa till det faktum att det är polismyndigheten själv som råder över sina resurser. Jag kan tänka mig att det på sina håll finns svårigheter att tillsätta en del av de tjänster som är avsatta för

att arbeta med ekobrott. Detta kan möjligtvis vara en förklaring till att det inte på alla ställen är så många tjänster i funktion som har varit avsett.

När det gäller att bättre styra resurserna, vill jag nog ändå, såsom jag tidigare har svarat Hans Göran Franck i samma fråga, hänvisa till att vi nu befinner oss i en utvärderingsfas beträffande bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten. När utvärderingen är gjord och vi kan göra en helhetsbedömning av på vilket sätt vi skall gå vidare i kampen mot den ekonomiska brottsligheten, då blir det också läge att styra resurserna på det sättet att de bäst gör nytta.

När det gäller kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet kan jag svara att kommissionens betänkande för närvarande bereds i arbetsmarknadsdepartementet.

När det gäller miljöbrotten, som Ingbritt Irhammar särskilt uppehåller sig vid, vill jag hänvisa till att regeringen helt nyligen har tillsatt en särskild utredning som bl.a. har till uppgift att se på miljöbrotten och straffreglerna i anslutning härtill. Utredningens uppdrag utgår från synsättet att det behövs en skärpt syn på miljöbrottsligheten, bl.a. en förbättring av tillsynsverksamheten.

Rent allmänt kan jag säga att jag delar den syn på miljöbrott som Ingbritt Irhammar har givit uttryck för här.

Det är givetvis viktigt att de instanser som skall arbeta med att bekämpa miljöbrottsligheten har goda kunskaper. Utbildning av polis, åklagare och domstolar är ett väsentligt inslag i sammanhanget. Här vill jag hänvisa till det fortlöpande arbete som domstolsverket och riksåklagaren bedriver när det gäller att säkerställa att tjänstemännen får en löpande utbildning på nya områden.

Slutligen, när det gäller den sista frågan om en human kriminalvård, får jag tacka Ingbritt Irhammar för tillskyndandet och försvarandet på vad som kan förväntas vara min inställning i den frågan. Konkret, när det gäller häktena och de häktades situation under häktningstiden, vill jag hänvisa till den debatt som har förts under senare tid om att särskilt i storstäderna – kanske i första hand Stockholm – häktetiderna inte är riktigt acceptabla. Det pågår ett arbete inom kriminalvårdsstyrelsen och inom byggnadsstyrelsen för att vidta åtgärder för att förbättra förhållandena inom häktena. Jag ser det som en angelägen uppgift. Det är helt oacceptabelt att människor hålls isolerade i häkte, när åklagarens ålägganden icke kräver isolering.

HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Det uttalande som Laila Freivalds gjorde om resurser till BRÅ uppfattar jag som positivt och som att man har förståelse för och insikter om den beträngda situation som BRÅ befinner sig i och inser hur viktigt det är att dessa resurser väsentligt förstärks för att BRÅ skall kunna fylla sin i det här läget mycket viktiga uppgift.

Jag noterar också med tillfredsställelse att det nu skall bli en motsvarande undersökning av fastighets- och hyresbranschen, som eko-kommissionen inte ägnade sig åt. Men faktum är nu att det av allt att döma inte räcker med att begränsa de här undersökningarna till – som det blir – åtta branscher. De rapporter som man kan få inte bara via BRÅ utan även genom andra källor

ger vid handen att ekobrottsligheten nu är så pass omfattande inom praktiskt taget alla branscher att det gäller att gå vidare och ta ett nytt grepp på de här frågorna. Men det får ju inte bli på det sättet att den omständigheten att man undersöker och utvärderar får leda till någon passivitet eller till att man minskar på ansträngningarna. Det är ju trots allt ett faktum, så långt man kan se av rikspolisstyrelsens rapporter, att det nu inte bara står still utan minskar. Både åklagare och poliser har ju gång på gång uttalat sig om det mycket beträngda läge som man befinner sig i när det gäller bekämpandet av ekobrottsligheten. Det rör sig om att man inte kan genomföra utredningar som det finns fog för. Det rör sig t.o.m. om att det inträtt preskription i en hel del fall. Det rör sig om hundratals miljoner kronor. Därför är det angeläget att fastslå att man inte får vika från inställningen att ekobrottsligheten är ett prioriterat område och att det inte får ske något tillbakasteg här. Tillbakasteg var det ju faktiskt på det sättet att det nu inte ens kom med i regeringsdeklarationen.

INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Även jag tolkar justitieministerns svar positivt för framtiden, eftersom man nu också betonar det brottsförebyggande arbetets roll från regeringens sida. Men jag skulle vilja säga att skulle inte BRÅ få tillräckliga resurser i årets anslagsframställande för att infria de direktiv som man har ålagts, måste regeringen vara beredd att ändra direktiven och även prioritera inom det området.

Beträffande miljöbrottsligheten hänvisade justitieministern, precis som jag gjorde, till att man arbetar för att på längre sikt nå fram till resultat som påverkar så att vi får minskade brott mot miljön. Men det finns åtgärder som man skulle kunna vidta nu i avvaktan på utredningen. Därför har jag velat föra fram det nu så att det skulle kunna komma med i budgetbehandlingen.

Justitieministern talade också om behovet av utbildning och betonade att detta var viktigt, vilket också jag gjorde. Bakgrunden till att jag har velat ta upp det här är att jag har talat med domare för någon tid sedan. De har inte gått på en enda kurs på detta område. De hade velat göra det, men de hade inte kunnat. Det hade inte funnits resurser för det. De jag talade med – det kan visserligen finnas de som kan den här saken bättre – kände sig väldigt osäkra inför den lagstiftning som fanns redan i dag. Sedan får vi tänka framåt. När lagstiftningen ändras måste det självklart ske en fortsatt utbildning hela tiden.

Detta har jag velat anföra för att det säkert skall komma med redan i årets budgetbehandling. Sedan vill jag peka på några andra åtgärder som man skulle kunna vidta i avvaktan på själva lagstiftningsarbetet. Vi skulle t.ex. kunna inrätta en miljöombudsman som skulle kunna vara till stöd för alla dem som är offer för miljöbrott. Vi skulle kunna förbättra rättshjälpen för dem. Det har skett i viss utsträckning, men det finns mycket kvar att göra.

Vi har från centerns sida också föreslagit en särskild statsåklagare i miljö-mål. Mot detta kan anföras att egentligen skall alla åklagare kunna allting, men så länge så inte är fallet kan det behövas som en interimlösning.

Sedan åter till häktena. Missförhållandena här hänger också ihop med bristen på fängelseplatser. Att man sitter kvar i häktet under många år är en

följd av att det inte finns plats i fängelserna att flytta över till. Jag vill bara påpeka att även detta behöver tas med i budgetbehandlingen.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Svar på interpellationer

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Jag tackar för synpunkter som skall med i budgetöversvägandena.

Jag ville egentligen bara kommentera en sak. Jag är litet förvånad över den pessimistiska syn som Hans Göran Franck har när det gäller beivrandet av den ekonomiska brottsligheten. Även om det återstår mycket att göra där – det är jag beredd att verkligen framhålla – så är det faktiskt så att det sedan några år tillbaka pågår ett mycket stort antal processer som gäller ekonomisk brottslighet. Det är komplicerade processer som har varit svårutredda och som är arbetskrävande. Men man börjar se resultat genom det ganska stora antalet processer som förs i domstolar. Låt mig bara nämna sådana uppmärksammade mål som Fermenta-affären och skalbolagshärvor. Detta är resultatet av den satsning som har gjorts för att komma åt ekonomisk brottslighet.

HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag är inte pessimistisk, men däremot måste man vara realistisk när man bedömer läget. Det är inte bara jag som har den här synen, utan den har våra medarbetare på BRÅ, den har åklagare och poliser. Det är lätt för Laila Freivalds att orientera sig om detta genom att ta ännu fler kontakter med dem. De kommer verkligen att understryka vikten och behovet av att agera mera konsekvent och kraftfullt när det gäller ekobrott.

Vad sedan gäller en fråga som jag inte hann beröra i mitt förra inlägg vill jag nämna att rikspolisstyrelsen när det gäller brott med rasistisk bakgrund har lämnat en rapport som det ankommer på justitiedepartementet att titta närmare på. Rapporten grundar sig på en undersökning som gav vid handen att det mellan 1984 och 1987 begicks 2 000 brott med rasistiska inslag. Men det finns ett stort mörkertal, och antalet är i verkligheten mycket större. Rikspolisstyrelsen talar där om vikten av att man får ökade resurser för intensifierad spaning efter personer som bedriver rasistisk brottslighet, bl.a. brevterror, och att det behövs betydligt mera information om den här typen av brottslighet.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 1989/90:55 om åtgärder mot våldet

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Charlotte Cederschiöld har ställt olika frågor till mig om åtgärder mot våldet.

Allmänt sett vill jag hänvisa till den debatt om åtgärder mot våldet som ägde rum här i riksdagen för några veckor sedan. I den debatten redovisades från socialdemokraternas sida ett stort antal områden som är särskilt viktiga

när det gäller att komma till rätta med våldet i samhället. Jag ser ingen anledning att upprepa allt detta här. Jag vill dock särskilt peka på den kommission med uppdrag att motverka våldet och förbättra stödet för brottsoffren, som regeringen nyligen har tillsatt. Vidare vill jag nämna den särskilda arbetsgrupp som i dagarna tillkallats inom regeringskansliet för att belysa frågor om våld mot kvinnorna.

Jag kommer i det följande att begränsa mig till Charlotte Cederschiölds direkta frågor.

Den första frågan gäller hur diskussionerna med socialministern framskrider. Charlotte Cederschiöld frågar vilka åtgärder som planeras för att förstärka hemmets och familjens möjligheter att öka tiden för kärleksfull fostern av små barn som passerat spädbarnstiden.

Med stöd av den kunskap vi har om ungdomar som hamnar i brottslighet vågar jag påstå att det är ett helt annat slag av åtgärder än de Charlotte Cederschiöld föreslår som är viktigast i det här sammanhanget. Det är ganska vanligt att kriminellt belastade ungdomar kommer från familjer med barn och ensamstående moder. Detta gäller t.ex. flertalet av de ungdomar som i pressen gått under benämningen värstingar. Litet tillspetsat kan man säga att problemet inte är att mamma inte är hemma. Det är hon inte så sällan och dess värre av tvång och på heltid. Problemet är att ungdomarna inte har någon pappa. Det handlar mycket om att få fäderna att ta sitt ansvar.

Ett sätt att uttrycka detta tydligare är att i lagstiftningen stryka under bägge föräldrarnas ansvar genom att oftare än nu göra gemensam vårdnad till huvudregel. Förslag om detta förbereds nu inom justitiedepartementet.

Jag kan också konstatera att det finns en gryende insikt i arbetslivet om att man måste anpassa sig till familjernas och båda föräldrarnas behov i stället för tvärtom. Men det är naturligtvis fortfarande mycket ytterligare som kan och behöver göras.

Charlotte Cederschiöld frågar vidare vilka konkreta åtgärder jag vidtog för att förhindra den *förväntade* ökningen av utomhusvåldtäkter inför sommaren. Jag är inte riktigt säker på vad hon menar. Men i somras fanns det tecken på att de anmälda våldtäkterna ökade i en oroväckande omfattning det första halvåret 1989. Det föranledde mig att initiera en granskning av dessa uppgifter. Man kan nämligen inte bygga sina kriminalpolitiska åtgärder på oanalyserad statistik. Som ett exempel kan jag nämna att antalet anmälda utomhusvåldtäkter tredje kvartalet 1989 enligt SCB minskade med 26 % i förhållande till föregående år, något som jag alltså inte vågar dra några bestämda slutsatser av.

Charlotte Cederschiöld frågar också om jag avser att ta initiativ till att skydd för privatlivet införs i lagen precis som det finns i Europarådskonventionen.

Artikel 8 i konventionen säger att envar har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Offentlig myndighet får inte störa åtnjutandet av denna rättighet med undantag för vad som är stadgat i lag och är nödvändigt med hänsyn till landets yttre säkerhet etc.

Innebörden av denna artikel täcks väl in av regeringsformen. Riksdagen har dessutom helt nyligen bestämt om en uttrycklig proportionalitetsregel för tvångsmedelsanvändning i rättegångsbalken. Regeln innebär att det skall

ske en avvägning av den enskildes – den misstänktes – intresse av personlig integritet och intresse av samhällsskydd.

Charlotte Cederschiöld frågar också om jag anser att de straffsatser som utdöms vid våldsbrott alltför ofta ligger i skalans nederkant. Hon undrar om jag tror att nuvarande praxis överensstämmer med det allmänna rättsmedvetandet i dag.

Jag vill erinra Charlotte Cederschiöld om att riksdagen på regeringens förslag så sent som förra året skärpte misshandelsbestämmelserna på ett sätt som bl.a. tog sikte på just den formen av misshandel. Det är vidare så att det i de nya regler om straffmätning som trädde i kraft den 1 januari i år nämns att det skall betraktas särskilt som en försvårande omständighet om brottet riktat sig mot någon som haft en skyddslös ställning eller haft särskilda svårigheter att värja sig. Bestämmelsen tar bl.a. sikte på brott mot barn. Vi har också nyligen remissbehandlat en departementspromemoria med förslag till skärpningar när det gäller sexuella övergrepp mot barn.

När det gäller straffmätningen inom straffskalorna tror jag att vi i riksdagen bör begränsa oss till att ange allmänna riktlinjer för domstolarnas bedömning. Det var just vad som skedde genom de nya straffmättningsreglerna och genom de ändringar som gjordes i misshandelsbestämmelserna. Detta bör ge utrymme för en mer differentierad straffmätning, vilket jag inte ser som någon nackdel. Skulle vi försöka gå in med detaljerade regler för specifika situationer talar däremot all erfarenhet för att det skulle ta en ände med förskräckelse.

Moderaterna brukar berömma sig för att värna om rättssamhället. Ett sätt att göra det är att ha förtroende och respekt för domstolarna. Jag har det, och jag vill erinra om att de folkvalda nämndemännen har god insyn i straffrättskipningen och att de är bärare och förmedlare av det allmänna rättsmedvetandet.

Charlotte Cederschiöld frågar också, om jag är beredd att medverka till att de som misshandlar små barn så att dessa riskerar livslånga men inte släpps ut efter halva tiden, utan att för den skull sänka de generella straffsatserna.

Jag tror inte att Charlotte Cederschiöld riktigt har tänkt igenom frågeställningen. Inte kan väl Charlotte Cederschiöld verkligen mena att vi skulle ha särskilda frigivningsregler för just den gruppen. Om vi vill markera själva brottets allvar, bör det enligt min mening ske genom straffmätning och inte genom en extra påлага när det gäller frigivningen. En annan sak är att man förstås kan diskutera vilka regler som bör gälla för villkorlig frigivning. Som Charlotte Cederschiöld säkert vet, bygger nuvarande system på att de som begått allvarliga brott frigives vid en senare tidpunkt, om det är så att det bedöms föreligga en påtaglig risk för återfall i brott som riktar sig mot eller medför fara för liv eller hälsa. Det förvånar mig att den kunskapen inte på något sätt avspeglar sig i Charlotte Cederschiölds fråga.

Slutligen frågar Charlotte Cederschiöld också om det enligt min mening vore rimligt att vid domstolsprocess angående ej ringa våldsbrott generellt behandla frågan om skadestånd och att därvid generellt bevilja den utsatta kvinnan juridiskt ombud.

Låt mig här säga att brottsoffrens situation genom olika lagändringar och

andra åtgärder har förbättrats avsevärt de senaste åren. Vad gäller skadeståndstalan så har t.ex. åklagarnas skyldighet att på begäran föra målsägandens talan utvidgats genom en lagändring förra året. Det skulle inte alltid gagna målsägandens intressen, om man införde en ovillkorlig skyldighet för domstolen att behandla väckta skadeståndsanspråk i samband med brottmålet. Detta skulle t.ex. kunna resultera i att anspråket i vissa fall ogillades, därför att målsäganden inte hinner få fram bevisning inom de korta tidsfrister som ofta gäller i brottmål. Det är däremot viktigt att se till att målsäganden har tillräcklig information om vilka regler som gäller om rätt till skadestånd och om möjligheterna att föra talan. I detta hänseende pågår kontinuerligt ett arbete för att förbättra kunskaperna.

Sedan juli 1988 är det möjligt för målsäganden att i vissa fall få ett eget juridiskt biträde under förundersökningen och rättegång, ett s.k. målsägandebiträde. Sådant biträde är i första hand tänkt för mål om våldtäkt, där påfrestningarna för målsäganden under förfarandet är särskilt stora. Men även i mål om t.ex. misshandel kan biträde förordnas, om målsäganden kan anses ha ett särskilt starkt behov av biträde. Det finns alltså redan nu goda möjligheter att utan egen kostnad få biträde i de fall där detta framstår som befogat. Till detta kommer möjligheten att få biträde enligt rättshjälpslagen. Frågan om lagstiftningen är rätt avvägd i det här hänseendet kommer jag under alla förhållanden att ta upp inom kort, bl.a. mot bakgrund av den riksdagsbehandling som för närvarande pågår.

I den debatt om våldet som riksdagen anordnade för två veckor sedan kunde jag konstatera att det, givetvis, fanns en bred enighet kring målet – att bekämpa våldet. Till min glädje noterade jag också en stor uppslutning kring den övergripande strategin, nämligen att goda resultat kräver åtgärder inom ett brett samhällsfält och inte bara inom kriminalpolitiken.

Herr talman! Jag uppfattade i den här debatten att det också fanns en vilja att lägga partitaktiska hänsyn åt sidan till förmån för ett gemensamt agerande i kampen mot våldet. Det vill jag ta fasta på, för här har vi politiker ett stort ansvar. Jag beklagar att denna vilja inte avspeglar sig i Charlotte Cederschiölds interpellation.

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Först vill jag tacka för svaret, som tyvärr inte anlände i tid men dock gick att få tag på. Interpellationen var anmäld innan någon information hade gått ut om att en särskild våldsdebatt skulle äga rum.

Jag vill börja med att ge regeringen beröm. Det gäller de aviserade åtgärderna mot videovåld, vilka är helt i moderat anda. Det är bäst att ta det positiva först, eftersom regeringen förtjänar stark kritik i andra avseenden.

Jag hoppas att vi till att börja med kan vara ense om att det vore fruktansvärt om politiker medvetet riskerade oskyldiga människors liv eller deras fysiska och psykiska hälsa av värdideologiska skäl. Vi vet att den värdideologi som härskat de senaste åren inte lyckats. Polisbrist, straffrabatt, åtalsunderlåtelse och mängdrabatt för återfallsförbrytare bär socialdemokraternas signum. Vi har försökt ändra denna utveckling.

Vi ser nu en skrämmande våldsnivå och dagliga kränkningar av människovärdet. Kvinnor och barn är särskilt utsatta. 1988 tog kvinnojourer i 99 stä-

der emot 1 100 kvinnor och 763 barn på flykt undan misshandlande män. Ansvarvaret vilar tungt på socialdemokratin.

Det är vår plikt som opposition att driva socialdemokraterna till att ändra politiken. Vi har lyckats med det på flera punkter men inte på tillräckligt många. Vi skall fortsätta tills vi får en politik som hämmar våldsutvecklingen och sätter offren i centrum. Det är inte partitaktik – det är realpolitik. Det är den politiska verkligheten, och det är den som är så obehaglig för socialdemokraterna. Vi litar inte riktigt på regeringens alla utredningar, kommissioner och kafferep. För att travestera dagens Anders: Det räcker inte med att sätta in ett par resoluta samtal mot våldet – vi vill se konkreta åtgärder.

Väldets ideal – det brutala, hänsynslösa – har sitt motgift i humanism, medmänsklighet, värme och tolerans, det som grundläggs i familjen, hos de nära, där kontakt och förtroende finns. Om dessa kärleksband försvagas får våldets ideal större möjligheter att göra sig gällande.

Familjestrukturen förändras snabbare i ett samhälle med många skilsmässor, samboförhållanden och omgiften. Det är då viktigt att samhället värnar om familjen och stöder den. Socialdemokraterna vill inte ens ge familjen ett grundlagsskydd. Föräldrarnas ansvar för barnens fostran är en grundläggande rättighet och skyldighet. De måste då också ha det yttersta ansvaret när det gäller uppväxtmiljöer som skolan, daghem, fritidshem m.m. Olika familjer har olika behov. De som får ta konsekvenserna måste få fatta beslut.

Barn skall ha rätt till tid med sina föräldrar, och föräldrar skall ha tid att delta i barnens utveckling, skolarbete och intressen. Det gäller inte minst de ensamstående, som får än mindre möjligheter till detta genom deltidsarbete efter den förestående skatteomläggningen.

Jag delar statsrådets uppfattning att det gäller att få fäderna att ta sitt ansvar. Genom att nedvärdera arbetet med barn och familj i hemmet skapar man felaktiga attityder. Två tredjedelar av fäderna bryr sig inte ens om att betala sina underhåll. Den hårda pressen på familjen kan tänkas bidra till att över hälften av alla äktenskap spricker.

Att så många värstingar kommer från enförälderfamiljer visar väl om något att samhället borde stödja familjen, inte minst de svaga familjerna. De ensamstående är därtill mer våldsutsatta. Enligt kvinnojourerna drabbas de av våld lika mycket som tjänstgörande poliser.

Om statsrådet tror att gemensam vårdnad är Columbi ägg för att få familjerna att fungera, tror jag inte att det räcker. Gemensam vårdnad är bra, men jag vill varna statsrådet för att tvinga den formen på familjer som inte klarar den. Att lämna barn till fäder som inte tar sitt ansvar är att göra barnen en otjänst. De riskerar då att bli än mer utsatta.

Vad gäller våldtäkter varnade polisen den 2 maj i Svenska Dagbladet för de utomhusvåldtäkter man befarade på grund av en accelererande utveckling. Stockholm är ett av de värst drabbade områdena. Under hela 1988 våldtogs 202 kvinnor och under 1989 fram till den sista oktober 200 kvinnor. I dessa 200 våldtäktsfall är gärningsmannens nationalitetsidentifierad i 92 fall. 63 gånger är det en utlänning och 29 gånger en svensk.

Om regeringen hade följt de förslag som framlades vid översynen av besöksförbudslagen – en utredning som för övrigt är mycket svår att få fram

trots att den till sist blev offentlig handling – skulle kvinnor och barn få ett mycket effektivare skydd. Kvinnojourerna stöder detta förslag. Om Europakonventionen lades till grund skulle skyddet för privatlivet bli det centrala och inte huruvida mannen tidigare begått något brott. Centrum flyttas från den som trakasseras till den trakasserade. Här finns också förslag om att hela straffskalan skall utnyttjas, från böter till omedelbart långt frihetsberövande. Svenska domstolar dömer ofta i straffskalans nedkant. Detta stämmer knappast med det allmänna rättsmedvetandet i dag.

Justitieutskottet har följt de förslag som lagts fram i samband med översynen av besöksförbudsförslagen, förslag som vi moderater tidigare lagt fram. Kvinnomisshandel skall gå till allmänt åtal. Straffsatsen för brott mot besöksförbudslagen skall sättas till ett år, så att polisen kan skydda kvinnor mer än några timmar.

Justitieutskottet har även negligerat socialdemokraterna vad gäller frågan om målsägandebiträde. Den frågan vill socialdemokraterna också utreda, medan utskottet agerar och utökar möjligheterna för misshandlade kvinnor att få målsägandebiträde.

Mot bakgrund av den politik socialdemokraterna för vill jag ställa en avgörande fråga: Vilken skall man vid val av åtgärder ta mest hänsyn till – den som trakasseras eller den trakasserade?

INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Jag vill börja med att instämma i justitieministerns uttalande att det råder bred enighet om att vi skall bekämpa våldet på bred front. Där emot har vi olika uppfattning om vad som bör göras och hur mycket som behöver göras. Jag tänker ta upp några synpunkter som vi i centern anser att det är viktigt att ta större hänsyn till i denna kamp mot våldet. Den kampen för vi faktiskt med ett gemensamt ansvar, och vi måste hjälpas åt att finna lämpliga åtgärder.

Det gäller att stödja familjerna. Stödet kan ges på olika sätt. Det är viktigt att föräldrar och barn får mer tid tillsammans. Från centern och annat icke-socialistiskt håll betonas vikten av att införa vårdnadsbidrag för att öka möjligheterna att finna olika lösningar. Men det är också viktigt att ta hänsyn till att, som justitieministern framhåller, problemen ofta finns i enförälderfamiljerna.

Det har nu framlagts en utredning som för fram tanken att barn som far illa inom familjen i ökad utsträckning skall kunna tas bort från familjen. Det skulle jag vilja varna för. Såväl i familjer där barn far illa, något som är mycket allvarligt, som i familjer där en ensamförälder har svårt att ta hand om barnen, som därför kanske i stor utsträckning kommer att ägna sig åt brottslighet, behövs i stället i första hand en möjlighet att gå in och stödja familjerna.

Från mitt tidigare arbete i en socialnämnd har jag erfarenheten att det är ganska sällan som det sociala i tid går in med ordentligt stöd till familjer med problem och problembarn. Det är dessutom ibland svårt för samhället att veta var stödet behövs. Jag har i många år varit lärare och vet att det kan vara svårt att upptäcka tecken på problem. Vi kan iakttä att barn är bråkiga och har svårt att koncentrera sig. Men jag måste säga att det var med över-

raskning jag tog del av ett forskningsresultat som visade att upp till 10 % av barnen är utsatta för sexuellt tvång eller ofredande. Det skulle innebära att det i varje klass skulle finnas i genomsnitt ett till två barn som drabbats av de här allvarliga brotten.

Mot bakgrund av den erfarenhet som jag själv har som lärare under 18 år och samtal med mina kolleger kan jag säga att det är ytterst sällan som vi upptäcker de här brotten. Det måste genomföras en intensiv information och utbildning på det här området, såväl inom skolan som inom förskolan och på det sociala fältet, så att man tidigare kan gå in med stöd i de familjer som det gäller. Min grundläggande uppfattning är den att barn behöver sina föräldrar. Utredningar har visat att även barn som far illa i sina familjer, vilket vi naturligtvis inte kan acceptera, har behov av sina föräldrar. Det är därför som det är så viktigt att gå in med stödåtgärder.

Jag skall också litet grand gå in på frågan om våldtäkterna. Det är skrämmande att det förekommer så många fall av våldtäkter, sexuellt ofredande och över huvud taget sexuellt våld. Vi vet att det sker på två områden: dels innanför hemmets väggar, inom familjen, dels utomhus, t.ex. i form av utomhusvåldtäkter, som tagits upp i interpellationen.

Inom familjen är detta i mycket en dold företeelse, något som är svårt att upptäcka. Värst utsatta är barn, även om också kvinnor är utsatta. Men barn har ingenstans att fly, ingen främling att söka sig till, inga vägar för att komma undan. Det är inte fråga om bara fysiskt våld, utan dessa barn utsätts också för psykiskt våld. Gärningsmannen har i flertalet fall under lång tid planerat övergreppen och långsamt och målmedvetet bundit barnet till sig. Föräldrarollen används som medel för att nå total underkastelse. Avsaknaden av våld, hot och tvång behöver inte mildra brottets allvar sett ur barnets perspektiv.

De kända offren är oftast flickor, men även pojkar utsätts för dessa övergrepp. Detta utnyttjande börjar som en familjeangelägenhet, men växer ofta till att bli ett utnyttjande även av andra män. Missbruksproblem och prostitution följer ofta i spåren. Det är därför som det är så viktigt att försöka upptäcka sådana här fall tidigt och att sedan bearbeta dem. De här människorna måste få hjälp och stöd att bearbeta sina olyckliga upplevelser.

Jag vill här komma in på vårdfrågan. Förutom att man skall ge stöd till de utsatta menar jag att man också måste förbättra vården av dem som begår de här gärningarna. I det sammanhanget kunde ett förbättrat stöd till kontraktsvård komma i fråga, alternativt behandling inom fängelserna för denna typ av gärningsmän – som det oftast är fråga om. Till den stora tragedin hör att de här männen oftast själva har utsatts för denna typ av sexuellt våld som barn och alltså även de är offer.

EVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag önskade att man kunde lösa problemen med brottsligheten med en enda eller kanske ett par tre radikala åtgärder, med ett beslut om t.ex. hårdare straff eller någon annan åtgärd. Om det gick skulle jag inte tveka en enda sekund. Tänk att på ett enkelt sätt komma till rätta med våld och vandalisering, narkotika, ekonomiskt fiffel och annan stöld, miljöförstö-

ring, trafikbrott och allt annat som bryter mot våra lagar! För det är ju inte enbart våld som ingår i brottsstatistiken.

Charlotte Cederschiölds uppräknings av avskyvärda våldsbrott skulle i fullständighetens namn ha kunnat kompletteras med en uppräknings av massor av andra slags brott som också är kränkande och ingripande i människors liv. Dessutom begås en mängd brott mot oss som samhälle, ofta av människor som har en stark och trygg ställning i samhället. Det vore fint att med ett enda klipp kunna göra sig kvitt detta gissel, bli av med den otrygghet som följer med brott och bli av med den påfrestning på solidariteten och sammanhållningen som brottsligheten utgör.

Ibland när jag hör företrädare för moderata samlingspartiet tror jag att de menar att det finns en sådan universallösning – att det genom ett eller kanske ett par tre raska beslut skulle gå att utrota brottsligheten och att det bara är något slags ointresse för saken och en ovilja som gör att socialdemokraterna inte vill vara med.

Det vore, som sagt, bra om det gick att lösa problemen så, men dess värre går det inte, hur gärna vi än vill. Jag vill kommentera ett par av de vanligaste moderata recepten.

Det finns otaliga exempel från andra länder och, vill jag påstå, även från vårt eget land på att hårda straff, jag tänker främst på fängelsestraff, inte på något verksamt sätt bidrar till att brottsutvecklingen förbättras. Inte ens det värsta av alla straff, dödsstraffet, avhåller människor från att begå svåra våldsbrott. Det förefaller bero på att en del människor, åtminstone i vissa situationer, inte förmår att kalkylera med påföljden för sitt handlande. Det är annat än en kalkylerad risk för straff som styr handlandet.

Det är allt detta andra som vi måste komma åt för att få ner våldsbrottsligheten och annan brottslighet, och det är när man inser det som man inte längre kan hävda att problemen går att lösa med några enkla beslut. Det är många olika krafter som styr olika slags brottslighet. Slagsmålet i fyllan och villan i krogekön, hustrumisshandeln som pågår år efter år och skattefiffel bland välbeställda har helt olika bakgrund och orsaker, och det krävs olika insatser för att komma till rätta med problemen.

Brott som har sin grund i social misär och otrygghet kan undvikas bara genom sociala reformer som undanröjer orsakerna.

Därför är det av stor vikt vad som händer i samhället i stort. Kriminalpolitiska insatser är också nödvändiga, men de kan aldrig utgöra en varaktig lösning på de grundläggande problemen.

Nästa åtgärd på Charlotte Cederschiölds dagordning mot brottsligheten förefaller vara att tvinga en av föräldrarna – och vi kan gissa vilken det blir – att avstå från förvärvsarbete. På annat sätt kan jag knappast tolka interpellationen. Jag förstår inte riktigt vad Charlotte Cederschiöld menar. Är det på dagisen och hos dagmammorna våldsbrottsligheten grundläggs? Vad har Charlotte Cederschiöld för belägg för sitt resonemang om att barnomsorgen spelar den rollen för brottsutvecklingen?

Och vad menar hon med sitt påstående om att familjerna i dag inte kan välja hur man vill ordna sin barnomsorg?

Alla undersökningar pekar på att det är de högavlönade med lång utbildning som oftast och först får plats för sina barn i barnomsorgen. Just dessa

föräldrar har de allra största möjligheterna att välja hur de vill ordna sin barnomsorg. Och de har uppenbarligen gjort detta val i de allra flesta fall i trygg och befogad förvisning om att barnen har det bra på sitt dagis eller hos sin dagmamma.

Värre är det, som justitieministern påpekade, ofta för de ensamstående föräldrarna. De har en annan situation. För deras del spelar föräldraförsäkringen och utbyggnaden av den en väsentlig roll. Vårdnadsbidraget skulle – jag tror för övrigt att det är den enda punkt där jag känner mig riktigt oense med Ingbritt Irhammar – inte alls ha spelat en motsvarande roll för deras del.

Jag vill hävda att barnomsorgen är en utomordentligt viktig form av familjepolitik. Inte skulle valfriheten öka med färre dagisplatser. Det vittnar väl debatten om takten i utbyggnaden om. Och inte ställer föräldrarna sådana krav på utbyggnad, om de skulle anse att deras barn skulle ha det dåligt på dagis och att deras framtid var hotad där.

Nej, de flesta föräldrar vet att barnomsorgen på dagis och hos dagmammor är ett bra komplement till hemmen. En trygg och bra form för omsorg av barnen i de fall föräldrarna vill kombinera sitt föräldraskap med fortsatt förvärvsarbete. För en del föräldrar betyder det ännu mer än så. Det betyder ett aktivt stöd i en fostrarroll som man kanske känner att man inte klarar av riktigt så bra som man vill utan detta stöd.

Det pågår i dag mycket som är positivt när det gäller brottsutvecklingen. Kommunerna har utvecklat metoder för att klara sin del av både det förebyggande arbetet och påföljderna för unga. Polisen, åklagare och domstolar ser likaså till att processen snabbas upp när det gäller unga lagöverträdare. Inom kriminalvården har man vidareutvecklat nya former av påföljder.

Det här är några exempel på en positiv och verksam utveckling. Det är viktigt att det arbetet fortsätter. Vi behöver litet mer av fantasi och mod och litet mindre av gamla dogmatiska uppfattningar om var felet ligger.

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Kvinnomisshandel och övergrepp mot barn är ett allvarligt problem. Jag delar Ingbritt Irhammars uppfattning att de dolda övergreppen mot barn som sker inom familjerna är ett ohyggligt problem, som vi måste attackera på alla möjliga sätt. Men fler fall kommer numera till rättsväsendets kännedom, och det ser jag som positivt. Detta är ett resultat av de olika samhällsåtgärder som vidtagits under senare år, och det är resultatet av en alltmer öppen debatt kring dessa frågor.

Till skillnad från Charlotte Cederschiöld ser jag det därför som positivt att t.ex. antalet samtal till kvinnojourerna fördubblades 1987–1988. All verksamhet som drar fram problemet i ljuset bör stödjas och uppmuntras. Det är också därför som regeringen under det senaste året lämnat projektstöd med närmare 1 milj. kr. till kvinnojourerna.

Men det finns fortfarande kvinnor som i det tysta kontinuerligt utsätts för grova övergrepp och barn som tiger och lider. Det är en viktig uppgift att se till att de får samhällets stöd, och det är nödvändigt om vi skall kunna förebygga övergreppen.

Men för att lyckas måste vi bygga våra insatser på kunskap. Vi måste ha

en förkärlek för saklighet och fakta. Charlotte Cederschiöld kommer i sitt inlägg med fantastiska uppgifter, felaktigheter och överdrifter. Det avspeglar en delvis häpnadsväckande okunskap om rättsliga frågor men också om samhällsfrågor i allmänhet.

Charlotte Cederschiöld raljerar över att samtalsterapi för män som dömts för kvinnomisshandel är en alltför svag samhällsåtgärd. Hon efterlyser mer påtagliga åtgärder än samtal för barn- och kvinnomisshandlare. Det är ett obegripligt påstående.

Normalstraffet för dessa brott är fängelse. Någon mer ingripande påföljd har vi inte i vårt land. Det BRÅ kom fram till i sin utvärdering av besöksförbudslagen var bl.a. att fängelsestraff inte var tillräckligt för att få männen att låta bli att misshandla eller förgripa sig på barn. Man bör därför förutom fängelse pröva även andra metoder.

Jag anser för egen del, i likhet med Ingbritt Irhammar, att det är mycket positivt med de behandlingsinsatser som i dag görs inom kriminalvården i vad gäller män som förgriper sig på barn och misshandlar kvinnor. Om vi kan få dessa män att ändra sitt beteende och sina attityder förhindrar vi nya brott. Det är den största hjälp som vi kan ge de utsatta barnen och kvinnorna.

För att nå goda resultat måste vi ta reda på vilka åtgärder som är effektiva. Engagemang utan kunskap blir lätt dess motsats. Det leder till att man satsar på verkningslösa åtgärder i stället för det som kan leda till framgång. Det finns en risk för att vi ökar på det som brukar kallas för politikerföraktet, om vi tar de lätta vägarna och inte bygger våra åtgärder på en faktisk kunskap om vad som är effektiva åtgärder.

INGBRITT IRIHAMMAR (c):

Herr talman! Jag glömde i mitt förra inlägg att ställa de frågor som jag hade tänkt ställa sedan jag beskrivit situationen. Nu gav justitieministern ändå svar på ett par av dem. Jag vill återkomma till de frågor som jag ville ställa därutöver.

Jag fick ingen klarhet i om justitieministern hade tänkt sig att verka för en fortsatt förbättrad utbildning inom skolan. Det skulle jag gärna vilja få ett svar på. Jag vill dessutom veta om justitieministern är beredd att säga någonting om sin syn på den utredning som föreslår att man oftare än i dag skall ta barn från familjerna. Skall detta prioriteras, eller är det bättre att prioritera, vilket vi anser i centern, att stödja familjerna och att i absolut sista hand ta barnen ifrån familjen, vilket ibland kan behövas?

Kontraktsvården behövs inom många områden och inte bara vid fall av sexuell misshandel, utan det gäller också alkoholister och narkomaner. Vi hade i justitieutskottet för några veckor sedan ett samtal med representanter för frivården där det framkom kraftig kritik mot bristen på resurser för att kunna förverkliga kontraktsvården. Detta sades i samband med att man diskuterade behovet av ytterligare resurser för att genomföra samhällstjänsten. Det är egentligen flerdubbla resurser som behövs för att man i framtiden skall kunna lyckas inom detta område. Jag vill gärna ha ett besked om man är beredd att satsa rejält på detta inför kommande år, eftersom man nu prövar sig fram på ett par områden.

När det gäller stödet till de kvinnor som vill lämna mannen, eftersom det inte har gått att reda ut problemen, görs en stor insats av kvinnojourerna, och de har på sistone fått resurser. Det är dock inte tillräckligt. Utskottet behandlar nu frågan, och vi har tyvärr tvingats reservera oss för ett ökat stöd till kvinnojourerna.

Kvinnjourerna vill bl.a. ha hjälp med en informationsskrift för att kunna gå ut med information till kvinnojourer och även till kvinnor, så att de kan starta nya kvinnojourer. Kvinnojourerna är ju ett mellanled på vägen att slussa ut dessa kvinnor och barn till ett drägligt liv. Det skulle behövas ytterligare insatser för att hjälpa dessa med flyttning, bostäder och annat. Är justitieministern beredd att förbättra stödet, så att de kan komma ut till ett nytt liv?

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! De gjorda inläggen visar på en ganska schablonmässig uppfattning om moderata resonemang. Jag koncentrerade mitt anförande, och även den första frågan i min interpellation, på utvecklingen av våldets mentala motgift. Det är där vi kommer in på familjepolitiken. Som jag ser det är valfriheten begränsad för många familjer. Ett vårdnadsbidrag skulle givetvis förbättra situationen och än mer moderaternas förslag om att få göra ett avdrag på skatten per barn.

Detta förslag skulle för en trebarnsfamilj ha samma effekt som en nettoinkomst från en genomsnittskvinna som arbetar 75 % av full arbetstid. Det skulle påverka familjens ekonomiska situation, och det är ju detta det handlar om när det gäller att få valfrihet.

Den skatteomläggning som socialdemokraterna nu är med om att genomföra kommer inte att leda till en större möjlighet att arbeta deltid för att få några fler timmar per dag med barnen. Jag har naturligtvis inte föreslagit att kvinnor inte skall förvärvsarbeta. Det är mig fullständigt främmande, och jag betraktar det som förlegat att föra ett resonemang på den nivån.

Det är förvånande att justitieministern tycker att det är positivt att kvinnojourerna får mer att göra. Det tycker inte jag. Jag tycker att det är sorgligt. Jag önskar tvärtom att kvinnojourernas arbete inte skulle behövas, dvs. att våldet inte skulle vara så utbrett i vårt samhälle och kvinnorna så utsatta. Men som verkligheten nu ser ut, anser jag att vi skall stödja kvinnojourerna så mycket som möjligt.

De frågor som statsrådet inte tar upp är kanske de mest intressanta. Hon tar inte upp så mycket om familjen och inte heller om översynen av lagen om besöksförbud. Min fråga handlade just om hur man skall se på lagen om besöksförbud i förhållande till rättigheterna i Europakonventionen, dvs. att man flyttar intresset från den som trakasserar till den trakasserade.

Behandlingen av den här översynen har över huvud taget varit synnerligen märklig. Det blir mest utredningar, och utredningarna leder mer till passivitet, vilket Hans Göran Franck sade i sitt första inlägg. Jag vill gärna fråga statsrådet få ett svar på frågan om vilket intresse statsrådet mest vill lyfta fram: den trakasserades eller den trakasserandes?

EVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Charlotte Cederschiöld är bekymrad över att vi har en schablonartad uppfattning om moderat politik. Vi bygger vår uppfattning på det vi läser och det vi hör här i dag.

I sitt första inlägg sade Charlotte Cederschiöld att brottsutvecklingen beror på socialdemokraternas politik. Det uttalandet kan inte tolkas på annat sätt än att hon är kvar i de skyttegravar som jag faktiskt trodde att hon hade grävt sig upp ur. I den diskussion som vi hade om våldsfrågor för 14 dagar sedan tyckte jag i varje fall att det fanns tecken på det. Jag tyckte då att det var mycket positivt att hon grävde sig upp. Egentligen är det här påståendet helt otroligt. Jag skulle över huvud taget inte ha kommenterat det om jag inte visste att det är på det sättet som valserna går när moderaterna talar om en av de allra svåraste samhällsfrågor som vi har att lösa.

Jag har försökt tolka Charlotte Cederschiölds interpellation. Hon skriver själv att ett av problemen är att en ny syn på familj, på kvinnors självförverkligande, daghem från tre månaders ålder och annat, gjorde att många kvinnor för 15–20 år sedan bytte sitt vårdande och fostrande arbete med de egna familjemedlemmarna till arbete med ej närstående personer. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att hon "drömmer" sig tillbaka till ett samhälle där det var självklart att kvinnan avstod från sin rätt till förvärvsarbete. Ingen kvinna, och ingen förälder över huvud taget, skulle i och för sig vilja förvärvsarbeta om det var till priset av deras barns framtid. Det finns dock ett positivt och bra alternativ. Om vi inte använder oss av det alternativet kommer många kvinnor framför allt att få dåligt samvete, och det kommer att väcka väldig förvåning inom de stora yrkesgrupper som arbetar i barnomsorgen. Det har vi inget att vinna på.

Till sist vill jag återkomma till det Charlotte Cederschiöld sade om socialdemokratin speciella ansvar för brottsutvecklingen. Om jag var Charlotte Cederschiöld skulle jag vara litet mera försiktig. Ser vi oss omkring i världen, finner vi att det i många länder pågår en utveckling som liknar den hos oss, oberoende av politiska system. Man behöver bara peka på vad som sker i USA och England. Dessa länder har en helt annan syn på kriminalpolitiken och på många andra frågor. Det har inte förmått bryta den olyckliga utvecklingen.

Justitieminister LAILA FREIVALDS:

Herr talman! Ingbritt Irhammar ställer en del frågor som har att göra med resurser. Jag kan i det sammanhanget bara hänvisa till att det pågår en budgetberedning inom regeringskansliet, där alla de frågor som Ingbritt Irhammar tar upp behandlas.

Jag vill dock ta upp en särskild fråga som har att göra med kvinnojourerna och behovet av ökat stöd till dem. Det är väsentligt att stödet till jourverksamhet – såväl kvinnojourer som brottsofferjourer – huvudsakligen måste komma från det lokala planet. Ett samarbete och ett stöd ifrån den kommunala verksamheten anser jag vara oerhört väsentligt.

När det gäller sexuella övergrepp på barn, behovet av utbildning och den syn som kommer till uttryck i en utredning som Ingbritt Irhammar hänvisar

till, måste jag dess värre säga att jag inte känner till utredningen, men jag utgår ifrån att det är något som bereds inom socialdepartementet.

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

Svar på interpellationer

INGBRITT IRIHAMMAR (c):

Herr talman! Jag har förståelse för att många av dessa frågor har att göra med resurser och därför måste behandlas inom budgetberedningen. Jag känner dock att det finns anledning att ta upp dem, så att de inte skall glömmas bort.

När det däremot gäller resurser till kvinnojourer är vi delvis överens – det huvudsakliga arbetet skall ske på det lokala planet. Det var just därför som jag tog upp exemplet med att utforma en informationsskrift. Jag kan inte se hur en sådan uppgift i huvudsak skulle kunna utföras på det lokala planet. Här behöver man hjälp, åtminstone enligt riksorganisationen, med att göra den på central nivå. Man har inte resurser, vare sig i form av personal eller det material som behövs för att färdigställa skriften, för att göra det här som man anser är så viktigt för att verksamheten skall kunna utvecklas som man själv vill inom jourerna.

Jag skulle vilja ta upp en punkt som jag inte har hunnit med riktigt tidigare, nämligen våldtäkterna. Vi vet genom forskning att personer med utländsk härkomst är överrepresenterade när det gäller våldtäkter, framför allt utomhus. Det är allvarligt. Det ökar risken för främlingsfientlighet i vårt land. Något måste göras, och vi måste förstå vem det är som begår dessa brott. Jag känner själv ett behov av att undersöka om dessa personer av utländsk härkomst bara är här på besök eller om de är flyktingar eller invandrare. Är det ett fåtal som begår många av brotten eller är det flera? Vad beror det på? Har vi inte förklarat svenska seder och bruk tillräckligt tydligt? Skall vi förbättra informationen till de asylsökande på flyktningföreläggningarna om vilka regler och attityder som vi har här i Sverige? Själv känner jag att det skulle behövas mera information och mer forskning på det här området. Jag är dock beredd att redan i dag påstå att vi skulle kunna använda väntetiden för de asylsökande till att informera mera om vilka regler, vilken moral och etik som finns i vårt land.

CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Man kan få en liten bild av socialdemokratins anda när man t.ex. läser sådant här: "På grund av den starkt känslomässiga laddningen i ordet brottsoffer används företrädesvis ordet skadelidande". Detta visar på något sätt att man är oerhört rädd för vad som håller på att utvecklas. Man vågar inte se utvecklingen rakt i ögonen. Det finns dock socialdemokrater som uppenbarligen gör det. I socialdemokraternas 90-talsprogram står följande: "Har välfärdssamhället tagit över så många sociala uppgifter från familj, vänner och oss själva att livet blir opersonligt och ansvarslöst och vi själva blivit hjälplösa?" Claes Eklundh har sagt följande: "Var det verkligen den här välfärden vi ville bygga, med våld på gatorna, klotter, otacksamhet och girighet eller har det gått snett någonstans på vägen?" De verkar i varje fall inte helt främmande för de resonemang som vi för.

Beträffande de förändringar som BRÅ har föreslagit när det gäller besöksförbudslagen, som justitieministern tog upp, står det på sista sidan i

BRÅ-rapporten att BRÅ således inte anser att några större förändringar i besöksförbudslagen eller dess tillämpning är påkallade för närvarande. Jag undrar vad det är för fel på de förslag som togs fram i den översyn av besöksförbudslagen som föregick BRÅ-rapporten. Det föreslogs att man skulle få sitt privatliv och familjeliv respekterat. Det är tanken i Europarådskonventionen. Det skulle också kunna förebygga misshandel om man inte behövde avvakta tills misshandeln har inträffat, utan det skulle bli möjligt att utge besöksförbud även när risken inte är så stor som det krävs i dag. Det är en förebyggande insats.

Det finns onekligen mycket att göra på familjepolitikens område. Det visar sig i statistiken att för en kvinna som heltidsarbetar, använder normal tid för att sköta hemmet och har en timmes resa till arbetet, fattas det fyra timmar varje vecka om hon vill sova åtta timmar per natt. Vi ser det också i rapporterna i tidningarna. Aftonbladet hade ganska nyligen ett stort uppslag om nyckelbarn och om hur de lever. Det finns ett samband. Man kan se till vad psykologerna säger om barnens uppväxt och om de är mycket ensamma och inte har någon vuxen att vända sig till.

Jag skulle fortfarande vilja ha svar på min fråga om det är förövaren eller offret som väger tyngst i intresseavvägningen. Jag skulle också vilja veta om det finns intresse för att ha offentliga förhör och bjuda in människor från olika samhällsområden för att ta reda på vad som ligger bakom våldsutvecklingen.

Tredje vice talmannen anmälde att Eva Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Proposition
1989/90:54 till försvarsutskottet

Motionerna
1989/90:N28–N32 till näringsutskottet
1989/90:Fi13–Fi18 till finansutskottet

12 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Proposition
1989/90:55 med anledning av en överenskommelse mellan Sverige och Polen om inbördes rättshjälp i brottmål

Konstitutionsutskottets betänkanden

1989/90:KU8 Radio- och TV-frågor

1989/90:KU16 Kommunalt stöd till ungdomsorganisationer

1989/90:KU17 Stiftsledningen i Uppsala stift, m.m.

1989/90:KU21 Justitieombudsmännens redovisning av sin verksamhet till
1989/90 års riksmöte

1989/90:KU23 Riksdagens förvaltningskontors verksamhet

Skatteutskottets betänkande

1989/90:SkU14 Nordisk folkbokföringsöverenskommelse

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1989/90:SfU5 Ersättningar till sjukvårdshuvudmännen

Utbildningsutskottets betänkanden

1989/90:UbU3 Vissa skolfrågor m.m.

1989/90:UbU4 Betygsfrågor på skolområdet

1989/90:UbU6 Vissa jämställdhetsfrågor

1989/90:UbU7 Vissa högskolefrågor

Trafikutskottets betänkanden

1989/90:TU7 Sjömanspensioneringen

1989/90:TU8 Lag om tillstånd till överlåtelse av skepp, m.m.

1989/90:TU11 Beslutanderätten i fråga om luftfartstaxorna

Näringsutskottets betänkande

1989/90:NU10 Skogsråvarumarknaden

13 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 1 december

1989/90:92 av *Guðrun Schyman* (vpk) till försvarsministern om JAS-projektet:

Den senaste tidens internationella utveckling har gjort att världen i dag befinner sig i en helt ny säkerhetspolitisk situation. I spåren av avspänningen mellan stormakterna finns en positiv och förhoppningsfull utveckling i en lång rad konflikter runt om i världen. Avspänningen är djupare och mer långtgående än någonsin, och flera länder har både i ord och handling visat sin goda vilja till nedrustning.

Den nödvändiga processen med avspänning och successiv minskning av de militära rustningarna måste fortsätta, och det ligger också i det svenska folkets intresse att Sverige aktivt medverkar i denna process.

Tio miljarder har nu satsats på JAS. En fjärdedel av pengarna har hittills

inte fått något godkänt resultat. Om inte JAS-projektet avbryts kommer det årligen att kosta lika mycket som den svenska sjukvården.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag ställa följande frågor till försvarsministern:

1. Hur ser den säkerhetspolitiska analys ut som motiverar satsningen på JAS-projektet?
2. Hur bedömer försvarsministern trovärdigheten i de beslutsunderlag som hittills förelagat?
3. Vad skulle det kosta i form av skadestånd och/eller återbetalningsskyldigheter att avbryta projektet?

14 § Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 30 november

1989/90:283 av *Lena Boström* (s) till statsrådet Margot Wallström om återinförande av affärstidslagen:

Affärstidslagen upphävdes 1972. Motivet för detta var bl.a. som man trodde, att det skulle vara bättre service för kunderna att de fritt får handla vilken tid som helst på dygnet.

Snart har detta oreglerade öppethållande funnits i 18 år. Man måste fråga sig om kunderna verkligen har vunnit på det. Helt klart är att det ytterst är kunden som får betala denna service med ökade kostnader (ungefär 1 000 kr. per år och barnfamilj). Dessutom måste man få ifrågasätta om livskvalitet skall handla om att konsumera så mycket som möjligt.

De handelsanställda har länge krävt att få någon ordning vad gäller öppethållande i varuhus och butiker. Det anser man just nu mer angeläget än någonsin, när man ser utvecklingen mot allt mer öppethållande på sen kvällstid, nätter och söndagar.

Enligt uppgift håller en enmansutredare på att bl.a. studera effekterna av att man upphävde affärstidslagen.

Min fråga till statsrådet är följande:

Är statsrådet beredd att, när resultatet av enmansutredningen presenterats, lyssna till de handelsanställdas argument och krav att affärstidslagen återinförs?

den 1 december

1989/90:284 av *Alf Wennerfors* (m) till arbetsmarknadsministern om förtydligande av tidsbegränsningskungörelsen:

För den statligt reglerade sidan finns en särbestämmelse, den s.k. tidsbegränsningskungörelsen (TBK) enligt vilken en statlig myndighet kan anställa personal för "avarbetning av tillfällig balans eller ärendehantering"

under högst två på varandra följande perioder om vardera högst sex månader. Av förarbetena framgår att arbetsgivarens bedömning av vad som är tillfällig anhopning eller balans skall tagas för god.

TBK öppnar sålunda en, måhända också utnyttjad, möjlighet för den statliga arbetsgivaren att i praktiken tillskansa sig en provanställningsperiod om sammanlagt tolv månader genom att utnyttja TBK på ett icke avsett sätt.

Med hänvisning till det anförda ber jag att få ställa följande fråga till arbetsmarknadsministern:

Är arbetsmarknadsministern beredd att verka för ett sådant förtydligande av tidsbegränsningskungörelsen att anställningar med stöd av denna endast får förekomma när den anställde uteslutande används för avarbetning av tillfälliga arbetstoppar resp. tillfälliga balanser?

1989/90:285 av *Jan Strömdahl* (vpk) till utrikesministern om den politiska situationen i Västsahara:

Efter det lyckosamma valet i Namibia återstår en smutsig fläck på Afrikas karta: Västsahara. Ibland är Västsahara inte ens markerat som avgränsat territorium.

FN och OAU har antagit en plan som bl.a. anger att en folkomröstning skall hållas där saharierna får ta ställning till sin framtid. Planen har godtagits av Polisario och Marocko, men Marocko blockerar ett genomförande genom att förhålla fortsatta förhandlingar med Polisario.

Är utrikesministern beredd att medverka till påtryckningar på Marocko så att den sista smutsiga fläcken kan suddas ut?

1989/90:286 av *Lars-Ove Hagberg* (vpk) till industriministern om SSAB:s planerade investeringar utomlands:

Det är inte längre självklart att den av SSAB planerade miljardinvesteringen i en metalliseringslinje (galvaniseringslinje) skall placeras i Borlänge, enligt företagsledningen. SSAB-ledningen har i anslutning till företagets energikampanj hotat med förläggning utomlands.

Staten är huvudägare i SSAB. Industriministern förvaltar detta ansvar. SSAB är i dag uppbyggt på skattebetalarnas pengar.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga industriministern:

Är det förenligt med regeringens ägaransvar att nyinvesteringar i stålindustrin kan förläggas utomlands?

1989/90:287 av *Lars-Ove Hagberg* (vpk) till arbetsmarknadsministern om ABB:s verksamhet i Ludvika:

I regeringens Bergslagspaket hösten 1987 hade ABB utlovat att fram till 1991 skapa 500 nya nettojobb till Ludvika.

ABB har uppenbara problem att leva upp till sitt löfte. Snarare minskar antalet anställda i Ludvika i stället för att öka. Under hösten har ABB:s Ludvikachef deklarerat att företaget bryter löftet enligt Bergslagspropositionen.

Regeringen har vid flera tillfällen förklarat att den förutsätter att ABB skall fullfölja sina åtaganden.

Med anledning av detta vill jag fråga arbetsmarknadsministern:

Vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att ABB skall fullfölja sitt löfte enligt Bergslagspropositionen?

1989/90:288 av *Ingbritt Irhammar* (c) till utrikesministern om den politiska situationen i Västsahara:

Sedan 1988, då Marocko och Polisario "i princip" godkände OAU:s freds-förslag beträffande Västsahara, har den marockanska ockupationsmakten bedrivit omfattande deportationer av unga saharier till Marocko. Därmed isoleras de unga från det sahariska samhället och riskerar att hållas borta från sitt hemland inför folkomröstningen.

Sahariska ungdomar, som förstört den marockanska flaggan och bilder på kung Hassan, har fängslats och torterats av de marockanska myndigheterna. Flera hundra saharier har fängslats och försvunnit.

Mot bakgrund av det sagda vill jag fråga utrikesministern:

Är regeringen beredd att inom kommissionen för de mänskliga rättigheterna i Genève agera för att en undersökningskommission skall sändas till området?

1989/90:289 av *Åsa Domeij* (mp) till miljö- och energiministern om förbud mot oljeutvinning i Östersjön:

Miljöpartiet de gröna anser att varken prospektering eller utvinning av olja skall få förekomma i Östersjön, eftersom miljöriskerna är oacceptabla i det känsliga och föroreningsbelastade innanhavet.

1966 års kontinentalsockellag ger staten rätt att meddela tillstånd till provborring och utvinning. Vid denna tillståndsprövning tas ingen hänsyn till miljöaspekterna. För staten krävs inget tillstånd alls. Miljöskyddslagen gäller, men kontinentalsockellagens 10 § gör att den inte gäller förrän anläggningen redan finns. Det gör det i praktiken mycket svårt att vägra ge tillstånd, och alternativa lokaliseringar undersöks ej.

Östersjökonventionen kräver att fördragslutande parter "skall vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra sådan förorening av Östersjöområdets marina miljö som orsakas av utforskning eller utvinning ---". För att uppfylla Östersjökonventionen och inte begå folkrättsbrott krävs ändringar i svensk lag.

När tänker regeringen återkomma till riksdagen med lagförslag som gör att Sverige bättre kan uppfylla sina internationella förpliktelser när det gäller oljeutvinning i Östersjön, och hur kommer dessa lagändringar att se ut?

1989/90:290 av *Ingela Mårtensson* (fp) till statsrådet Lena Hjelm-Wallén om den politiska situationen i Västsahara:

Sverige har under ett flertal år lämnat bistånd till Västsahara. Biståndet kanaliseras via svenska frivilliga organisationer. ANC däremot får sitt bidrag

direkt från SIDA. Sverige borde i detta och liknande sammanhang förhålla sig till Polisario på samma sätt som till ANC.

Jag vill fråga biståndsmministern:

Är biståndsmministern beredd att låta biståndet till Västsahara kanaliseras direkt till Polisario?

1989/90:291 av *Barbro Sandberg* (fp) till statsrådet Maj-Lis Lööw om flyktingmottagandet:

Invandrarverkets flyktingsluss i Carlslund behöver rekrytera ytterligare förläggningsplatser på grund av det ökade antalet asylsökande. Statens invandrarverk planerar därför att teckna avtal med stadshotellet i Enköping för att öka mottagningskapaciteten för nyanlända flyktingar. Enköpings kommun har föreslagit andra alternativ inom kommunen för detta ändamål, men invandrarverket förefaller ej vara lyhörd för dessa alternativa förslag. Trots detta förefaller det troligt att invandrarverket ändå väljer att teckna avtal med stadshotellet.

Enköpings kommun befarar nu att detta kommer att skapa opinionsproblem och därmed svårigheter att på längre sikt ta emot flyktingar.

Avser regeringen ta initiativ som syftar till att invandrarverket skall lösa kapacitetsproblemen inom flyktingmottagandet i samförstånd med kommunerna?

1989/90:292 av *Ingela Mårtensson* (fp) till socialministern om professuren i socialmedicin vid Göteborgs universitet:

Universitets- och högskoleämbetet har i brev till regeringen hemställt att tjänsten som professor i socialmedicin vid Göteborgs universitet ändras till professor i hälso- och sjukvårdsforskning då den beräknas bli ledig 1992.

Jag skulle vilja fråga socialminister Sven Hulterström:

Är socialministern beredd att medverka till att professuren i socialmedicin försvinner i Göteborg?

1989/90:293 av *Karin Starrin* (c) till finansministern om 1990 års fastighetstaxering:

Det framtida energisystemet måste bygga på att tillförd energi effektivt används och att inhemska, förnybara och miljövänliga energislag utnyttjas. Detta innebär bl.a. att de åtgärder som statsmakterna vidtar av enskilda, företag och kommuner måste upplevas som meningsfulla och konsekventa för att nå detta mål. De måste kunna ses som ett led i förnyelsen av energisystemet.

Utformningen av deklarationen inför den allmänna fastighetstaxeringen strider mot detta mål i så måtto att småhusägarnas strävan att spara energi motverkas av att sådana investeringar kan leda till ett högre taxeringsvärde och därmed en ökad beskattning. Fastighetsägare som tilläggsisolerat och satt in fönster med isolerglas får fyra "extra" standardpoäng. Det är uppen-

bart att detta förhållande motverkar enskilda fastighetsägares intresse att genomföra angelägna energibesparande åtgärder.

Mot denna bakgrund vill jag fråga finansministern:

Är regeringen beredd att lägga förslag som innebär att energisparande åtgärder i småhus inte skall leda till en höjd bostadsbeskattning för den enskilde småhusägaren?

1989/90:294 av *Eva Björne* (m) till utrikesministern om den politiska situationen i Västsahara:

Sedan 1975, då Marocko invaderade Västsahara, har mer än 800 saharier fängslats och/eller försvunnit. Det har inte gått att få ordentlig information om deras fängslande. Ingen av dem har fått sin sak prövad i domstol, vilket är ett brott mot mänskliga rättigheter. Internationella Röda korset har vägrats besöka de fängslade. Ingen vet var de finns, om de är döda eller om de fortfarande är i livet.

Ständigt förekommer terroraktioner och olika slags förtryck mot det sahariska folket. Exempel på detta är tillfälliga gripanden, tillfångataganden, konfiskation av egendom, olagliga husrannsakingar m.m.

Mot bakgrund av de brott mot mänskliga rättigheter som Marocko utsätter det västsahariska folket för vill jag fråga:

Är regeringen beredd att i direkta samtal med marockanska regeringen påtala dessa brott och samtidigt försöka få klarhet i vad som hänt de försvunna och fängslade saharierna?

1989/90:295 av *Per Gahrton* (mp) till statsrådet Anita Gradin om EFTA:s planer på att skapa "osmos" med EG:

I EFTA:s framtidsplaner ingår nu att man vill skapa "osmos" med EG.

Vill statsrådet redogöra för vad detta innebär?

1989/90:296 av *Per Gahrton* (mp) till utrikesministern om EFTA:s Östeuropapolitik:

Vid EG-EFTA:s s.k. REX-möte den 30 november i Bryssel framförde riksdagsledamoten Lennart Pettersson (s), ordförande i den svenska EFTA-delegationen, som Sveriges åsikt att de östeuropeiska stater som vill ha samarbete med EFTA måste vänta i flera år tills EFTA har ordnat sina kontakter med EG. Sveriges helt passiva syn på EFTA:s roll för Östeuropas utveckling skilde sig på ett pinsamt sätt inte bara från finländska och norska inlägg, utan också från flera EG-parlamentarikers uppfattning att EFTA vore mer lämpat för östeuropeiskt medlemskap än EG.

Delar regeringen den pinsamma och skamliga uppfattningen att EFTA och Sverige bör visa Östeuropa kalla handen, när Östeuropa nu begär närmare samarbete?

1989/90:297 av *Per Gahrton* (mp) till statsministern om relationerna EFTA-EG:

Sedan EG-kommissionen, EG:s ministerråd och EG-parlamentets utrikesutskott nu tagit ställning till EFTA:s förhandlingsmodell enligt den s.k. EES-modellen står det klart att denna icke är framkomlig. Något medinflytande för EFTA-länder på beslutsprocessen är icke tänkbart. I detta läge återstår följande möjligheter:

- 1) Regeringen fortsätter med ensidig svensk anpassning till EG, dvs. i realiteten underkastelse under EG-regler och gör Sverige till lydstat.
- 2) Regeringen begär EG-medlemskap och gör Sverige till ett utkantslän i en västeuropeisk kärnvapen- och kärnkraftsdriven supermakt.
- 3) Regeringen tänker om och tar initiativ till förstärkt all-europeiskt samarbete – inte minst inom miljöområdet – bl.a. genom utvidgning och förstärkning av Europarådet, ECE, ESK, EFTA m.fl. existerande samarbetsorganisationer.

Vilken väg tänker regeringen välja?

1989/90:298 av *Per Gahrton* (mp) till justitieministern om innebörden av EG:s s.k. "acquies communautaire":

Enligt EFTA:s planer skall Sverige i klump anta EG:s s.k. acquies communautaire.

Vill justitieministern redogöra för vad detta innebär och exakt för hur det skall gå till under iakttagande av full respekt för svensk juridisk tradition och svensk grundlag?

1989/90:299 av *Eva Goës* (mp) till utbildningsministern om Globalradion:

Globalradion hotas av nedläggning i januari. Anledningen sägs vara låga lyssnarsiffror.

Att ett sådant seriöst och medvetandegörande program måste stryka på foten för kommersiellt tänkande känns kränkande i välfärdsstaten Sverige, och för utbildningsministern, som värnar om kvalitet, måste det kännas som ett nederlag för kulturen.

Det är viktigt att bygga broar mellan rika och fattiga och att öka förståelsen mellan människor i hela världen, och det är precis det som Globalradion bidrar till.

Det verkar orimligt att man inte ens sänder de program som redan producerats, där både mänskliga och ekonomiska resurser spillts till ingen nytta.

Kan en ändring av sändningstiden vara en lösning för att komma till rätta med de låga lyssnarsiffrorna?

Jag frågar: Hur kommer utbildningsministern att agera i denna fråga som rör Globalradions fortsatta liv?

1989/90:300 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till statsrådet Maj-Lis Lööv om flyktingmottagandet:

Jag har erhållit ett brev som en chef på en invandrarförläggning skrivit till sina anställda.

Det står i brevet: "För att en objektiv och saklig verksamhet i linje med

statsmaktens och invandrarverkets linje skall kunna bedrivas på förläggningen har jag vidare beslutat att samtliga lärare utom den som har det administrativa ansvaret *inte* får vistas på förläggningen utanför sin fastställda tjänstgöringstid utan tillåtelse av förläggningsschefen eller skolchefen.

Efter möte med lärarpersonal och skolchef samt undertecknad kan ovan nämnda beslut ev. upphävas.”

Är detta något som över huvud taget kan accepteras i ett värdigt flyktingmottagande?

1989/90:301 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till utrikesministern om den politiska situationen i Västsahara:

Det tar tid att bygga upp en opinion för små länder, särskilt om de ligger långt bort i en annan världsdel.

I Västeuropa har det nu, när Namibia blir självständigt, visat sig vara ordentliga svårigheter att väcka engagemang för det västsahariska folket, som bor i den sista kolonin i Afrika. Det har varit svårt att få med även de nordiska länderna.

Är utrikesminister Sten Andersson beredd att ta ett nordiskt initiativ i den här frågan, så att de nordiska länderna stöder Västsahara och trycker på Marocko för att få till stånd en folkomröstning?

1989/90:302 av *Ragnhild Pohanka* (mp) till statsrådet Bengt Lindqvist om gymnasieundervisningen för döva:

De döva har under alla år hävdat sin rätt till sitt eget ”första språk”, teckenspråket, och har sedan många år också fått det erkänt.

Tidigare var teckenspråket förbjudet, och de döva skulle lära sig läsa på läpparna och tala som enda kommunikation. Dessa pedagogiska idéer är nu helt utbytta.

Men i Örebro har de döva ungdomar som går på gymnasiet på vissa lektioner lärare, som enbart undervisar utan teckenspråk.

Borde inte kunskaper i teckenspråket vara ett oavvisligt krav när det gäller dessa lärare?

1989/90:303 av *Per Gahrton* (mp) till miljö- och energiministern om EG:s miljöskydds- och konsument säkerhetsregler:

Enligt EFTA:s planer skall Sverige anta EG:s s.k. Cassis Dijon-princip angående miljöskydds- och konsument säkerhetsregler.

Vill miljöministern redogöra exakt för vad detta innebär för svensk del och vilka effekter det skulle få för svenska möjligheter att upprätthålla importförbud eller särskilda krav på importvaror som ur svensk synvinkel betraktas som miljöfarliga eller hälsovådliga?

1989/90:304 av *Kristina Svensson* (s) till utrikesministern om den politiska situationen i Västsahara:

FN:s fredsplan för Västsahara innebär att direkta förhandlingar mellan Marocko och Polisario skall inledas för att leda fram till en folkomröstning om Västsaharas självbestämmande. Direkta förhandlingar har ännu inte kommit i gång. I januari i år träffades representanter för Polisario Front och kung Hassan II av Marocko i inledande samtal. Dessa samtal ledde dock inte fram till en dialog mellan de båda parterna. Fredsprocessen har därför avstannat och hamnat i ett dödläge.

Vilka initiativ tänker den svenska regeringen ta för att fredssamtalen skall kunna återupptas mellan Marocko och Polisario?

15 § Kammaren åtskildes kl. 14.31.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Fredagen den 1 december

1 § Svar på interpellation 1989/90:50 om en riksomfattande kampanj mot våld	1
Statsminister Ingvar Carlsson	
Olof Johansson (c)	
Margó Ingvardsson (vpk)	
Britta Bjelle (fp)	
Marianne Samuelsson (mp)	
Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
2 § Svar på interpellation 1989/90:25 om regeringssamband med Dalai Lama	15
Utrikesminister Sten Andersson	
Ragnhild Pohanka (mp)	
3 § Svar på interpellation 1989/90:38 om Boforsaffären och relationerna till Indien	17
Utrikesminister Sten Andersson	
Per Gahrton (mp)	
Gudrun Schyman (vpk)	
Carl Frick (mp)	
4 § Svar på interpellation 1989/90:39 om en aktiv svensk nedrustningspolitik	24
Utrikesminister Sten Andersson	
Carl Frick (mp)	
Gudrun Schyman (vpk)	
5 § Svar på interpellation 1989/90:32 om egenavgiften för riksfärdtjänst	30
Kommunikationsminister Georg Andersson	
Hans Dau (m)	
Barbro Sandberg (fp)	
6 § Svar på interpellation 1989/90:41 om rotfyllnadsmaterialet N2	36
Socialminister Sven Hulterström	
Siw Persson (fp)	
7 § Svar på interpellation 1989/90:45 om åtgärder för att minska behovet av socialbidrag	41
Socialminister Sven Hulterström	
Margó Ingvardsson (vpk)	
8 § Svar på interpellationerna 1989/90:61, 63 och 68 om det ökade antalet aborter	47
Socialminister Sven Hulterström	
Ulla Tillander (c)	
Charlotte Cederschiöld (m)	
Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)	
Margó Ingvardsson (vpk)	

9 § Svar på interpellation 1989/90:46 om kriminalpolitiken	59
Justitieminister Laila Freivalds	
Hans Göran Franck (s)	
Ingbritt Irhammar (c)	
10 § Svar på interpellation 1989/90:55 om åtgärder mot våldet	67
Justitieminister Laila Freivalds	
Charlotte Cederschiöld (m)	
Ingbritt Irhammar (c)	
Eva Johansson (s)	
11 § Hänvisning av ärenden till utskott	80
12 § Bordläggning	80
13 § Meddelande om interpellation	
1989/90:92 av Gudrun Schyman (vpk) om JAS-projektet	81
14 § Meddelande om frågor	
1989/90:283 av Lena Boström (s) om återinförande av affärstidslagen	82
1989/90:284 av Alf Wennerfors (m) om förtydligande av tidsbegränsningskungörelsen	82
1989/90:285 av Jan Strömdahl (vpk) om den politiska situationen i Västsahara	83
1989/90:286 av Lars-Ove Hagberg (vpk) om SSAB:s planerade investeringar utomlands	83
1989/90:287 av Lars-Ove Hagberg (vpk) om ABB:s verksamhet i Ludvika	83
1989/90:288 av Ingbritt Irhammar (c) om den politiska situationen i Västsahara	84
1989/90:289 av Åsa Domeij (mp) om förbud mot oljeutvinning i Östersjön	84
1989/90:290 av Ingela Mårtensson (fp) om den politiska situationen i Västsahara	84
1989/90:291 av Barbro Sandberg (fp) om flyktmottagandet	85
1989/90:292 av Ingela Mårtensson (fp) om professuren i socialmedicin vid Göteborgs universitet	85
1989/90:293 av Karin Starrin (c) om 1990 års fastighetstaxering	85
1989/90:294 av Eva Björne (m) om den politiska situationen i Västsahara	86
1989/90:295 av Per Gahrton (mp) om EFTA:s planer på att skapa "osmos" med EG	86
1989/90:296 av Per Gahrton (mp) om EFTA:s Östeuropapolitik	86
1989/90:297 av Per Gahrton (mp) om relationerna EFTA-EG	86
1989/90:298 av Per Gahrton (mp) om innebörden av EG:s s.k. "acquies communautaire"	87
1989/90:299 av Eva Goës (mp) om Globalradion	87
1989/90:300 av Ragnhild Pohanka (mp) om flyktmottagandet	87
1989/90:301 av Ragnhild Pohanka (mp) om den politiska situationen i Västsahara	88

Prot. 1989/90:37
1 december 1989

1989/90:302 av Ragnild Pohanka (mp) om gymnasieundervisningen för döva	88
1989/90:303 av Per Gahrton (mp) om EG:s miljöskydds- och konsument säkerhetsregler	88
1989/90:304 av Kristina Svensson (s) om den politiska situationen i Västsahara	88